

El pa de la Busca. Proveïment i consum de blat a Barcelona entre 1450 i 1462*

POL SERRAHIMA I BALIUS
Universitat de Lleida

1. INTRODUCCIÓ: OBJECTIUS, METODOLOGIA I FONTS¹

En el treball que presentem, es proposa una anàlisi en profunditat dels mitjans pels quals la ciutat de Barcelona es proveï de cereal al llarg dels anys que van des de 1450 fins a l'estiu de 1462 —data d'inici de la Guerra Civil catalana—, parant especial esment en el paper que hi realitzà el govern municipal. Hom es pot preguntar quin interès té aquest estudi per aprofundir en el coneixement de l'època a què es refereix. Una resposta ràpida pot ser donada amb la que sembla la cita preferida entre els historiadors que han estudiat la qüestió: des de 1377 i fins a 1452, de les 204.000 lliures barcelonines que el municipi devia a la Taula del Canvi, el banc públic municipal, 107.000 corresponien a despeses ocasionades pel proveïment de cereal, especialment de blat.² El proveïment de blat era, per tant, una preocupació central del govern barceloní.

*Aquest article s'ha realitzat en el marc dels projectes de recerca «Escassetats, caresties, fams i mortaldats a Catalunya a l'edat mitjana» (PT2008-S0118-RIERA), dirigit per Antoni Riera i Melis i finançat per l'Institut d'Estudis Catalans, i «Carestia, hambre y mortalidad en la Cataluña medieval: explicaciones y representaciones de las crisis de ciclo corto y los malos años en el historia» (HAR2008-03031/HIST), dirigit per Pere Benito i Monclús i finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern espanyol.

1. En aquest treball, hem emprat abreviacions per referir-nos als principals arxius consultats. Són les següents: ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó); ACB (Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona); ACVD (Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt); AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona); AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona); AMSPP (Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puel·les); APR (Arxiu del Palau-Requesens); BC (Biblioteca de Catalunya).

2. A. P. USHER, *The Early History of Deposit Banking*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1943, p. 371, citat a J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona. 1301-1430*, tesi doctoral, Barcelona, UB, 2006, <<http://www.tdx.cat/TDX-0912107-084318>>, p. 302; M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona nel*

Donada aquesta primera explicació, però, convé veure realment a què ens atenem. Ja fa molts anys que som conscients que, per explicar la història econòmica i política del Mediterrani i l'Europa premoderns, un dels aspectes que no es pot passar per alt és el del comerç del cereal. Braudel, parlant del segle XVI, n'explicà bellament el perquè:

Le poivre et les épices animent un commerce de luxe et, quand on y pense, les grands noms du XVIe siècle marchand, les Affaitati, les Ximénès, les Malvenda, les Welser, les Fugger viennent sous la plume. Le blé n'a de titres si éclatans: mais c'est un immense commerce et à côté de quelques larges échanges, il alimente une circulation d'artères et d'artérioles secondaires dont on aurait tort de ne pas tenir grand compte.³

També contundentment, David Nicholas constata, parlant del cas de Flandes, que les majors fortunes d'aquella regió eren producte del tràfic de cereals,⁴ una afirmació que segurament ens retornarà a la memòria quan parlem del riquíssim Gaspar Montmany o del seu sogre, Martí Solzina. Philipp Wolff opinà que es tractava d'un dels grans comerços medievals⁵ i Heers creia que, per a Gènova, la principal potència comercial mediterrània del XV (amb el permís de Venècia), el blat podia haver arribat a ser el primer producte comercial durant el Quattrocento.⁶ El mateix Heers considerava que no es podia defensar la idea que el creixement econòmic i l'explosió del comerç mediterrani als segles XIV i XV s'haguessin sostingut sobre el transport d'espècies i productes de luxe; al contrari, ell privilegiava els productes de primera necessitat, entre els quals destacava clarament el cereal.⁷

El cas és que és innegable que, al llarg dels darrers segles de l'edat mitjana, el cereal (i el blat per sobre de tots els altres) va ser un dels vincles comercials principals entre les ciutats europees, un nexa primordial entre aquestes ciutats i les regions rurals que les envoltaven, una connexió perenne entre els senyors que te-

secolo XV, Nàpols, L'arte Tipografica, 1972, p. 346; C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: Un centre econòmic en època de crisi*, traducció de H. Grau de Duran, Barcelona, Curial, 1977 (1a ed., 1967), p. 355.

3. F. BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, vol. II, París, Armand Colin, 2006 (1a ed., 1949), p. 264.

4. D. NICHOLAS, «Structures du peuplement, fonctions urbaines et formation du capital dans la Flandre médiévale», *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* (París), vol. 33, núm. 3 (1978), p. 501-527.

5. P. WOLFF, «Un grand commerce médiéval: les céréales dans le bassin de la Méditerranée occidentale», a *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña 1957*, Madrid, 1960, p. 147-164, citat a M. TANGHERONI, *Aspetti del commercio dei cereali nei Paesi della Corona d'Aragona*. 1. *La Sardegna*, Pisa, Pacini Editore, 1981, p. 7.

6. J. HEERS, *Gènes au xve siècle: Activité économique et problèmes sociaux*, París, SEVPEN, 1961, p. 349.

7. J. HEERS, «El Mediterráneo como área de tránsito», a *El Renacimiento mediterráneo: Viajes de artistas e itinerarios de obras entre Italia, Francia y España en el siglo xv*, Madrid, Fundación Thyssen-Bornemisza, 2001, p. 135-136.

nien aquestes terres i els pagesos que les treballaven i un dels arguments principals del diàleg que s'establia entre mercaders capitalistes i eclesiàstics i nobles rendistes.

A més, va ser el producte que més maldecaps va provocar als governants municipals, preocupats sempre per mantenir-ne els preus moderats i evitar les fams. Els municipis, per mantenir la pau social, es van veure abocats a realitzar grans compres de cereal amb diner públic, a desenvolupar complexes legislacions, a forçar els monarques per obtenir privilegis que els permetessin passar per davant d'altres a l'hora de proveir-se o a formar armades per practicar el cors i protegir les rutes d'abastament. Segurament, el desenvolupament de les tècniques de construcció naval als segles XIV i XV pot explicar-se adequadament basant-se en la necessitat de millorar el transport de cereal, tant pel que fa a la capacitat de les embarcacions com a la seva protecció. Així mateix, hi ha qui ha vist molt clarament com les necessitats de les polítiques de proveïment foren una de les principals línies d'argumentació que seguiren els governs municipals per augmentar el seu poder durant aquests mateixos segles: els governants barcelonins afirmen que, de totes les seves obligacions, la principal és la de «tenir la ciutat provehida de vitualles e, signantment, de forments»;⁸ i així, s'arroguen drets i es permeten actituds sovint al límit de la legalitat.

De tot això, n'era causa la condició que tenia el blat de menja imprescindible, del tot insubstituïble per als europeus, una condició que havia assolit per una lenta i complexíssima confluència de factors culturals —especialment el paper central del pa en el discurs alimentari desplegat al voltant de la tradició cristiana d'arrel romana (al costat del vi i de l'oli)— i econòmics —la gran expansió a tot Europa dels terrenys dedicats a la seva producció des de l'època de la revolució feudal i de les grans rompudes de terreny. Amb l'esclat demogràfic de les ciutats a partir del segle XII i, encara més, amb l'inici de l'època de les grans fams al XIV, els governants urbans es veieren forçats a anar a buscar cada cop més lluny el producte i es féu necessari l'establiment i el control de rutes d'abastament transitadíssimes i disputadíssimes que marcaren el territori i l'economia de manera indeleble. Tot plegat converteix el comerç medieval del blat i les polítiques municipals d'abastament que hi són directament relacionades en un camp d'estudi interessantíssim a partir del qual podem acostar-nos tant a la política com a les formes econòmiques dels estats premoderns. Per totes aquestes raons, suposem necessari enfocar la nostra mirada d'historiador a la manera com els governants de la nostra ciutat dirimiren els problemes que els plantejà l'obligació de mantenir-la sempre ben proveïda.

Però per què aquest període? La veritat és que aquest treball va començar sent una exploració més o menys atzarosa d'un territori a la recerca de restes. Antoni

8. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II, 28: 55r-55v, per exemple.

Riera, director del grup de recerca «Escassetats, caresties, fams i mortaldats a l'edat mitjana», ens va proposar ja fa temps dedicar la tesi doctoral a l'estudi del proveïment cerealista a Barcelona durant la Guerra Civil que, entre 1462 i 1472, va enfrontar els partidaris de la Generalitat amb els del rei Joan II. La qüestió del proveïment en temps de guerra ha d'amagar per força sorpreses interessants, però aquest no és encara el tema d'estudi que ens ocupa avui. Com a pas previ, vam creure que seria bona idea analitzar amb certa profunditat algun període anterior, una mica a tall d'assaig experimental. Ens vam decidir pels anys immediatament precedents amb el pensament que, si en un futur havíem d'estudiar l'esfondrament i mutació d'un sistema de relacions i d'intercanvis —perquè una guerra al propi territori són moltes coses, però una d'aquestes gairebé sempre és l'esfondrament i la mutació, si més no temporals, de les estructures econòmiques—, era necessari conèixer exactament quin era el seu funcionament en l'instant abans del col·lapse.

Alguns altres autors ja havien escrit sobre l'abastament de la Barcelona baixmedieval. El segle XIV, atraient per la quantitat de fams i desastres que s'hi concentraren, el treballà en un sentit general Eva Serra en un article remarcable.⁹ També posseïm un acostament al període més concret del regnat d'Alfons el Benigne (1327-1336),¹⁰ així com una anàlisi profunda de les causes de la fam de 1333 a la ciutat.¹¹ Un altre estudi específic, en aquest cas referit al segle XV, és el de Jordi Comellas,¹² que es fixà en l'actuació del consell municipal durant el setge de 1472, precisament al final de la Guerra Civil.

Però, possiblement, el primer per interessar-se per una anàlisi generalista d'aquesta qüestió al segle XV fou Mario Del Treppo, amb el seu article «Politica e commercio dei grani nei paesi della Corona d'Aragona nel secolo XV»,¹³ que després afegiria com un dels capítols de la seva obra magna, *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona nel secolo XV*.¹⁴ La seva aportació se centrà en l'anàlisi de les relacions comercials marítimes internacionals entorn del cereal i fou un

9. E. SERRA PUIG, «Els cereals a la Barcelona del segle XIV», a *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals, Unitat d'Investigació d'Estudis Medievals, 1988, p. 71-107.

10. J. MUTGÉ I VIVES, «L'abastament de blat a la ciutat de Barcelona en temps d'Alfons el Benigne (1327-1336)», *Anuario de Estudios Medievales* (Madrid), 31, 2 (2001), p. 649-691.

11. S. RIERA VIADER, «El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el Mal Any Primer (1333): la intervenció del Consell de Cent i de la Corona», *Història urbana del Pla de Barcelona: Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, vol. I, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989-1990, p. 315-326.

12. J. COMELLAS SOLÉ, «L'abastament d'una ciutat en temps de guerra: el setge de Barcelona de 1472», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 18 (1997), p. 451-471.

13. M. DEL TREPPO, «Politica e commercio dei grani nei paesi della Corona d'Aragona nel secolo XV», *Atti della Accademia di Scienze Morali e Politiche di Napoli* (Nàpols), 70 (1959), p. 144-202.

14. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*.

punt de partida per a Claude Carrère, que anys després analitzaria, en un capítol del seu *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, la mateixa qüestió, però aquest cop focalitzant més en les polítiques municipals que no pas en les transaccions mercantils.¹⁵

Les dues aproximacions, complementàries en força sentits, no eren, però, prou profundes. Per això, en la seva tesi doctoral,¹⁶ Juanjo Cáceres treballà sobre una quantitat ingent de documentació municipal per explicar amb profusió de detalls el funcionament del sistema de proveïment posat en marxa pel municipi entre 1300 i 1430. Pel que a nosaltres ens interessa, la seva anàlisi permeté extreure diverses conclusions interessants. A més de localitzar les crisis de subsistència del període i estimar els preus màxims i mínims del cereal al llarg de gairebé un segle, aclaria i organitzava els coneixements dispersos sobre les formes d'actuació del consistori amb relació a la política annonària.

Al llarg dels cent trenta anys treballats, Cáceres observà que el govern municipal de Barcelona havia augmentat el seu prestigi i influència entre els ciutadans en bona part a través de les polítiques bladeres, que tenien un pes propagandístic importantíssim. Aquestes polítiques tenien tres vessants clares: la intervenció sobre les zones de proveïment, els mecanismes d'acció indirecta —aquells que no implicaven l'augment de les reserves, sinó el seu millor control i distribució— i els d'acció directa.

Les intervencions sobre les zones de proveïment podien consistir en accions diplomàtiques per millorar les vies de proveïment o en la pressió i la negociació sobre ciutats com Tortosa per assegurar-se sosteniment. Alguns exemples d'aquests moviments són, per exemple, la compra de la baronia de Flix i la construcció del camí de Miramar, que havien de permetre que el blat destinat a Barcelona evités la ciutat de Tortosa rodejant-la pel nord,¹⁷ o l'adquisició del comtat d'Empúries, productor de cereal.

Els mecanismes d'acció indirecta eren pràctiques com ara prohibir l'extracció de gra, fer inventaris del gra de la ciutat —*serques de forments*—, concedir avantatges o ajuts a tot aquell que importés cereal, protegir les rutes d'importació o concedir exempcions d'impostos per tal de no contribuir a inflar els preus.

Els mecanismes d'acció directa, en canvi, eren d'una altra mena. Principalment, Cáceres n'esmenta dos: les *messions* i el privilegi *vi vel gratia*. Les *messions*, o mis-

15. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 339-366.

16. J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona*.

17. J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona*, p. 306-309; M. T. FERRER MALLOL, «Flix, un port fluvial blader per Barcelona: la compra de la baronia de Flix i La Palma l'any 1400», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 23-24 (2003), p. 465-507.

sions, eren ambaixades que la ciutat enviava a altres regions perquè fessin prospecció i investiguessin si es podia comprar, quines quantitats, de quina qualitat, etc. El privilegi *vi vel gratia* havia estat concedit a la ciutat per Alfons el Benigne el 1328 i permetia a la ciutat capturar les embarcacions formenteres que passessin a prop i confiscar-ne els carregaments. El seu ús fou sovintejat.

Al costat d'aquestes mesures cal afegir les que descriu Carrère. Com que les ciutats són grans consumidores de cereal, tot sovint són els comerciants que s'hi dirigeixen per establir contractes amb els municipis. Aquests contractes són de dues menes. La ciutat pot pactar amb un mercader que aquest dugui un carregament i pagar-li a l'arribada, però també pot pactar una seguretat, és a dir, que si el mercader duu el blat a la ciutat i, en un temps prèviament acordat, no l'ha pogut vendre al preu preestablert, la ciutat serà qui li pagui. En tots dos casos, els pactes poden quedar anul·lats si el marxant duu tard la mercaderia.¹⁸

Així, en aquest treball volem escatir quines d'aquestes pràctiques van ser habituals durant un període que és especialment interessant. I és que, en la dècada de 1450, l'enfrontament entre la Busca, el partit dels mercaders, i la Biga, el dels oligarques, és al seu zenit: justament el novembre de 1453 es produirà el cop d'estat que desbancarà els bigaires del poder i hi mantindrà la Busca fins a principis de la dècada següent, quan la situació d'extrema tensió derivada acabi portant a un veritable estat prebèl·lic que s'acabarà resolent amb l'execució dels principals caps buscaires, la represa del poder per part de la Biga i l'enfrontament d'aquesta amb el rei, que entre altres coses havia donat suport als buscaires, en la ja esmentada Guerra Civil catalana.

Per tant, la pregunta que plantegem nosaltres és: amb la pujada dels buscaires, com va canviar la situació? És fàcil imaginar que, igual que va alterar el funcionament de molts altres aspectes de la gestió de la ciutat, el nou partit va modificar la política cerealista municipal. Aquí avaluarem la seva acció. Per fer-ho, però, no ens valdrem únicament de les fonts municipals. Creiem que limitar-nos a estudiar l'acció de govern sense estudiar el seu context i el seu impacte en documentació d'una altra mena no resol del tot la qüestió. És per això que hem dividit el nostre estudi en tres parts, que se superposen.

En una primera, analitzarem les assegurances marítimes d'entre 1450 i 1462 que es conserven a l'AHBPB, així com algun nòlit de la secció notarial de l'AHCB. La idea és, a partir de les informacions que aquesta documentació forneix sobre els comerciants i els cereals amb què trafiquen, traçar un croquis dels vaivens que seguí el comerç del cereal i acostar-nos a la manera com es traslladava la mercaderia de les zones de proveïment a Barcelona. Així tindrem elements per veure a

18. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 354-360.

quines problemàtiques comercials responien les accions municipals i, viceversa, quins efectes tenien sobre el curs del comerç.

En la segona secció, llegim un tipus de documentació totalment distinta: llibres de comptes. A partir de les dades que ens proveeixen aquests llibres, elaborem una reflexió sobre les tendències en el consum i veiem com es relacionen amb les que hem apreciat en estudiar les fonts mercantils. Les coincidències ens permetran, per una banda, verificar la validesa de les conclusions del capítol anterior; per l'altra, podrem mesurar fins a quin extrem Barcelona és dependent del comerç exterior per aprovisionar-se. Finalment, i no menys important, farà sortir a la llum els moments de preus excepcionals i risc de carestia, qüestions sobre les quals les assegurances no ens donen pràcticament informació.

Conegudes les conclusions de les dues primeres seccions, ja ens trobarem en disposició d'entrar en la tercera. En aquesta, treballant a partir, ara sí, de fonts municipals, repassarem les actuacions del govern barceloní respecte al proveïment. Relacionant les evolucions que haurem apreciat en les dues primeres parts, podrem veure les mesures que pren el Consell davant els capricis i les evolucions del mercat, fins a quin punt hi influeixen i en pateixen els efectes i fins a quin punt encerten a curt i mitjà termini en les seves estratègies.

Sovint, s'ha tractat el conflicte entre la Busca i la Biga des d'un punt de vista excessivament presentista. Sense gairebé adonar-se'n, alguns historiadors hi han vist l'enfrontament entre una Busca protoprogressista preocupada intensament per les millores socials i una Biga conservadora a la manera del segle XIX; d'altres, l'han convertit en el xoc entre la Biga portaestendard del nacionalisme primigeni i la Busca botiflera venuda als reis castellans. En qualsevol cas, però, escometrem el treball i especialment la darrera secció sense massa idees preconcebudes. No tindrem ni tan sols una hipòtesi forta que vulguem defensar de bon començament, però, en canvi, sí que pararem una atenció especial a tractar el paper de la Busca des d'una òptica tan arrelada en els fets com sigui possible, procurant deixar de banda lectures ideologitzades i fent únicament atenció a les realitzacions concretes que els buscaires van forçar durant els seus anys al poder. Es tractarà de mesurar l'efectivitat de la seva gestió i, en tot cas, el profit que en pogueren treure els membres del govern i els seus acòlits. Serà una molt bona ocasió per valorar, al marge del seu presumpte pensament polític, la seva actitud vers un aspecte concret i material de la política urbana.

En les breus conclusions finals, avaluarem dos processos: per una banda, comprovarem l'efectivitat del mètode; per l'altra, l'efectivitat d'un govern. Així doncs, com ja hem dit, les preguntes no les plantejarem prèviament. A cada secció presentarem breument la documentació que emprarem, i dels mateixos problemes metodològics que aquesta plantegi aniran sorgint les qüestions que, amb l'anàlisi posterior, es concretaran i, potser en algun cas, es resoldran.

Llistem finalment aquí, abans de començar l'exposició, les fonts que hem buidat sistemàticament per a la base de la investigació —no indiquem les que apareixen de forma esporàdica. Les dividim segons en quina part han estat majoritàriament usades. El buidat de la documentació marcada amb un asterisc ha estat realitzat per Juanjo Cáceres, al qual des d'aquí trametem el nostre agraïment:

- Fonts emprades per a l'anàlisi del comerç de cereal:
 - AHCB, Arxiu Notarial, IX, 10, Nòlits 1450-1459.
 - AHPB, Antoni PARERA, *Liber securitatum*.
 - AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*.
 - AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*.
 - AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*.
 - AHPB, Bernat BASTAT, *Primus liber securitatum*.
 - AHPB, Esteve MIR, *Sextum manuale securitatum*.
 - AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*.
- Fonts emprades per a l'estudi del consum de blat de Santa Maria de Jonqueres:
 - ACA, Monacals Universitat: 4 volums (175; 176; 177; 178).
 - AHPB, Bartomeu COSTA, *Llibre de negocis de Santa Maria de Jonqueres*.
- Fonts emprades per a l'estudi del consum de blat de Sant Pere de les Puel·les:
 - AMSPP, Llibres d'abadesses: 11 volums (103; 105; 106; 108; 109; 110; 111; 112; 113; 115; 116).
- Fonts emprades per a l'estudi del consum de cereal de l'Almoïna:
 - ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia: 6 volums (1451-1452; 1452-1453; 1453-1454; 1455-1457 (1); 1457-1459; 1461-1463).
- Fonts emprades per a l'estudi del consum de cereal de la Casa de Caritat:
 - ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració: 3 volums (1451-1453; 1455-1457; 1459-1461).
 - ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455.
- Altres fonts emprades per a l'estudi del consum:
 - ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull.
 - APR, Ms. 12 (Manual tretzè de la família Torralba).
- Fonts municipals:
 - AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II: 9 volums (6-14).*
 - AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV: 2 volums (7-8).*
 - AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, IX: 9 volums (67-69;* 70-75).

1.1. Consideracions preliminars

1.1.1. Terminologia

Bona part del treball que segueix procura deduir el màxim d'informació possible a partir de documents que sovint no són tan explícits com un voldria. Al segle xv, a diferència d'avui dia, els productes alimentaris no duien números de lot ni de sèrie. Per això, un primer problema que se'ns planteja és que sovint és fàcil malfiar dels qui redactaven els documents. És a dir, que, en principi, és impossible estar del tot segurs que, quan en un llibre de comptes es diu que s'ha comprat forment, aquell forment sigui de la mateixa varietat a la qual, en aquell altre document d'un altre llibre de comptes, també s'aplica el nom de forment. Però anem a pams. Del gruix de papers que hem utilitzat, es pot deduir l'existència de quatre varietats de blat: forment, xeixa, tosella i blat candial.

La primera, forment, és un equivalent aproximat a l'actual blat, per bé que també podia fer-se extensiu a gra en general, com en l'habitual expressió «civada e ordi e altres forments». Sabem que, en algunes ocasions, en la documentació s'utilitza *forment* per designar altres menes, com, per exemple, *blat candial*.¹⁹ No obstant això, aquestes ocasions són força fàcils d'identificar tenint al costat altres preus i altra documentació. I és que, en general, el mot *forment* s'acostuma a emprar per designar tot aquell blat d'una qualitat normal, sense característiques especials. Segons els nostres càlculs aproximats, el preu mitjà del forment és de 163 diners per quartera.

Les altres varietats no presenten aquests problemes. Una d'aquestes és la xeixa. És un blat de bona qualitat, que fa farina molt blanca i el preu de la qual és superior al forment, al voltant dels 175 diners per quartera, segons la mitjana que hem fet. La tosella és una mena de blat de preus elevats. De fet, és xeixa, però sense aresta i, en principi, és de preu una mica més elevat que no pas la majoria de xeixes, encara que la mitjana calculada a partir de les nostres dades (173 diners per quartera) declari el contrari. El blat candial, finalment, és la varietat més cara. Els seus preus es mouen al voltant dels 193 diners per quartera i és, per tant, un producte gairebé de luxe.

En la redacció, en endavant, emprem els mots *forment*, *xeixa*, *blat candial* i *tosella*. Pel que fa a *xeixa* i a *tosella*, es tracta de les formes a què obliga la correcció lingüística. Quant a l'ús de l'expressió *blat candial* per designar la varietat que al xv rebia els noms de *candilosa*, *candayalosa*, etc., s'explica simplement pel fet que la paraula *candial*, únic testimoni viu en català actual d'aquesta forma antiga, només està consignada al diccionari normatiu com a forma adjectiva. No utilitza-

19. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 71v.

rem mai *forment* com a sinònim de blat actual, sinó només en les ocasions en què les fonts fan servir la mateixa paraula.

Però no són només raons lingüístiques les que ens impulsen a tot aquest raonament. En cert article, Del Treppo, que utilitzà documentació similar, hi escrigué:

[...] la «*tosella*» *francese* era de una qualità eccellente, forse la migliore tra quelle prodotte nei paesi del bacino mediterraneo occidentale, e il suo costo superiore di un buon 7 % rispetto ad altri grani de la Francia meridionale. Il miglior prodotto *aragonese* era la «*candeyalosa*», che in tempi normali valeva 100 soldi barcellonesi il cafisso, contro gli 88-90 delle migliori «*sexes*», e gli 85-86 degli altri grani comuni di produzione locale.²⁰

Deixant de banda el fet que les nostres primeres observacions respecte als preus a la ciutat de Barcelona no encaixen amb l'afirmació que fa —podem atribuir-ho al fet que ell parla de comerç internacional i no es preocupa dels preus finals al consumidor—, ens sembla que no és exagerat dir que se'n pot desprendre que la varietat *tosella* provenia de França, el blat candial, d'Aragó, i la *xeixa* no tenia una procedència fixa.

Acceptar aquesta idea, i fins i tot mirar si podem ampliar-la a la *xeixa*, és molt temptador, ja que fent-ho milloraríem moltíssim l'efectivitat de la feina. Amb tot, no ens veiem capaços de fer-ho de bon començament. Veurem que, sempre que s'indica la procedència de la *tosella*, aquesta resulta ser francesa. Però això vol dir realment que tota la *tosella* és francesa, o és més aviat una mostra del contrari, ja que, si es donés per suposat, no es mostraria la indicació? En el cas del blat candial, sabem que no prové sempre d'Aragó, perquè n'hem detectat de català, però, en els casos en què no hi ha indicació d'origen, cal suposar que és aragonès?

Sigui com sigui, nosaltres preferim no prendre una posició ferma sobre aquesta qüestió de bon començament. Possiblement, si la documentació ens ajuda com voldríem, podrem anar resolent un per un els casos en què aquestes qüestions adoptin rellevància.

1.1.2. La quartera de Barcelona i les altres mesures

En l'epígraf anterior hem parlat de diners per quartera. La quartera de Barcelona és aquella mesura en què es donen els preus del blat a la ciutat i que constituirà la nostra mesura de referència i aquella a què anirem reduint totes les altres. La quartera se subdivideix en 12 quartans i és igual a 69,51 l (en notes a peu de pàgina anirem donant les equivalències quan sigui necessari).

20. M. DEL TREPPPO, «Politica e commercio», p. 179. Les cursives són nostres.

En un principi, havíem pensat d'escriure tot un apartat sobre les mesures, però al final no creiem que sigui necessari fer-ho. Atès que la majoria de les assegurances —que haurien suposat el problema principal ja que, quan donen indicacions de la mida del carregament, sovint ho fan en mesures de les regions d'origen— no duen indicació de les quantitats transportades, ha estat impossible treure cap informació vàlida de les que sí que duen la informació. En conseqüència, en les ocasions que haguem de fer alguna conversió, indicarem a peu de pàgina el càlcul que hem seguit.

2. L'ABASTAMENT MARÍTIM

En aquesta part, hauria estat bonic poder analitzar l'evolució del volum total i les característiques de les entrades de cereal a la ciutat al llarg dels anys que estudiem. Això, per descomptat, és impossible. El primer entrebanc amb què ens trobaríem és que, no obstant que l'abastament de cereals a una ciutat medieval es produïa tant per via terrestre com marítima, des del punt de vista de l'historiador la primera és molt difícil de mesurar: en una ciutat costanera com Barcelona, les fonts mercantils acostumen a referir-se de forma gairebé exclusiva a relacions marítimes i, en conseqüència, hi ha moltes menys notícies directes sobre importacions de cereal per terra de les que seria raonable pensar que haurien existit de debò. Per això, en aquesta primera part tan sols parlarem d'importacions per mar, essent conscients que ja només començar deixem de banda una bona part de les entrades de cereal.

Per treballar les importacions marítimes, les fonts més completes del període que estudiem són, sens dubte, les assegurances marítimes, sobre les quals aquí treballarem de manera gairebé exclusiva. Bàsicament, les assegurances marítimes funcionen de manera similar a les modernes, i aporten molta informació a l'historiador: quin és el producte assegurat, qui l'importava, qui patronejava l'embarcació i qui l'assegurava, quin era el nivell de risc que s'atribuïa a cada port, quina era la ruta a seguir i tot un seguit d'altres dades que permeten reconstruir amb força fidelitat els viatges als quals fan referència.²¹

Òbviament, no sabem quina part posseïm del total de les assegurances que es degueren subscriure cobrint embarcacions cerealistes amb destí a Barcelona en aquells anys: en primer lloc, no totes les embarcacions s'asseguraven; en segon lloc, les que sí que ho feien, no tenien per què assegurar-se a Barcelona encara que aquest fos el seu destí —hi havia altres places mercantils com Palerm o Avinyó on els comerciants barcelonins asseguraven assíduament els seus carregaments—; final-

21. A. GARCIA SANZ i M. T. FERRER MALLOL, *Assegurances i canvis marítimes medievals a Barcelona*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983.

ment, perquè no sabem quina part de la documentació es pot haver perdut amb el pas del temps. Per això, és impossible que extraguem conclusions mínimament vàlides sobre les quantitats importades per mar a la ciutat. Però és que la mateixa naturalesa de la font implica problemes d'interpretació. S'ha d'observar que, com explicà Braudel, la tendència és que les assegurances marítimes concernissin més sovint les grans embarcacions que no pas les petites.²² Les més grans són les que fan trajectes més llargs i les que carreguen més mercaderies, de manera que els seus propietaris veuen més clara la necessitat de protegir-ne el carregament. Per tant, l'estudi exclusiu d'aquesta font podria conduir fàcilment a un error d'apreciació comú, que és el de sobreestimar la importància de les grans línies comercials i els grans mercaders. Per totes aquestes raons hem de tenir per segur, quan comencem la nostra anàlisi, que les conclusions que en traurem ens podran servir, únicament, per detectar i marcar canvis de tendència en el mercat.

Del Treppo ja va treballar a fons les assegurances marítimes per estudiar el comerç del cereal durant el segle xv.²³ En el seu text va avançar algunes conclusions de les quals partirem nosaltres. En primer lloc, cridava l'atenció sobre el paper de primer ordre dels ports llenguadocians en el proveïment marítim barceloní. En segon lloc, enuncïava que les arribades de gra aragonès a través de Tortosa es mantien més constants que cap altra durant bona part del segle xv, excepció feta del període 1463-1469, en què desapareixien, i dels darrers cinc lustres, en què augmentaven enormement al mateix moment que descendien les franceses i italianes. Finalment, féu notar que les importacions italianes degueren ser potser menys importants del que s'havia pensat; especialment a partir de la segona meitat del xv, diu, el desordre administratiu de l'illa de Sicília i l'excessiva fiscalització van foragitar part dels clients.²⁴ Amb la seva anàlisi, en definitiva, Del Treppo individuà i definí les quatre grans zones d'aprovisionament marítim de la ciutat: Tortosa, el sud de França, Sicília i Sardenya. Nosaltres hi afegirem el Camp de Tarragona, l'Empordà i el Rosselló i dissecionarem el sud de França per donar rellevància a les diferències que s'estableixen entre els diferents ports exportadors (mapa 1).

Justament la primera en importància de tot el segle xv, el sud de França, és també la primera en importància en els anys que hem estudiat. La suma del valor de totes les embarcacions que segons les nostres fonts transportaren gra a Barcelona des d'aquesta regió entre 1450 i 1462 s'eleva, segons els nostres càlculs, a 5.030.000 diners, incloent-hi les poques embarcacions la càrrega de les quals també comprèn altres mercaderies; el nombre de transports és de 80.

22. F. BRAUDEL, *La Méditerranée*, 1, p. 363-364.

23. M. DEL TREPPO, «Politica e commercio», p. 338-402.

24. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 395-402.

Les primes que es pagaven per assegurar aquests carregaments oscil·laven, en general, entre el 4,5 % i el 6 %, amb algunes assegurances que arribaven al 7 % i algunes que baixaven fins al 3 % o l'1,5 % sense raó visible. Les diferències de les primes sembla que es donen de forma aleatòria, sense massa relació ni amb el port de sortida ni amb l'embarcació que efectua el transport. Només hi ha algunes excepcions a aquesta aleatorietat. Per una sèrie de transports que s'asseguren «de continent que la dita barcha serà denant la torra del farell de la vila de Sant Feliu de Guíxols», es paguen primes que es mouen entre l'1,1 % i el 3 %;²⁵ dos transports realitzats per galeres des d'Aigüesmortes, el port més llunyà, paguen primes de només el 3 % i el 2,5 %;²⁶ en tots dos casos, trobem un motiu clar pel baix preu de l'assegurança —la curta distància i la seguretat de les embarcacions.

La segona zona d'extracció de cereal si comptem la quantitat de trajectes amb destinació a Barcelona (61) és Catalunya. La suma total del valor assegurat en cereals ascendeix fins a 1.547.480 diners, incloent-hi les embarcacions que també traslladen altres mercaderies. Les primes que es paguen per transportar cereal des dels ports catalans són força menors que les que es paguen per transportar-los des de França, prova de l'existència d'un risc força menor. Els transports des de Cotlliure són els que tenen un risc major: els tres carregaments detectats s'asseguraren amb primes entre el 3 % i el 3,5 %.²⁷ Segueixen els de Tortosa, que tenen primes entre el 2,5 % i el 3,5 %, amb algunes excepcions, altre cop sense massa explicació amb les nostres fonts, en què el preu s'eleva al 4 %²⁸ o fins i tot al 5 %.²⁹ Els carregaments que vénen de Tarragona o la costa tarragonina s'asseguren normalment amb primes que van de l'1,5 % al 2,5 %. Segons la distància, s'esglaonen una mica, i per això trobem que el preu d'assegurar carregaments que procedeixin de Salou o Cambrils és sempre per sobre del 2,25 %. Finalment, les assegurances dels quatre trajectes des de l'Empordà presenten primes entre 1,5 % i 3 %.

De la tercera regió, Sicília, només hem detectat onze viatges. No obstant això, el valor del cereal assegurat és superior al procedent de Catalunya, i arriba a 1.626.000 diners. Sorprenentment si considerem la distància a recórrer, les primes de les assegurances de carregaments de gra sicilià no es troben per sobre de les que assegurin carregaments procedents de França, sinó que ballen entre el 3 % i el 6 %. En aquest cas sí que hi ha una correlació clara amb el tipus de vaixell que efectua el transport: tres de les quatre més altes (entre 5 % i 6 %) corresponen als carregaments transportats per baleners. Les primes que es refereixen a naus, excepte una,

25. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 93r (per exemple).

26. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 2r-2v; *Quintus liber securitatum*: 1462, abril, 13.

27. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 4r; 10r; 11r.

28. AHPB, Esteve MIR, *Sextum manuale securitatum*: 56v; 59r.

29. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 132v.

són sempre del 3 % o el 4 %. En conseqüència, podem assegurar que, per valorar els riscos, es tenia gairebé més en compte la mida del vaixell encarregat del transport que no pas la distància: la nau és una embarcació de grans proporcions, més gran que els baleners i que les petites i mitjanes embarcacions que solquen les rutes entre el Llenguadoc i Catalunya.

Finalment, la darrera regió en importància és Sardenya, amb tan sols sis viatges a Barcelona i 276.000 diners de valor assegurat en cereals. Si hem de donar fe del que diuen les poques assegurances que conservem, es tracta de la regió des de la qual és més perillós dur cereal a Barcelona. Excepte una ocasió en què la prima és tan sols del 2,5 %, en totes les altres ascendeix fins al 4,5 % (un cas), el 5 % (tres casos) i, fins i tot, el 6 % (un cas, i ben especial, ja que justament es tracta d'una galera, el vaixell més segur dels existents).³⁰

2.1. *Llenguadoc i Rosselló*

Ja hem vist, doncs, que el Llenguadoc fou la regió d'on els mercaders barcelonins asseguraren un major valor de carregaments de cereal. També hem advertit dels problemes que té aquesta documentació i que, per tant, no podem considerar que necessàriament es tractés, en termes absoluts, de la regió amb més importacions marítimes. Però, en qualsevol cas, queda clar que el Llenguadoc era un proveïdor important. I, no obstant això, les embarcacions que realitzaven els transports, segons les dades que ha aportat la nostra recerca, són petites i mitjanes —per ordre de major a menor importància, el lleny, la caravel·la, la barca, la sagetia, la galera, la nau i el llagut (figura 1).

Si les agrupem per tipologies, hem de començar parlant de la barca i el lleny, que eren una mena d'embarcació similar, de tradició mediterrània i ús perllongat en la història. Proveïdes de pont i de vela llatina, allargades i de no massa calat, constituïen el nucli de les flotes del petit comerç de cabotatge entre el llevant peninsular, les illes Balears, el sud de França i, fins i tot, Sardenya. Les barques eren lleugerament més petites que els llenys: la càrrega mitjana de les que hem analitzat era d'unes 350 quarteres, essent la més gran de 712, mentre que per als llenys, que segons Del Treppo eren capaços de transportar normalment entre 60 i 80 bótes³¹ (entre 540-675 i 720-900 quarteres),³² la mitjana dels carregaments és, efectivament, lleugerament per sobre les 650 quarteres.

30. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 441-442.

31. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 453.

32. Els càlculs de la relació entre la bóta i la quartera que s'aniran introduint prenen ser tan sols orientatius i provenen del càlcul següent: una bóta equival a 8-10 quintars (A. CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, el comercio y arte de la antigua ciudad de Barcelona*, 1, Barcelona, Cámara de Comercio y Navegación, 1961-1964 [1a ed. 1779-1792], p. 655, n. 1); 4 quintars

Al contrari que la barca i el lleny, la caravel·la era un vaixell de tradició atlàntica. Arribada als nostres mars fruit de l'intercanvi de coneixements que es va produir entre els constructors atlàntics i els mediterranis a partir de 1350, moment en què les comunicacions comercials entre el Mediterrani i l'Atlàntic guanyaren importància,³³ la caravel·la no hi guanyà el ple reconeixement abans de 1450.³⁴ Des d'aleshores, però, es convertí en una eina útil: tenia una forma arrodonida similar a la nau, però era força més lleugera i ràpida. Les caravel·les que hem registrat duïen una càrrega mitjana d'unes 1.000 quarteres, força per sota de les 120-200 bótes (entre 1.080-1.350 i 1.800-2.250 quarteres) que indica Del Treppo,³⁵ en tot cas, però, són els vaixells més grans que trobem assíduament duent gra de les costes del Llenguadoc a Barcelona.

La galera, de la qual tenim tan sols dos exemples pel Llenguadoc, era per norma general una embarcació de guerra. Allargada i baixa, avançava per força de rem, encara que sovint podia portar vela. La seva capacitat de càrrega no era especialment gran, però era una embarcació ràpida i segura, com demostra el fet que les dues que tenim documentades a França s'assegurin amb primes del 2,5% i el 3%.³⁶

La sagetia era una embarcació de vela llatina d'un sol pont, amb dos o tres pals i, de vegades, rem. Era més ràpida que la galera, però tenia una capacitat de càrrega més petita. Pel que fa al llagut, es tracta de l'embarcació més petita, de vela llatina també, utilitzada tant per al transport de petites mercaderies com per a la pesca i altres menesters.

Aquestes embarcacions són pilotades per homes del mateix país (d'Agda, de Leucata, de la Novella o de Serinyà), però encara més per empordanesos i selvatans (de Blanes, de Lloret, de Tossa, de Sant Feliu...). Finalment, alguns, no pas pocs, de barcelonins, i encara hi trobem, fins i tot, un valencià. En conclusió, doncs, el comerç amb el Llenguadoc es fonamentava sobretot en la feina de mariners de regi-

són una salma (A. CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina...*, p. 644), de manera que una salma equival a 0,4 o 0,5 bótes; si tenim en compte que 1 salma equival a 4,5 quarteres (*Libre de conexenses de spícies e de drogues e de avissaments de pesos canes e masses de diverses terres ha VIII de setembre del any MCCCCLV* [Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Ms-4: 87v]), podem aproximar que el valor d'una bóta era d'entre 9 i 11,25 quarteres. Val a dir que en altres llocs la salma es fa equivaldre a 344,41 l, o sigui, a 4,98 quarteres (C. ALSINA, G. FELIU i L. MARQUET, *Pesos, mides i mesures*, p. 230-231). Nosaltres preferim, aquí, no complicar més la situació i no multiplicar les possibilitats i emprar la mesura que tenim directament referenciada en una font contemporània, malgrat que no sigui necessàriament més encertada que l'altra.

33. A. RIERA I MELIS, «La construcció naval a Catalunya a les vespres dels grans descobriments geogràfics (1350-1450)», *Revista d'Història Medieval* (València), (1992), p. 73.

34. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 451.

35. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 451.

36. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum: 2r-2v; Quintus liber securitatum: 1462*, abril, 13.

ons properes (per contrast amb el tràfic amb Sicília, per exemple, en què veurem que hi participaven força mariners castellans i bascos) que portaven embarcacions petites o mitjanes. Aquesta primera mirada dibuixa un comerç força espontani i possiblement no necessitat de grans inversions per part dels compradors.

Els ports d'origen d'aquestes embarcacions estaven repartits al llarg de pràcticament tota la costa del Llenguadoc. Aquells des dels quals hem registrat embarcacions amb destinació a Barcelona són Aigüesmortes, Agda, Serinyà, Vias, la Novella i Narbona (figura 2; mapa 2). En general, els documents anoten sempre concretament de quin port ha de partir el carregament sobre el qual es fa el contracte, però una lectura atenta de les assegurances ens mostra que no sempre és així: hi ha alguns casos en què els mercaders donen als mariners la llibertat de triar si salpar d'Agda o Vias, d'Agda, de Vias o de Serinyà, o de Serinyà o Vias.

Això ens deixa, en principi, un panorama en el qual podem agrupar per una banda Vias, Agda i Serinyà. Si després fem una ullada al mapa, potser podem agrupar la Novella i Narbona per proximitat geogràfica; Aigüesmortes queda en solitari a l'extrem nord del mapa. Tractarem de demostrar que aquesta classificació no és només fruit de la nostra imaginació. Per fer-ho, la nostra proposta es basa en l'anàlisi del sistema de mesura del cereal de cada port (figura 3) i del rerepaís de cadascun d'ells.

Comencem per la primera qüestió. Les ciutats del Llenguadoc que apareixen a la nostra documentació empraven, segons es desprèn encara de les taules de conversió del segle XIX, tres mesures diferents: el sester d'Aigüesmortes (a Aigüesmortes), el sester de Besiers (a Agda, Serinyà i Vias) i el sester de Narbona (a Narbona i la Novella).³⁷ L'ús d'un o altre sistema de mesura no és casual, sinó que denota relacions polítiques: és habitual que una ciutat utilitzi el sistema mètric d'una altra amb la qual mantingui relacions de dependència comercial o administrativa. Així, si a Agda, Vias i Serinyà fan servir el sistema de mesures de Besiers és segurament perquè, encara que les divisions eclesiàstiques les separaven, totes tres ciutats eren part de la senescalia de Carcassona, que era anomenada també en ocasions de Carcassona-Besiers.³⁸ Per tant, la vila a la qual es dirigien els habitants de tots tres ports per bona part de les qüestions administratives havia de ser, a més de Carcassona, Besiers, de manera que no és estrany que les mesures d'aquesta darrera localitat s'haguessin propagat pels territoris que li corresponien administrativament.

37. Les dades procedeixen de P. CHARBONNIER (dir.), *Les anciennes mesures locales du Midi méditerranéen d'après les tables de conversion*, Clermont-Ferrand, Publications de l'Institut d'Études du Massif Central, Université Blaise-Pascal, 1994.

38. E. PÉLAQUIER (dir.), *Atlas historique de la province de Languedoc* (en línia), Montpellier, CNRS, CRISES, 2009, <http://recherche.univ-montp3.fr/crises/index.php?option=com_content&task=view&id=309Itemid=1>, p. 6.

Segons la divisió administrativa del territori, també s'haurien d'haver dirigit a Besiers els habitants de Narbona i de la Novella i, no obstant això, prenien com a mesura el sester de Narbona. Aquí, l'explicació cal trobar-la en el fet que, si bé Narbona era dintre l'esmentada senescalia, també era, a més de la seu d'un arquebisbat que tenia arrels molt profundes en la història de la regió, un nucli comercial que, si bé al segle xv ja havia estat desplaçat per ports més septentrionals, encara conservava el record del seu predomini.

Aigüesmortes, per la seva banda, tenia les seves pròpies mesures i en principi les usava segurament pel simple fet que es tractava d'un dels principals ports del país i tenia prou entitat per fer-ho. A més, però, formava part del bisbat de Nimes i la senescalia de Belcaire i Nimes, cosa que afegeix sentit al fet que, en principi, emprés mesures diferents de les que pertocaven als altres ports.

En conclusió, és interessant observar que la distribució dels sistemes de mesures encaixa amb la primera divisió que hem fet més amunt: Aigüesmortes per una banda, Agda, Vias i Serinyà per una altra i la Novella i Narbona encara per una altra.

Però això és la teoria. Si repassem la nostra documentació, la realitat que s'hi mostra és una altra (figura 3). A Aigüesmortes, per exemple, la mesura més emprada resulta ser el sester de Besiers (sis cops), mentre que la que és pròpia de la ciutat apareix tan sols un cop. En set ocasions, la documentació mostra *sesters* sense cap complement; no sabem com podem interpretar-los. El mateix ens succeeix amb Narbona i la Novella.

Els transvasaments de mesures no són unidireccionals, ja que també veiem que ocasionalment s'empra el sester d'Aigüesmortes a Vias o a Serinyà, llocs on s'hauria d'emprar el de Besiers, que, per altra banda, sembla una mesura molt menys coneguda internacionalment que el d'Aigüesmortes o el de Narbona. Cal interrogar-se sobre el perquè d'aquestes incoherències: és possible que sempre que tinguem, per exemple, una venda a Aigüesmortes mesurada en sesters de Besiers puguem afirmar que el carregament ha estat mesurat a Besiers? Si aquesta fos l'explicació, podríem afirmar ja ara el paper principal de la regió de Besiers com a distribuïdora del cereal per tot el Llenguadoc mediterrani, ja que la presència del sester de Besiers és constant a la documentació. Per tant, bona part del blat que sortia dels ports llenguadocians provindria en última instància de la zona d'abastament de Besiers i rodalia.

Sense plena seguretat, acceptem com a vàlida la possibilitat que presentem i passem a analitzar el rerepaís dels diversos ports que comentem. Aigüesmortes tenia una zona de proveïment clarament diferent que la de la resta. La vila s'alça vora la desembocadura del riu Roina. Recull cereal, sobretot, d'una zona l'eix vertebrador de la qual és el mateix riu i la Via Regordana. Aigüesmortes comunicava, sobretot, amb la França interior, amb el massís central i fins i tot les fires de Xam-

panya. És possible que en aquesta ciutat abocada al comerç, en èpoques de bonança hi sobreixís el cereal, ja que podia recollir excedents d'una regió amplíssima. I de fet, segons sembla, pogué ser el principal mercat de blats per a Barcelona al segle xv,³⁹ per bé que no pas durant la dècada que estudiem.

Possiblement Aigüesmortes tenia també relacions amb la Provença i el Llenguadoc interior i meridional. Ho veiem quan, per exemple, el mercader Bernat Viver hi compra 1.500 quarteres de xeixa provençal⁴⁰ o quan hi detectem sis carregaments amidats en *sesters de Béziers*.⁴¹ Si bé les relacions amb el Llenguadoc meridional podien ser força importants en el període que treballem, en qualsevol cas, el mercader que comprava gra a Aigüesmortes per dur-lo cap a Barcelona devia identificar aquesta ciutat amb un mercat independent del dels ports de més al sud. Aquest mercader, a més, era, per norma general, ja es veurà, català i lligat a la burgesia mercantil barcelonina.

Agda, Vias i Serinyà (el port de Besiers) tenen tota una altra àrea d'influència i un altre paper. Se situen en el curs baix i la desembocadura dels rius Orb i Erau, que vénen de l'oest i connecten aquesta costa amb el Llenguadoc interior, cap a Tolosa, ciutat que comunica amb el Mediterrani principalment a través d'aquests ports i de Narbona. Pel que fa pròpiament al comerç de cereal, Wolff ja ens informa que, des d'aquesta ciutat, que era centre d'una regió habitualment excedentària de grans, hi havia enviaments abundants de blat per terra a Serinyà, Besiers, Sigean o Narbona.⁴² El més probable és que Besiers en fos el centre distribuïdor. Per tant, si els mercaders sovint no deixaven tancada la tria entre aquests tres ports, és perquè tenien possiblement al cap la idea que tots tres eren la sortida del mercat blader del Llenguadoc interior. Des d'aquests carregadors, que són considerats més especialitzats en el comerç de cereal que no pas Aigüesmortes⁴³ (tot i que Agda era un port de primer ordre), n'exporten gra, a més dels esmentats mercaders barcelonins, mercaders de la mateixa regió.

Al costat de Besiers o Serinyà, ja hem llegit que Wolff hi situa Sigean i Narbona. Des de Narbona hem vist que s'enviava un carregament a Barcelona i, des de la Novella, anomenada «el grau de Citià», és a dir, el grau de Sigean, cinc més.⁴⁴ Aquests dos ports estaven connectats per terra amb Tolosa i, de fet, Narbona, en situació

39. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 395.

40. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1461, desembre, 17.

41. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1461, juliol, 14; 1461, agost, 11; 1461, setembre, 16; 1461, setembre, 18; 1461, octubre, 13; 1461, octubre, 26.

42. P. WOLFF, *Commerces et marchands de Toulouse (vers 1350 - vers 1450)*, París, Librairie Plon, 1954, p. 139-140.

43. J. HEERS, *Gènes au xve siècle*, p. 339.

44. Des del nostre punt de vista, no hi ha massa dubtes que la Novella es podria identificar amb l'actual Port-la-Nouvelle. Amb tot, la percepció divulgada és que les primeres notícies sobre aquesta població daten del xvi. El fet que la Novella aparegui a la documentació com el port de Sigean (funció

de necessitat, també havia servit d'entrada de gra de les illes italianes per a la capital llenguadociana.⁴⁵ Per tant, el cereal que s'extreia de Narbona i la Novella era, ben probablement, del Llenguadoc interior. Així, si la documentació mai barreja Narbona i la Novella amb els ports més septentrionals d'Agda, Vias o Serinyà és possiblement per la distància geogràfica i perquè, tal com ja sembla que indicaria l'exigua presència de Narbona i la Novella a la documentació, potser només eren emprats, bé per mariners nadius de la seva rodalia immediata, bé com a ports d'excepció per part de mariners catalans.

En conclusió, vistes les dades que hem agrupat, sembla que podem suposar amb força convenciment que, durant els anys entre 1450 i la Guerra Civil, una porció significativa del cereal que va sortir dels ports llenguadocians procedia, també en el cas del que partia dels ports d'Aigüesmortes, de l'interior del Llenguadoc o fins i tot de les planes costaneres havent passat per la regió de Narbona i, molt especialment, la de Besiers.

Vist això, val la pena comentar el ritme de les exportacions (figura 4). Segons les dades que hem extret de les assegurances, podem inferir l'existència de dues fases diferenciades, una entre 1450 i 1458 i una altra entre 1459 i 1462. En la primera, comptabilitzem tan sols 21 sortides, i 17 d'aquestes es realitzen des de Serinyà, Vias i la Novella. Les excepcions són sortides d'Agda (1), d'Aigüesmortes (1) i de *qualsevol carregador de França* (2).

En la segona fase, detectem, en primer lloc, un gran augment del tràfic: de 24 assegurances en nou anys, passem a 59 en tan sols quatre i mig. I no és que només augmenti el tràfic marítim assegurat, sinó que entre 1459 i 1462 també hi ha un canvi en la seva forma. Els ports de Serinyà i Vias mantindran el seu pes, si més no els dos primers anys, però s'hi afegiran Agda i Aigüesmortes com a llocs d'extracció recurrents. Es multiplicaran, a més, els contractes que impliquen imprecisions geogràfiques, és a dir, les fórmules «des de qualsevol carregador de França» o «Agda/Vias/Serinyà o qualsevol carregador de França». Tots dos canvis ens semblen significatius, i ens porten a analitzar els dos períodes de forma més detallada a través d'exemples per acabar d'extreure conclusions.

En el primer període (1450-1458), un cas que hem d'esmentar és el de Pere Griffa, de Leucata —també esmentat per Del Treppo junt amb la majoria dels altres que citarem a continuació.⁴⁶ El març de 1451, aquest súbdit francès assegura a Barcelona un carregament d'unes 225 quarteres de forment que, des de la Novella, ha de ser

que actualment acompanya Port-la-Nouvelle) i la impossibilitat d'identificar-la amb cap altre port de la regió fan raonable que creguem que es tracta del mateix lloc.

45. P. WOLFF, *Commerces et marchands*, p. 139.

46. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 383-384. La nostra interpretació de la documentació difereix en alguns detalls de la que féu l'italià.

enviat a la Ciutat Comtal.⁴⁷ El 7 i el 23 de maig de 1453 es troba de nou desplaçat a la capital del Principat i n'assegura cinc més que sumen entre 2.200 i 2.900 quarteres barcelonines: tres dels vaixells sortiran de Cotlliure,⁴⁸ un de la Novella (aquest l'assegura juntament amb David Vicent i Pere Sastre, de Narbona)⁴⁹ i un darrer de Serinyà.⁵⁰ D'aquests carregaments, un dels de Cotlliure i el de la Novella sabem positivament que eren de forment «de Narbona», mentre que el segon dels carregaments de Cotlliure té tot l'aspecte d'haver estat comprat també en aquest mercat, ja que és mesurat en els sesters propis d'aquella vila (sobre Cotlliure com a port d'exportació de cereal, en parlarem més endavant, al capítol sobre Catalunya).

Hi ha altres traficants de gra que no sovintegen tant la documentació com Pere Griffa, però que ens el recorden. Són nadius de la zona dels estanys que operen a prou petita escala i que actuen sovint amb l'ajut de familiars (en el mateix cas que hem esmentat, és un tal Guillem Griffa qui s'ocupa de carregar dues de les barques que esperen a Cotlliure). Joan Maury, oriünd de Florensach, a uns tretze quilòmetres remuntant el riu Erau des d'Agda i Vias, envia el seu germà Simeó a Barcelona i, mentre aquest contracta l'assegurança, ell embarca la càrrega a Vias.⁵¹ El 1454, Andreu i Ramon Guinard, pare i fill procedents de Bessan,⁵² a mig camí pel riu entre Agda i l'esmentada Florensach, carreguen, en dues embarcacions a Vias i a la mateixa Agda, quantitats moderades de tosella i civada (60 sesters de tosella i 100 de civada; 300 sesters de tosella; en total unes 270 quarteres de tosella i 75 de civada)⁵³ per enviar-les cap a Barcelona.⁵⁴

També n'hi ha que no s'ho prenen com un negoci familiar, però que són igualment oriüds del litoral llenguadocià. Guillem Caranch i Antoni Valentí són d'Ouveillan, a escasses dues hores de camí de Narbona,⁵⁵ i fan carregar per Ramon

47. AHPB, Bernat BASTAT, *Primus liber securitatum*: 23r.

48. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 4r; 10r; 11r.

49. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 3v. La lectura del nom del port es fa difícil, però es pot veure bastant clarament que va precedit del mot *grau*, que trobem associat a la Novella.

50. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 9v.

51. AHPB, Bernat BASTAT, *Primus liber securitatum*: 18r.

52. També podria tractar-se de Bassan, població a tocar de Besiers, encara que, vista la relació amb Agda i Vias, potser és més fàcil decantar-se per Bessan, que té via directa pel riu amb aquests ports.

53. La conversió del sester de Besiers, que utilitzem aquí, prové d'una referència en un Llibre d'abadesses de Sant Pere de les Puel·les en què es fan equivaldre 100 sesters (sense indicació del lloc) a 75 quarteres de Barcelona (AMSPP, *Llibre d'abadesses*, 105, 50v). Com que aquesta no és la mida del sester de Narbona ni del d'Aigüesmortes (pels quals tenim referents en altres fonts), l'utilitzarem com a equivalència del de Besiers, encara que sense una seguretat total i només com a referència aproximada.

54. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 35r; 47v.

55. Del Treppo diu que són d'Oneglià, localitat de la Provença més oriental, ja en territori italià actual (M. DEL TREPPO, *I mercanti*, p. 384), però des del nostre punt de vista al document es llegeix força clarament *Ovellà*. Això, unit a les deduccions que anem fent sobre el tipus de mercaders que transporten blat a Barcelona des d'aquestes regions i al fet que poblacions com Serignan, Bessan (o Bassan) o Sigean adopten en català la terminació en *a tònica* (Serinyà, Bassà o Cityà), creiem que dona

Leyal, de la Novella, 200 sesters de tosella i 200 de forment (unes 300 quarteres) en direcció a Barcelona.⁵⁶ Joan Merguès i Pere Mateu, preveres de la Vilanova de Besiers, fan assegurar, el 28 de setembre de 1454, 400 sesters de forment (300 quarteres) que ells mateixos faran carregar, a Serinyà, a la barca del també francès Antoni Lauró.⁵⁷ Encara en els mesos de maig i juny de 1457 sabem, per mitjà de les assegurances consignades per Guillem de l'Ala, barceloní, que Mateu Ermengau, de Serinyà, remet des de la seva vila un llagut i una barca amb 160 i 950 quarteres de tosella respectivament.⁵⁸ El mateix any, el mateix Guillem de l'Ala executa, amb Antoni Seguer, narbonès i propietari de la càrrega junt amb l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, una assegurança que cobreix el trajecte d'una sagetia que transporta 900 sesters (segurament de Narbona; per tant, unes 1.140 quarteres)⁵⁹ de la Novella a Barcelona.⁶⁰

Tots aquests mercaders tenen en comú que provenen de localitats properes a Besiers (Vilanova de Besiers, Serinyà), Narbona (Ouveillan), Sigean (Leucata) o Agda (Florensach, Bessan). Significativament, a més, en totes les assegurances hi indiquen un únic port en què carregar les mercaderies i sempre es tracta de ports propers a la seva vila natal. Es pot interpretar que l'elecció decidida indica que l'enviament el plantegen amb coneixement de les circumstàncies del territori d'origen. Els traficants llenguadocians fan tot l'aspecte d'ésser pragmàtics i saber bé les disponibilitats de les comunicacions, dels embarcadors i dels patrons de la regió. A més a més, saben on compren el blat i deuen saber a on és més fàcil i econòmic transportar-lo per embarcar. En un cas, fins i tot, el mateix mercader, Pere Griffa, condueix personalment la seva barca fins a Barcelona.⁶¹

motius per pensar que es tracta d'Ouveillan, població relacionada amb l'extracció de sal i ben coneguda per les fonts ja al segle XIV (J. L. ABBÉ, *Á la conquête des étangs: L'aménagement de l'espace en Languedoc méditerranéen*, Tolosa de Llenguadoc, Presses Universitaires du Mirail, 2006, p. 89-90).

56. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 20r.

57. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 61v-62r.

58. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 100r; 101v.

59. La conversió del sester de Narbona que emprem aquí prové del *Libre de conexenses de spicies e de drogues e de avissaments de pessos canes e massures de diverses terres ha VIII de setembre del any MCCCCLV* (Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Ms-4: 90r). Allà s'indica que 4 sesters de Narbona equivalen a 1,5 aimines de Perpinyà (per tant, 2,66 sesters equivalen a 1 aimina). Així, com que 2,1 quarteres de Barcelona són equivalents a 1 aimina, tal com podem deduir de les respectives equivalències (quartera: 69,51 l; aimina: 144,64 l, segons C. ALSINA, G. FELIU i L. MARQUET, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, p. 262, 346), podem concloure que 1,27 quarteres de Barcelona són 1 sester de Narbona. Cal tenir en compte que aquestes afirmacions només són orientatives i no se sostenen en sòl ferm, ja que les mesures que dona el *Libre de conexenses* no sabem exactament a quan corresponen, de la mateixa manera que aquelles a què es refereixen Alsina, Feliu i Marquet. A més, l'aplicació de factors de conversió a mesures del tot alienes al sistema mètric decimal implica sempre un risc altíssim de distorsió.

60. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 91r.

61. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 9v.

Aquests petits mercaders de la zona litoral estaven atents a l'arribada del cereal als principals mercats locals, negociaven la compra de les quantitats i les embarcaven en direcció a Barcelona. Això els evitava haver de pagar altres intermediaris i els permetia recollir bons beneficis. El seu paper era adquirir el blat al mercat per revendre'l més tard, però no sempre transportant-lo ells a Barcelona o a la ciutat on hi hagués demanda; ja en aquest primer període trobem força ocasions en què el venien a mercaders estrangers amb qui tenien relació.

Evidentment, els ports del Llenguadoc eren atractius per als mercaders de Barcelona, sabedors de la perenne necessitat de gra que tenia la seva ciutat. Entre 1450 i 1458, però, tan sols detectem set compres per part de barcelonins. Dues les realitzen Gaspar Oller i Joan Cotxó, per bé que no sabem a través de qui. El primer, assaonador, fa assegurar l'octubre de 1453 la seva part d'un carregament més gran que ha de portar-se des de Serinyà o Vias.⁶² El segon és calceter i el 1455 importa 360 sesters de tosella,⁶³ quantitat que assegura a través del mercader flamenc Copi Mathis, habitant de Barcelona. Aquest darrer fet suggereix la possibilitat que invertir en les importacions de gra assessorat per algun comerciant podia haver estat una pràctica de la menestralia barcelonina: el blat era un producte que presentava pocs riscos, ja que gairebé sempre tenia sortida i a vegades el seu preu podia arribar-se a disparar. Amb tot, de fet, no seria estrany tampoc que aquestes compres realitzades per Oller i Cotxó poguéssim atribuir-les a l'autoabastament. No tenim manera de confirmar-ho i, en qualsevol cas, Gaspar Oller i Joan Cotxó no són massa representatius del comprador barceloní que apareix habitualment a les assegurances.

Entre 1450 i 1458, però, en trobem pocs exemples, d'aquests compradors habituals. Els germans Miró, Joan i Bernat, en són un. Asseguren cereal en tres ocasions, el 1453, el 1455 i el 1457, sempre comprat a mercaders francesos.⁶⁴ En la darrera, Bernat Miró col·labora amb Pere Barber en una operació que es realitza el 21 de maig, la mateixa data a què corresponen dos nòlits que el mateix Barber es compromet a pagar a Francesc Artigues i a Pasqual Benet, patrons de lleny de Blanes, pel transport de cereal des de Vias o Serinyà.⁶⁵ El maig de 1455, en data propera a l'assegurança de Bernat Miró que conservem d'aquell any, Barber havia assegurat també un altre carregament per a l'embarcació de Guillem Colent, el mateix que havia de transportar el forment de Miró.⁶⁶ Finalment, Bernat Viver també importa cereal en una ocasió l'any 1457, tal com prova una assegurança del mes de març d'aquell any.⁶⁷ El seu és un cas especial, que prefigura algunes carac-

62. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 22r.

63. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 111v.

64. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 19v; 92r; *Quartus liber securitatum*: 9v.

65. AHCB, Arxiu Notarial, IX, 10, 1457, maig, 21.

66. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 93r.

67. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 2r-2v.

terístiques del que veurem en els anys posteriors a 1458: el cereal de Viver surt des d'Aigüesmortes i el carreguen en una galera dos familiars seus, segurament germans, Pere i Guillem.

Però, en aquest període, la majoria de carregaments van a càrrec de mercaders llenguadocians. A més, les embarcacions més habituals en aquests anys són el lleny i la barca, gairebé de la mateixa manera, és a dir, embarcacions que són a l'abast dels mercaders sense grans possibilitats (figura 5). Tenim, per tant, que a les assegurances entre 1450 i 1458 hi és especialment representada la iniciativa de petits inversors del Llenguadoc que treballen aparentment sense suport institucional de cap mena. Al seu costat apareixen, en menor mesura, els mercaders barcelonins. Aquesta situació canviarà en el període següent.

Només fent una ullada als tipus d'embarcacions que es desprenen de les assegurances entre 1459 i 1462, podem intuir que s'han produït canvis (figura 6). En aquest segon període, l'embarcació més usual és el lleny, la més gran de les embarcacions mitjanes. Això també succeïa entre 1450 i 1458, però ara la caravel·la, la presència de la qual era merament testimonial en la documentació del primer període, és la segona embarcació més usada i pràcticament dobla la barca, que, en proporció, disminueix molt la seva rellevància respecte als primers anys. Es fa evident que el tonatge de les embarcacions que s'empren per importar cereal des del Llenguadoc ha augmentat considerablement i en relació directa amb aquesta dada ha augmentat també el total del volum de gra registrat (figura 12).

Però no és únicament això. El perfil del mercader també ha canviat substancialment. A partir de 1457, les assegurances no detecten cap llenguadocià que participi en el comerç de blat amb Barcelona. Els mercaders barcelonins, ara, sembla que són els únics. Entre ells, uns dels més destacats són Pere Cabal i Gabriel Perers, que actuen formant una companyia. Destaquen per haver importat a Barcelona, únicament entre l'agost de 1459 i l'agost de 1460, catorze carregaments procedents de França, unes 10.350 quarteres entre forment, xeixa, tosella i civada —disset carregaments i 12.840 quarteres si comptem els tres carregaments que importa Perers tot sol. Tots se'ls fan dur des dels ports de Vias i Serinyà, i tots menys un són embarcats per Guillem Andreu, mercader de Besiers.⁶⁸

A Joan Fortià, un altre d'aquests mercaders, ja Del Treppo l'havia esmentat acompanyant «grandi uomini di affari» com Gaspar de Montmany.⁶⁹ En dues assegurances, de fet, apareix al costat de Montmany tot duent blat des d'Aigüesmortes.⁷⁰ Però ell per si sol ja és un comerciant de cereal molt important: entre els anys 1459 i 1462, comptant les sis ocasions en què va acompanyat, participa en el

68. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*, pàssim.

69. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 383.

70. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1461, juny, 3.

transport de com a mínim vint-i-dos carregaments procedents, sobretot, d'Agda. La suma de les càrregues ascendeix a les 11.729 quarteres de gra. Igual que els ja esmentats Pere Cabal i Gabriel Perers, apareix de cop l'any 1459 en la documentació i a partir d'aquest moment les seves actuacions són molt sovintejades. A la manera dels mercaders italians, utilitza generalment homes del seu propi país perquè s'encarreguin de realitzar les compres *in situ*. En tres assegurances datades el 13 d'octubre del 1459, Gabriel de l'Ala, barceloní, és el seu factor.⁷¹ Francesc Piera, mercader de Barcelona, ho és també en aquesta mateixa data i més endavant en vuit ocasions.⁷² En quatre ocasions més, de fet, Piera apareix com a propietari de la càrrega al costat de Fortià.⁷³ Finalment, l'any 1462, Fortià se serveix de Tomàs Ventós, d'Agda, per a aquesta tasca.⁷⁴

Un full solt de paper ocult en un dels protocols d'Antoni Vilanova ens permet aprofundir en la naturalesa de les relacions comercials de Fortià amb el Lleugadoc. El full, datat el 3 de setembre de 1460, descriu l'itinerari que ha de fer una de les embarcacions que treballen per Joan Fortià:⁷⁵ partirà de València fins a Alacant, on s'estarà vuit dies per carregar panses i figues; d'allà salparà cap a Agda (i el dia 18 de setembre tenim l'assegurança pel transport de 200 quintars de panses i figues d'Alacant a Agda);⁷⁶ al port francès, abans de vuit dies, Francesc Piera, el factor usual de Joan Fortià, hi haurà carregat forment per enviar-la de nou a Barcelona. El 30 de setembre tenim assegurats, a nom de Joan Fortià, dos carregaments de forment que han de partir d'Agda cap a Barcelona:⁷⁷ l'un, de 1.000 sesters, l'ha de dur Jaume Doy; l'altre, de 1.100 sesters, Bernat Costa. En Jaume Doy poc sabem d'on ve i, per tant, podria tractar-se del destinatari d'aquesta peculiar carta; Bernat Costa un nòlit ens el situa a punt d'arribar a Barcelona, el 18 d'agost de 1460. El nòlit diu que a la ciutat s'hi podrà estar com a molt vuit dies abans de marxar cap a Agda i que al port francès haurà d'estibar 1.200 sesters en dotze dies.⁷⁸ L'assegurança que el dia 30 de setembre cobreix el trajecte de Bernat Costa entre Agda i Barcelona fa referència, ben segur, a aquest viatge de tornada. És a dir, que, en un mateix moment, Joan Fortià té, anant i venint entre Alacant, Barcelona i Agda, dues o tres embarcacions que l'han de proveir de forment: sens dubte es tracta d'un mercader amb negocis de mida i abast geogràfic considerables.

71. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 128r-128v.

72. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*, pàssim; *Quintus liber securitatum*, pàssim.

73. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 127v; Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 170r; 181v; 182r.

74. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1462, febrer, 8; 1462, març, 30; 1462, maig, 4; 1462, maig, 17.

75. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: full solt.

76. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1460, setembre, 18.

77. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1460, setembre, 30.

78. AHC, Arxiu Notarial, IX, 10, 1460, agost, 18.

Hi ha també, finalment, els Viver, que han aparegut un cop el 1457. D'ells, Pere, Guillem i Bernat, ja ens n'havia parlat, altre cop, Del Treppo. Entre 1440 i 1446, ens deia, havien estat responsables de desenes de carregaments que feien la ruta entre Agda, Arles o Avinyó i Barcelona.⁷⁹ Curiosament, desapareixen de la documentació durant els tretze anys següents, amb l'excepció del carregament de 1457. En aquesta assegurança, Bernat era el propietari i els encarregats d'embarcar el blat són Guillem i Pere Viver, potser els seus fills. Després d'això, silenci fins al 1461 i, des d'aquesta nova aparició i fins a l'inici de la Guerra Civil, onze assegurances més. En total, els Viver fan entrar prop de 9.400 quarteres a Barcelona en aquests anys,⁸⁰ totes embarcades a Aigüesmortes. La seva reticència aparent a lligar-se als comerciants locals coincideix amb els hàbits de Joan Fortià.

Al costat de Fortià, els Viver i la companyia Perers-Cabal, els altres mercaders que apareixen a les assegurances sembla que tenen un volum de negocis menor, però potser això només és fruit de l'atzar, que no ha permès que es conservés documentació sobre ells. De les importacions de cereal de Nicolau Genover, per exemple, en conservem un parell de rastres: el contracte d'un nòlit establert entre ell i Pere Costa pel transport a Barcelona de 1.500 sesters de Besiers (unes 1.125 quarteres)⁸¹ i una assegurança sobre 1.600 sesters de Besiers (1.200 quarteres entre ordi i forment):⁸² dos rastres que segurament indiquen que es tracta d'un mercader important. De Joan Cabal, en tenim dues assegurances.⁸³ De Gabriel Gil, tres, una en col·laboració amb Esteve Bonet.⁸⁴ De Francesc Piera, en ocasions factor per Fortià, una d'un carregament de 300 sesters de xeixa de França i 8 bales de tela.⁸⁵ Els Miró els veiem també en dues ocasions⁸⁶ (els havíem vist en tres en el període anterior); els interessos d'aquesta família es concentren sobretot al Principat, com veurem després.

Tots aquests carregaments sumats es queden en 6.675 quarteres, però ja hem dit que, evidentment, aquestes dades no tenen valor absolut. De fet, ja hem vist en el cas de Genover que possiblement estàvem parlant d'un altre gran mercader. Però tant si Genover, Piera i companyia formen part del grup dels grans mercaders com si no, els manuals d'assegurances sembla que insinuen el que ha passat: la multitud de petits navegants, traficants i emprenedors que dominaven el circuit al principi

79. M. DEL TREPPO, *I mercanti*, p. 384.

80. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*, pàssim.

81. AHCB, Arxiu Notarial, IX, 10, 1459, octubre, 26.

82. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 135v.

83. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 152v; 159v.

84. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 126v; *Quintus liber securitatum*: 1460, octubre, 17; 1461, desembre, 1.

85. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 175v.

86. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 134v; *Quintus liber securitatum*: 13r.

de la dècada n'ha perdut el control a partir de l'any 1459; és aleshores que un petit grup de potents mercaders barcelonins se n'ha apoderat, acaparant bona part de les existències i, segurament, anul·lant la competència gràcies a la capacitat de transportar carregaments molt més grans que els altres petits comerciants.

Però com es pot explicar aquest canvi en les estructures del tràfic de cereals amb el Llenguadoc? O, encara, segur que no es tracta d'un miratge fruit de llacunes en la documentació? Podria ser que els mercaders llenguadocians no haguessin abandonat les seves rutes, sinó que haguessin canviat d'asseguradors. A més, com afirmà Braudel, «les témoignages les plus nombreux concernant assurément les gros et très gros navires»: ⁸⁷ assegurar vaixells grans és més necessari i lucratiu que no pas assegurar els petits, de manera que, si els asseguradors habituals de Barcelona començaren a preferir assegurar les grans embarcacions dels mercaders barcelonins, els mercaders llenguadocians podrien haver deixat de fer les assegurances a Barcelona perquè no trobaven qui els en fes.

Però, ultra el fet que això mateix ja voldria dir alguna cosa, a més, just l'any 1458, segons les dades que aporta Carrère, hi ha una alça impressionant dels ajuts municipals a les importacions municipals, també del sud de França: ⁸⁸ entre 1450 i 1457, Carrère recull, en total, importacions per valor de poc més de 16.000 quarteres, i cap d'aquestes del Llenguadoc; entre 1458 i juny de 1462, troba que s'importa cereal francès en vint-i-vuit ocasions, en tots els casos en quantitats superiors a les 1.000 quarteres. Entre els que reben aquestes ajudes, el 1458, hi ha Joan Cabal; l'any següent, Francesc Piera (o Riera, segons l'anomena Carrère) i també Joan Fortià, Pere Cabal, Bernat Viver o Esteve Bonet. Heus ací, possiblement, la causa per la qual, a partir de 1458, les importacions de gra francès es disparen, els vaixells que apareixen a les assegurances augmenten de tonatge i el tipus de mercader canvia: només els mercaders rics són capaços de pagar per transportar les grans quantitats a què es veuen obligats quan contracten amb el municipi; així mateix, la necessitat de proveir-se de carregaments tan grans els empeny a dirigir-se a ports de més relleu com Agda o Aigüesmortes, on el gra es troba més fàcilment i en quantitats sempre suficients.

La possibilitat per la qual ens inclinem és que els mercaders barcelonins, ajudats financerament per la ciutat, van engolir tota o bona part de la producció de blat llenguadocià amb destí a Barcelona. Amb aquesta pràctica quasimonopolista, els grans mercaders haurien eliminat la competència francesa i fins i tot la del mateix territori que no assolís la potència econòmica necessària per ingressar en un tràfic que, de cop, es realitzava en vaixells de bona mida, que eren només a l'abast de la burgesia comercial de la ciutat.

87. F. BRAUDEL, *La Méditerranée*, I, p. 363-364.

88. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 340-349.

Es tractava, a més, de mercaders que, com hem vist en el cas de Fortià, disposaven de diversitat de productes que intercanviaven per cereal, en aparent contradicció amb els francesos, que sembla que operaven a partir de les disponibilitats dels mercats locals i no pas d'una forma continuada i permanent. Paral·lelament amb això, crida l'atenció que les accions d'aquests mercaders se circumscriguin a un període tan específic i breu, talment com si haguessin decidit invertir en aquest mercat perquè la conjuntura econòmica del moment hi és favorable.

Així, sembla que podríem estar assistint, durant la segona meitat de la dècada i especialment a partir de 1459, a un procés de substitució d'un grup de mercaders per un altre en les relacions de tràfic cerealista entre França i Barcelona. Aquest procés de substitució estaria clarament instigat per una nova política municipal de proveïment, una política que haurien impulsat els mateixos sectors (buscaires) que després se'n beneficiarien, i que afavoriria l'entrada en tromba d'un sector de població sempre a l'aguait de les millors oportunitats econòmiques. Però no traquem, de moment, conclusions precipitades. Deixem aquest assumpte obert per a més endavant.

2.2. Catalunya

Després de la del Llenguadoc, la costa des de la qual hem registrat més transports de gra a les assegurances és la catalana, amb un total de setanta-un. Aquests transports tenen de punt de partida les ciutats de Tortosa, Tarragona, Salou, Cambrils, Tamarit, Roses, Palamós i Cotlliure. Per estudiar-los, no cal discutir gaire sobre la conveniència de distribuir-los en quatre grups: Tortosa, per una banda; els ports de Salou, Cambrils, Tamarit i Tarragona, per una altra; els ports empordanesos, per una altra, i finalment Cotlliure (figura 7; mapa 3).

Com es podia suposar tractant-se del comerç de menor distància dels que hem de tractar, el transport de cereal entre els ports catalans i Barcelona es fa, principalment, amb embarcacions petites i lleugeres. Tot i que ha estat impossible calcular mitjanes realment vàlides de les capacitats dels carregaments, pel poc que se'ns permet veure, el tonatge de les embarcacions que operen a les costes catalanes sembla menor que el de les que operen a les costes franceses (figura 8). No obstant això, en línies generals són dues flotes similars. En ambdues, el lleny i la barca són el vaixell més usual; en ambdues hi ha uns pocs patrons reconeguts que identifiquem repetidament. De fet, alguns patrons coincideixen, com és el cas d'En Saragossa, que el 1450 viatjà de Vias a Barcelona⁸⁹ i el 1459 ho féu des de Tarragona.⁹⁰ Possi-

89. AHPB, Bernat BASTAT, *Primus liber securitatum*: 18r.

90. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 118v.

blement es tracta, doncs, en part, de la mateixa flota, com ja ens donava a suposar l'esmentada carta de Joan Fortià.

Podem observar, a més a més, que hi ha lleugeres diferències en el tipus de les embarcacions segons el port del qual parteixen. Així, mentre que dels ports tarragonins parteixen un total de setze barques, del de Tortosa tan sols en salpen nou; per contra, davant els set llenys que tenim registrats als ports tarragonins, n'hi ha onze de Tortosa. Les cinc sageties registrades han sortit de Tortosa, i en canvi els tres llaguts, de ports tarragonins. Finalment, contra una caravel·la que salpa de ports tarragonins, en tenim dues de l'Ebre. Si bé és veritat que, per una banda, tampoc podem donar per fet que els llenys siguin sempre més grans que les barques, i que l'estadística amb números tan petits sovint és fal·laç, tot plegat sembla que indiqui que, potser, el transport de cereal des de l'Ebre fins a altres punts de la geografia catalana es realitzaria en embarcacions més grosses que no pas el que es realitzava des del Camp de Tarragona o l'Empordà (figura 9).

Fos com fos, aquí no trobem ni naus ni tampoc galeres, però no hem d'oblidar que aquestes són excepcionals a França. A pesar del tonatge generalment inferior que podem inferir de les embarcacions catalanes, sembla que som davant de paisatges comercials semblants, i per tant és lícit pensar que el tràfic cerealista català podria compartir característiques estructurals amb el del sud de França.

Abans de passar a estudiar aquest punt, però, hem de fer notar que no és pas un comerç unidireccional o radial: a pesar que no es pot comparar la quantitat d'embarcacions que arriben a Barcelona amb les que tenen altres destins, aquestes darreres formen un conjunt a tenir en compte, i més considerant que les assegurances són totes barcelonines (els trajectes a Mallorca podrien ser fàcilment assegurats al destí).

Vegem, però, els ports d'origen. El primer, Tortosa, és, per al període que hem estudiat, el port català de major importància quant al tràfic de gra amb Barcelona i un dels principals de tot el Mediterrani, especialment des del punt de vista de la capital catalana (en valor del gra assegurat, el segon, només per darrere d'Aigües-mortes).

I és que, segons alguns, de fet, era directament la «ciutat que més influència tenia sobre els sistemes de proveïment de la ciutat de Barcelona»:⁹¹ de tant en tant, quan la carestia corria el risc d'instal·lar-s'hi (o a vegades per motius més obscurs), el consell de la ciutat prohibia treure'n el cereal, i Barcelona en podia patir les conseqüències, cosa que havia succeït, com a mínim, deu vegades al llarg del segle XIV.⁹²

91. J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona*, p. 303.

92. A. CURTO I HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1988, p. 74-76.

I val a dir que el seu paper no es limitava al proveïment de Barcelona. Podem veure que poblacions com Sant Feliu de Guíxols, Blanes o Mataró també rebien blat d'aquest port (figura 7). A aquestes, cal afegir-hi també València,⁹³ les illes Balears i, encara, si més no al segle XIV, Montpeller, Navarra i el País Basc.⁹⁴ I és que el seu emplaçament era privilegiat: una part enorme de la producció bladera de tota la conca de l'Ebre baixava pel riu fins a arribar-hi: blat candial, xeixa castellana, xeixa vermella, boltís i forment de Llitera, de la Serra, dels Monegres;⁹⁵ tot feia cap a la ciutat i Tortosa actuava de distribuïdora per bona part de l'occident mediterrani i de l'Atlàntic. En fer-ho, no donava cap tracte preferent a les ciutats del Principat, sinó que més aviat repartia el cereal de la manera que les fluctuacions del mercat ho fessin més profitós.

Justament, una de les primeres coses que sembla que confirmen les dades recollides és el poder que tenien els tortosins a l'hora de distribuir el gra a la seva manera i segons la seva voluntat. Del total de trenta-dos vaixells que surten del port, vint-i-nou han estat carregats, un d'aquests a mitges amb un barceloní, per tortosins. El mercader principal és Miquel Cesmeró, que participa en més d'una quinzena de carregaments i que té un parent, Joan Cesmeró, que també participa en el negoci.⁹⁶ Al costat dels Cesmeró, trobem Esteve Castelló, que estiba sis trameses de blat,⁹⁷ i Pere Botaller, un tortosí avesat a col·laborar amb les autoritats barcelonines, que n'adquireix tres.⁹⁸ Finalment, també Pasqual i Pere Gual de Tous:⁹⁹ amb una sola ocurrència cadascun d'ells, són descendents d'una nissaga que ja al segle XIV es dedicava a la venda de blat i respecte a un membre de la qual, Mateu de Tous, tenim testimoniat que posseïa una botiga per emmagatzemar forment.¹⁰⁰

Només trobem un comprador barceloní a Tortosa, Pau Mercader, fill de Joan Mercader, corredor d'orella barceloní, que és enviat allà en funcions de factor del seu pare.¹⁰¹ A part d'ell, hi ha dos casos en què la procedència de l'intermediari no s'esmenta, i que, per tant, no podem comptar ni en un sentit ni en un altre.

93. J. GUIRAL-HADZIOSSIF, *Valence: Port méditerranéen au xve siècle*, París, Publications de la Sorbonne, 1986, p. 257, 259.

94. J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona*, p. 304.

95. A. CURTO I HOMEDES, *La intervenció*, p. 123-129.

96. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 27r; 47r; 111r; 123r; *Quartus liber securitatum*: 5r; 34v; 38v; 54v; 57r; 94r; 96r; 102v; 106r; 112v; Antoni PARERA, *Liber securitatum*: 33r.

97. AHPB, Antoni PARERA, *Liber securitatum*: 36r; 37r; Esteve MIR, *Sextum manuale securitatum*: 56v; 59r; 66r.

98. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 46v; Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 135v; 150r.

99. AHPB, Antoni PARERA, *Liber securitatum*: 34r; Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 132v.

100. A. CURTO I HOMEDES, *La intervenció*, p. 112, 115, 178.

101. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 72r.

El tràfic de forment és una activitat que, a Tortosa, com hem vist que succeïa al Lenguadoc, com a mínim entre 1450 i 1457, és a mans dels locals, que són els qui compren, bé en origen, bé a la mateixa ciutat, el producte i després s'encarreguen de vendre'l als compradors barcelonins habituals. El seu predomini, al contrari del que succeïa amb els llenguadocians, és permanent al llarg de tota la dècada que hem estudiat. Aquests intermediaris, a més, no emprenen la iniciativa d'anar o fer anar a vendre carregaments a Barcelona, sinó que actuen en nom d'altres: Miquel Cesmeró embarca blat per la vila de Sant Feliu de Guíxols en una ocasió i per altres mercaders barcelonins en tres ocasions més, i en les deu restants ho fa per Bernat i Joan Miró, formenters barcelonins; Esteve Castelló treballa quatre vegades per Francesc de Colunya i dues per Francesc de Caselles; Pere Botaller ho fa dues vegades per Gabriel Perers i una per Bartomeu Sastre, forner de Barcelona.

Podria ser que la feina d'aquests mercaders fos principalment adquirir el blat en origen, emparaular contractes amb les terres interiors i dur-lo a la ciutat en el seu poder per, un cop allà, vendre'l al mercat. Ens trobaríem, si aquest fos el cas, amb una estratègia més moderna que l'emprada pels llenguadocians, i alhora més segura, ja que els blindaria millor contra possibles intromissions externes.

Des del punt de vista del comerç mediterrani de gra, ni Tarragona ni, per descomptat, Salou, Tamarit o Cambrils tenen un rol comparable al de Tortosa. Així mateix, està assumit que la participació d'aquests ports en l'aprovisionament de la ciutat de Barcelona no era tan important com la de Tortosa. En el nostre període ho confirma, per exemple, la multitud de vegades que, entre 1450 i 1462, els consellers de la ciutat es refereixen al port de l'Ebre per qüestions de proveïment: s'hi retenen quantitats, a vegades importants, adduint dubtoses necessitats,¹⁰² es negocia amb els seus mercaders¹⁰³ o s'hi envien naus per desbloquejar situacions compromeses.¹⁰⁴ En canvi, Tarragona i Salou tan sols hi apareixen una vegada cadascuna: Tarragona, perquè els seus representants havien decidit emparar-se d'un vaixell formenter que anava cap a Barcelona;¹⁰⁵ Salou, perquè davant les seves costes s'hi ha capturat una embarcació que venia, precisament, de Tortosa.¹⁰⁶

I no obstant tot això, resulta que, segons les assegurances, una font que ja hem admès que té alguns problemes, però que no en té més que qualsevol altra, hi ha més trajectes entre els ports tarragonins i Barcelona que no pas entre Tortosa i Barcelona. Pel que fa al valor assegurat, és veritat que Tortosa supera la suma dels

102. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Llibre de Deliberacions, II-13 (1459-1461): 180r-181r.

103. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Llibre de Deliberacions, II-12 (1458-1459): 48v-49v.

104. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Llibre de Deliberacions, II-12 (1458-1459): 88r-89r.

105. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Llibre de Deliberacions, II-12 (1458-1459): 117r-v.

106. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Llibre de Deliberacions, II-12 (1458-1459): 82v-83r.

ports de Tarragona (724.680 contra 570.800 diners), però la diferència no és aclaparadora. Cal reivindicar, doncs, el paper d'aquests ports.

Tarragona, junt amb Salou, Cambrils i Tamarit, podia ser una emissora adient tant pel gra produït a l'Ebre, que hi arribaria a través de camins de terra com el famós camí de Flix a Miramar,¹⁰⁷ com pel de diversos punts del país que no tenien tan fàcil la comunicació amb la vall de l'Ebre, com ara les zones de la Conca de Barberà i la Segarra. El blat que s'hi conreava (com el de Comalats, el gra català més esmentat en la documentació relativa al consum) difícilment devia fer camí fins a l'Ebre per sortir per Tortosa. Els eixos de circulació que devien suposar Gaià i el Francolí s'assoleixen fàcilment des d'allí a través de la zona de Santa Coloma de Queralt. Que el pas dels carregaments de blat de Comalats i Urgell per aquella zona havia existit ho prova algun document més tardà, que esmenta la població de Sarral com a lloc important per a la gestió del proveïment de Barcelona.¹⁰⁸

Un cop arribat a l'àrea just al nord de Valls, el cereal podia baixar seguint els rius per ser embarcat en aquests ports en lloc de prendre la ruta Valls - Vilafranca - Barcelona, que està considerada com una de les principals pel que fa al proveïment de gra per terra.¹⁰⁹ Quant al gra produït, per exemple, a les muntanyes de Prades o zones del Penedès, l'arribada als ports encara hi era més directa.

L'evidència de l'existència d'aquests trajectes és poca més que la que hem esmentat: sabem que sortia blat dels ports, sabem de la funció de magatzem temporal de forment d'alguna població com Sarral i podem raonar sobre els mapes. A més, però, tenim algunes altres indicacions: en cert document de compra de la Pia Almoina es diu que Nadal Garcés, canonge, ven blat que és de Vila-rodona i

107. J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona*, p. 306-308. El camí es construí entre 1405 i 1411 i el 1456 s'hagué de reparar de nou, ja que sembla que el seu deteriorament era notable (C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 360). El desembre d'aquest any, posseïm un informe que sembla que indica que el camí de Flix a Miramar era apte per al trànsit (AHCB: Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-26 (1456): 179 r). Entre 1457 i 1458, tenim notícia del projecte d'una nova construcció, acordada entre els consellers de Barcelona i els jurats de Saragossa, per dur blat des de Móra d'Ebre fins a Miramar o, justament, a Cambrils (AHCB: Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-27 (1457): 334r; 337r; AHCB: Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-28 (1458): 211r-211v). No tenim, de moment, notícies sobre la finalització d'aquesta obra.

108. Sarral, anomenat Çarreal o Çarreyal, l'hem trobat, a la documentació municipal de finals del segle xv, com un lloc de pas de blat en un parell d'ocasions. En la primera, el 1484, Pere Germà fou enviat a aquesta vila «per provisió de forments» (AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, IX-101: 144v-145r); en la segona, es confirma que, en cas que la ciutat comprés 10.000 quarters del mercat de Comalats o d'Urgell, podrien emmagatzemar-s'hi durant un temps (AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de Deliberacions, II-30: 131v-133r). La manca de referències en el període que estudiem no té per què implicar necessàriament que no acomplia aquesta missió ja aleshores.

109. J. CÁCERES, *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona*, p. 49.

Tamarit,¹¹⁰ fet que fa llum sobre la relació entre els enclavaments marítics de què parlem i els petits llocs productors de blat de l'interior com Vila-rodona.

De fet, l'àrea de proveïment d'aquests ports podia ser encara més àmplia, tal com provaria l'embarcament, per part del comte de Prades, l'abril de 1456, de 300 quarteres de forment procedents de l'hospital de Cervelló (l'Alt Penedès).¹¹¹ Aquest cas no ens interessa pel que fa al proveïment de Barcelona, ja que aquesta quantitat s'envia a Mallorca (si fos d'altra manera tindria molt poc sentit, perquè l'hospital de Cervelló es troba força a prop de Barcelona i és enclavat a prop d'una de les rutes terrestres que hi mena), però fa notar la importància d'aquests ports, també pel que toca a l'exportació de blats del país, una qüestió espinosa sobre la qual reflexionarem més endavant —potser l'interès per embarcar cereal a llocs com aquests podia tenir a veure també amb els drets que sovint s'arrogava Barcelona sobre el blat que hi entrava.

Com a Tortosa, molts dels que embarcaven el forment eren nadius de la zona, però no tenien un predomini tan clar. Potser la major proximitat amb Barcelona ajuda que els habitants de la capital es decideixin a controlar el negoci des del mateix punt d'embarcament. Joan Miró i Pau Mercader,¹¹² mercaders de Barcelona, per exemple, prenen aquesta responsabilitat, encara que en el seu cas pot ser poc indicatiu perquè també ho feien a Tortosa. Però sí que podem considerar el cas de Rafel Tomàs, sastre de professió, que no només és propietari del carregament, sinó que, segons l'assegurança, és qui disposa l'embarcament de les 46 quarteres de civada que durà a la ciutat.¹¹³ En qualsevol cas, sembla que es tracta d'una àrea més directament a l'abast dels importadors barcelonins, que no estaven tan forçats a recórrer a intermediaris del lloc.

Als ports d'exportació bladera del Camp de Tarragona, hi treballen els germans Miró i altres mercaders de més importància. És possible, però, que fossin usats per marxants de menys possibilitats o, fins i tot, per consumidors amb capacitat de comprar directament en origen a través de mercaders locals. És el cas, de fet, de l'esmentat Rafel Tomàs, el de Martí Fontavils¹¹⁴ o el de Bernat Barquer,¹¹⁵ que es fan portar civada en llaguts, però no costa imaginar-se que podia haver-n'hi molts més com ells que no asseguressin els seus petits carregaments. Hi podia haver, de fet, tot un tràfic de minúscules embarcacions entre aquests ports i Barcelona que, en conjunt, no seria gens negligible.

110. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 28v.

111. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 121r.

112. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 93r.

113. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 20r.

114. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 24r.

115. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 60v.

Pel que fa a l'Empordà, a partir de les quatre assegurances que conservem de vaixells que salpen dels ports de Roses i Palamós, són ben poques les conclusions que en podem treure. Les més interessants fan referència als proveïdors del cereal, que val a dir que no és només forment, sinó també civada i ordi. Un d'ells és el comandador de l'Orde de Sant Joan, que l'any 1450 es fa fer una assegurança a Barcelona per un tal Nicolau Simoner per tal d'embarcar una quantitat indeterminada de forment i ordi.¹¹⁶ Un altre és el procurador de Sant Pere de Rodes. Aquest, en comptes de dirigir ell mateix el negoci, prefereix lliurar el cereal a la companyia que formen Gaspar Montmany i Peret del Cardinal.¹¹⁷ Dos casos obvis de nobles que vessen directament al mercat part del seu contingent de gra. Pel que fa als altres dos casos, no tenen massa història: l'un és Bernat Miró, que actua a través d'un tal Pere Panmato, del qual no coneixem la procedència;¹¹⁸ l'altre, Joan Colom, mercader barceloní que, segons el contracte, es trasllada ell mateix a controlar el carregament del cereal.

Cal esmentar encara un darrer cas de certa rellevància, el de Cotlliure. Tot i que la seva situació política ens força a situar aquesta ciutat entre els ports del Principat, la veritat és que és un cas excepcional. A Cotlliure hi registrem tan sols quatre carregaments (tres el 1453 i un el 1456), tots quatre ordenats per Pere Griffa (el darrer en companyia de Pau Vinyet).¹¹⁹ D'aquests carregaments, un està mesurat en sesters de Narbona, un és de blat explícitament narbonès i dos són d'origen poc clar però estan mesurats en sesters de Besiers. Si tenim en compte que Pere Griffa és de Leucata, a tocar de Narbona, podem pensar que es tracta d'un carregador auxiliar emprat per mariners del Llenguadoc meridional. Caldria aprofundir sobre la qüestió de si veritablement Cotlliure era entès com un més dels ports d'exportació de blat llenguadocià, però les poques dades de què disposem sembla que ho indiquin així.

Encara caldria afegir en aquest capítol la presència de dos carregaments de fora el Principat, però de dintre els territoris de la Corona, l'un de Benicarló i l'altre de València. El de Benicarló és propietat de Pere Saurí, de Barcelona, que és qui l'embarca.¹²⁰ El de València, és Bartomeu Massot, barceloní, qui l'encarrega, però no pas qui l'embarca: aquest és Pere Cisas, també de Barcelona, i el qual ja havíem vist a Tortosa. De fet, l'assegurança diu exactament que Nicolau Santa Pau haurà de carregar 160 cafissos de civada en qualsevol carregador del Regne de València i altres productes de naturalesa no especificada a València ciutat.¹²¹ L'exportació de gra valencià a Barcelona no devia ser una pràctica comuna, però tampoc extraor-

116. AHPB, Bernat BASTAT, *Liber securitatum*: 21r.

117. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 27r.

118. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 139v.

119. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 4r; 10r; 11r; 123v.

120. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatum*: 66v.

121. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1460, desembre, 2.

dinàriament rara. De fet, en coneixem alguns exemples dels segles xv i xvi, i la inhibició de tretat de forment era una mesura coneguda pels mercaders del Regne.¹²² De tota manera, una presència tan reduïda de documents referits a València evita que puguem estendre'ns-hi gaire al voltant.

El gruix dels mercaders barcelonins que atrauen el gra cap a la seva ciutat des de ports catalans el formen marxants especialitzats que en tots els casos tenen tractes també amb el Llenguadoc. Els més importants són els germans Miró, formenters, que mereixen un comentari a part. Bernat i Joan ordenen, en els anys que hem estudiat, entre tots dos i a vegades en companyia de tercers, un total de trenta-cinc assegurances per a transports, dos dels quals destinats a Mallorca i un a Mataró. La parella de germans transporten al llarg de la dècada, si ens guiem pel valor assegurat, una quantitat formidable de cereal, a l'altura de les dels grans comerciants com Joan Fortià o la companyia de Gabriel Perers i Pere Cabal. A diferència d'aquells, que noliejaven preferentment llenys i caravel·les, els Miró opten gairebé sempre per la barca, tota una indicació. El costum deu fer que les seves relacions amb els patrons d'embarcacions petites sigui més fluïda.

En el capítol anterior, ja hem vist els beneficis d'una anàlisi cronològica de l'evolució de les exportacions d'un territori. Aquí repetim l'operació i, si bé a primera vista no sembla que hi hagi resultats clars, si entrem en detall en les dades aportant-hi informació que no mostra la taula, veurem que sí. El març de 1459, Francesc de Caselles assegura dos carregaments de blat de Tortosa,¹²³ que segurament són els mateixos que pocs dies abans havia aconseguit que la ciutat es comprometés a finançar-li.¹²⁴ O Francesc de Colunya, a partir de 1458, quan rep ajuts del municipi per primer cop, es torna molt actiu en una zona on, fins aleshores, no havia estat present.

I és que també aquí la intervenció del municipi barceloní sembla que canvia una mica la fesomia del comerç. No hi veiem aparèixer embarcacions més grans, com succeïa a França, però, a partir de 1459, al costat dels principals interessats en la regió, que continuen essent els Miró, hi van apareixent altres coneguts nostres com, per exemple, Gabriel Perers, sol o amb Pere Cabal,¹²⁵ i també Gabriel Gil en un parell d'ocasions:¹²⁶ als grans mercaders barcelonins se'ls han despertat les ganes d'intervenir també al sud del país. A més a més, en els anys 1459 i 1460, mentre el valor de les importacions des del Camp de Tarragona davalla en les assegurances, el de les importacions tortosines es dispara. I és que, com ja hem vist en el capítol anterior, quan el municipi intervé i els mercaders es comprometen a importar grans

122. J. GUIRAL-HADZIOSSIF, *Valence*, p. 289.

123. AHPB, Antoni PARERA, *Liber securitatum*: 37r; 36r.

124. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 342.

125. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 135v; 150r.

126. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 17v; 1460, novembre, 20.

quantitats, sembla que la tendència sigui anar a comprar-les als grans mercats mediterranis, i això inclou, igual que Aigüesmortes i Agda, Tortosa.

Per acabar, ens agradaria remarcar que en aquest capítol s'han obert una sèrie de reflexions. La primera, que tan sols hem apuntat, és sobre l'exportació cerealista. Sis vaixells sobre els trenta-sis que hem registrat sortint de ports tarragonins van en direcció a l'illa de Mallorca. Hem acceptat, a més, que el blat embarcat en aquests carregadors era del rerepaís català, no pas d'Aragó o de Castella. Això implica que Catalunya exportava cereal propi i, segurament, en proporcions més altes que les que permeten apreciar les assegurances barcelonines; faria falta una anàlisi de la qüestió emprant fonts mallorquines.

Una cosa és que Tortosa, veritable mercat internacional de gra, exporti quantitats en totes direccions: el seu blat és de diverses procedències i la ciutat és tan sols un punt d'intercanvi. Una altra, que el Camp de Tarragona exporti. I és que això ens remet a un assumpte que no és fútil. Sovint, s'ha repetit un discurs que assumeix la incapacitat de Catalunya per autoabastar-se, amb què es justifica implícitament el joc especulatiu de mercaders, nobles i municipis amb un bé de subsistència. Potser no els falta raó, als qui el defensen, ja que és evident que el volum d'importacions estrangeres era enorme i elimina qualsevol dubte sobre la importància altíssima que aquestes poguessin tenir a la pràctica. Però, des del nostre punt de vista, passen massa de puntetes per sobre algunes qüestions.

La primera és que, si acceptem —amb les rectificacions de grau necessàries— que el producte català finalment no donava prou de si, per quina raó era així, veient com hem vist que tampoc eren tan estranyes les exportacions? Era simplement per la baixa productivitat o cal que ja hi considerem altres factors? Ens fem ressò, així, de les idees que defensava Cuvillier per al segle XIV i que segueix també Laliena Corbera sobre la importància del comerç d'exportació de cereals del país;¹²⁷ potser no n'hi hagi prou amb dir que les necessitats catalanes eren simple resultat d'una incapacitat del territori per produir prou i de prou qualitat. Potser la noblesa i la classe mercantil establerta hi tenia alguna cosa a veure: cada moviment que feia un sac de blat era gravat amb impostos i justificava un augment del preu, i això revertia en benefici d'uns sectors més que no pas d'uns altres.

La segona qüestió és: fins a quin punt és veritat que realment el producte del país era tan poc present en l'abastament de la seva capital? Carrère, de fet, arribà a dir, i potser amb raó, «que una collita excepcional podia fer inútils les importacions».¹²⁸ Com és, aleshores, que sistemàticament s'ha ignorat el paper que

127. J.-P. CUVILLIER, «La noblesse catalane et le commerce des blés aragonais au début du XIVe siècle (1316-1318)», *Mélanges de la Casa de Velázquez* (París), vol. 6, núm. 6 (1970), p. 113-130; C. LALIENA CORBERA, «Licencias para la exportación de cereal de Cataluña y Aragón en el siglo XII», *Aragón en la Edad Media* (Saragossa), XX (2008), p. 454-455.

128. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 351.

pogués tenir el moviment intern del gra i ens limitem a l'estudi del comerç internacional? Aquest capítol de moment no ens ha donat prou material per tractar aquest assumpte amb més profunditat, però el que hem vist sobre les importacions procedents dels ports del Camp de Tarragona podrà combinar-se amb informacions que afegirem més endavant i ens ajudarà a treure'n alguna conclusió que potser servirà de base per a futures digressions.

La darrera pregunta és sobre el cabal de l'afluència de les rendes senyorials (laiques i eclesiàstiques) en el flux general del comerç de cereals. Hem vist els casos del comte de Prades, noble que, tot i residir a Barcelona, devia percebre rendes; el de Gaspar Montmany i Peret del Cardinal comprant, a l'Empordà, forment, civada i ordi al procurador de Sant Pere de Rodes; també al comanador de l'Orde de Sant Joan enviant a Barcelona ordi i forment. No són massa representatius sobre les dades totals que es desprenen de les assegurances, però és una qüestió que, a la llum del que ens mostraran les fonts sobre consum, haurem de reprendre i reavaluar. Curiosament, es tracta altra vegada d'una qüestió que Laliena Corbera destaca respecte al període final del XIII i sobre la qual anota que, a pesar que Cuvillier ja en remarqués la importància també pel XIV, ha estat molt poc treballada pels estudiosos.¹²⁹

2.3. Sicília

De moment, però, ens centrarem en el tercer cas d'estudi, Sicília, que difereix sensiblement dels dos que ja hem analitzat. Fins ara ens havíem enfrontat a un comerç de curta i mitjana distància realitzat amb embarcacions de petit o mitjà tonatge. A Sicília, en canvi, ens posem davant un tràfic de mercaderies realitzat amb embarcacions molt més grans noliejades per poderosos mercaders, amb una forma d'accés als recursos cerealistes de l'illa ben diferent del que havíem vist fins ara.

El paper de Sicília com a principal productora de gra del Mediterrani és innegable des de l'antiguitat: en trobem, de fet, una mostra ben primerenca a l'obra magna de Tucídides,¹³⁰ i el seu paper com a primitiu graner de Roma és a bastament testimoniatiu. Al llarg dels segles de l'edat mitjana, l'illa, en un món sovint amenaçat per la fam en què el gra era un producte estratègic, es convertí en la base del proveïment dels diversos estats mediterranis, que hi procuraren mantenir el control, si més no, econòmic. El mateix element que la privà d'independència política es convertí en el veritable eix de l'economia de l'illa, el que omplia les arques de les

129. C. LALIENA CORBERA, «Licencias para la exportación», p. 455.

130. *Història de la Guerra del Peloponès*, III 86, 3.

seves oligarquies i servia com a principal moneda de canvi amb les mercaderies estrangeres.¹³¹

Els monarques del Casal de Barcelona la volgueren posseir en diverses ocasions, ja que per als mercaders catalans semblava que aquesta era l'única manera de poder-ne controlar els recursos enfront dels genovesos, per als quals Sicília era el principal mercat blader durant el segle xv.¹³² Els italians, potser més avançats en les seves tècniques de control mercantil, tenien la capacitat d'avançar-se als catalans, que, per prosperar, havien de jugar la carta de la dominació política.¹³³

Efectivament, després de la restauració aragonesa a Sicília, completa vers el 1420, l'hegemonia catalana en el terreny comercial s'hi allarga fins a l'any 1450: en aquest període, s'esborren pràcticament els mercaders genovesos de l'illa. Els mercaders catalans són aleshores els principals distribuïdors de cereal per la Mediterrània, però el domini del comerç, un cop represa certa normalitat econòmica, torna a anar caient de mica en mica a mans dels genovesos cap a finals de la dècada de 1450.¹³⁴

Henri Bress, en la seva monumental anàlisi de l'economia siciliana als segles xiv i xv, de la qual ens haurem de servir potser més del compte per la pobresa de les nostres dades documentals, s'enfrontava a la qüestió de les flotes mercants amb un mar d'informacions. Segons les seves troballes, entre 1440 i 1459 (com durant pràcticament tot el segle xv), el vaixell més usual entre els mariners catalans fou la nau, de la qual registrava setanta-sis aparicions. La seguia la caravel·la, amb vint-i-cinc, i el balener, amb setze.¹³⁵

A nosaltres, les minses dades dels manuals d'assegurances ens permeten confirmar que la nau era el vaixell estrella (figura 10). La diferència entre la caravel·la i el balener, en canvi, és poc significativa tractant-se d'un nombre total tan petit i no qüestiona en cap sentit els resultats de Bress.¹³⁶

131. H. BRESS, «La draperie catalane au miroir sicilien, 1300-1460», *Acta historica et archaeologica mediaevalia* (Barcelona), 4 (1981), p. 107-128; H. BRESS, *Un monde méditerranéen: Economie et société en Sicile 1300-1450*, I, Palerm, École Française de Rome, 1986, p. 522. Per a una visió alternativa i contrària de l'economia siciliana de la baixa edat mitjana, vegeu S. EPSTEIN, *An island for itself: Economic growth and social change in late medieval Sicily*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.

132. J. HEERS, *Gènes au xve siècle*, p. 332.

133. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 757-770.

134. H. BRESS, *Un monde méditerranéen*, I, p. 551-552.

135. H. BRESS, *Un monde méditerranéen*, I, p. 305.

136. Cal dir que en el quadre hem adaptat una situació aparentment conflictiva. En la documentació apareixia una embarcació anomenada barca, la càrrega que la qual era de 1.300 salmes, unes 6.422 quarteres (AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*, 1461, desembre, 17), molt per sobre de les 300-500 quarteres a què ens tenen acostumats aquesta mena d'embarcacions. Aquesta barca, però, es tracta d'una nau: el seu patró, Joan Peris, l'hem vist tan sols un parell de mesos abans a Sardenya, i allà se'ns confirma que era patró de nau (AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*, 1461, octubre, 30). Ens referma en el nostre convenciment el fet que la documentació també anomeni «nau

La nau és un buc de propulsió eòlica, sense remers, del qual Del Treppo afirmava que era el «mezzo di trasporto per eccellenza, sulle grandi distanze». Era una construcció rodona fruit de diverses adaptacions de la coca atlàntica a la navegació mediterrània, similar a la caravel·la, però més gran.¹³⁷ Podia tenir un, dos o fins i tot tres ponts i un tonatge entre 400 i 900 bótes (entre 3.600-4.500 i 8.100-10.125 quarteres). Bresc dóna, una mica per sota, el tonatge mitjà de la nau en 653 salmes (2.857 quarteres), per bé que havia trobat el cas d'una nau de 3.045 salmes de tonatge (13.702 quarteres), força per sobre de les mides que dóna Del Treppo com a normals.¹³⁸ Aquests càlculs s'adapten prou bé als que hem fet nosaltres a partir de les nostres minses dades: la mitjana del tonatge de les naus que hem pogut calcular amb els nostres registres és d'unes 3.226 quarteres (la de Bresc era de 3.818).

Podem descriure, de fet, algunes de les naus que hem detectat anant cap a Sicília. El 10 de setembre i l'1 d'octubre de 1460, dues assegurances, cadascuna de les quals fa referència a un quart d'un carregament més gran que s'ha d'embarcar a la nau que és propietat de Miquel Prats:¹³⁹ com que cada quart és de 1.500 quarteres, el carregament resultant és de 6.000 quarteres. El 9 d'abril de 1457, hi ha l'assegurança de les 1.000 salmes (4.500 quarteres) que carrega el mestre de Rodes a la seva nau.¹⁴⁰ El 7 de desembre de 1461, les 1.300 (5.850 quarteres) que Joan Stel·la es fa dur en la nau de Joan Peris.¹⁴¹ I un nòlit il·lumina un altre carregament: Tomàs Taquí i Jaubert Seguer ordenen portar, a Nicolau Pla, 800 salmes «de ferm» i 500 «de respit», és a dir, que en cas que el patró es faci càrrec de tota la càrrega, durà 1.300 salmes (5.850 quarteres).¹⁴² També hi ha, però, transports de quantitats més petites: la nau que patroneja Pissanello de Messina estiba tan sols 250 salmes (1.125 quarteres)¹⁴³ i l'altra nau de la mateixa remesa de gra, 100 (450 quarteres).¹⁴⁴ La que és anomenada «de Castellammar» en duu 164 (unes 738 quarteres), per bé que van acompanyades per 3 bótes de malvasia i 3 sacs de cotó.¹⁴⁵ Les naus que portaven el gra de Sicília podien arribar a ser, doncs, en comparació amb les petites embarcacions que hem vist fins ara, construccions gairebé monumentals.

o barxa» la del mestre de Rodes, que porta 1.000 salmes de forment de Sicília a aquesta illa grega (AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 3r).

137. Hem trobat que la caravel·la de Vicent d'Agda, de fet, en alguna ocasió se l'anomenava *naveta* (AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*: 1461, juny, 3).

138. H. BRESK, *Un monde méditerranéen*, I, p. 305.

139. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 192r; Esteve MIR, *Sextum manuale securitatum*: 48r.

140. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 3r.

141. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatum*, 1461, desembre, 17.

142. AHCB, Arxiu Notarial, IX, 10. 1461, juny, 20.

143. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 94r.

144. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 94v.

145. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 170v.

L'altra embarcació recurrent i que encara no hem descrit és el balener. Si bé Bresc anota que apareix menys que no pas la caravel·la en el comerç en general, potser no seria atrevit pensar que en el comerç de gra a llarga distància podia tractar-se d'una embarcació més habitual que aquesta. Així mateix, afirma Del Treppo que la caravel·la «comincia ad avere un ruolo importante nel movimento dei trasporti marittimi non prima degli anni '50», mentre que pel que fa als baleners sembla que ja al segon decenni del segle xv tenien un paper rellevant.¹⁴⁶ Es tracta d'una embarcació molt similar a la nau i a la caravel·la, amb una mida a mig camí entre les dues; el seu tonatge volta, segons Del Treppo, les 400 bótes (3.600-4.500 quarteres).¹⁴⁷ Bresc, en canvi, calcula que el tonatge mitjà és de 500 salmes (2.250 quarteres)¹⁴⁸ i nosaltres l'única referència documental que hem trobat és d'un balener que ha de recollir 2.000 quarteres en terres del papa el desembre de 1462, ja durant la Guerra Civil.¹⁴⁹ Sigui com sigui, és la mitjana de les naus rodones, més gran que la caravel·la i més petita que la nau, i en les assegurances n'hem registrat tres de diferents que realitzen quatre viatges: el de Francí Montmany, que en fa dos,¹⁵⁰ el de Francesc Aguilar¹⁵¹ i el d'Esteve Benajam.¹⁵²

Bàsicament, doncs, el comerç sicilià es realitza en grans embarcacions, cosa que també significa grans capitals. Els valors assegurats són importants, ja que els carregaments són molt grans, i en moltes ocasions veiem com per arriscar-los s'associen grups de quinze o més asseguradors. Per tant, els mercaders que poden participar-hi són aquells que posseeixen fortunes importants per invertir. És el cas de Gaspar de Montmany, els Viastrosa o Antoni de Veri. Al costat seu, un mercader italià, Francesc Pipinelli, que actua amb un factor pisà.¹⁵³

Perquè aquesta és, pel que podem comprovar, la forma de treballar dels mercaders estrangers a Sicília. Per bé que potser no podem acceptar la idea que Sicília era tractada com una colònia, el cert és que el que es desprèn tant de l'actitud dels mercaders catalans com de la de l'italià és que el darrer intermediari, aquell que cobrava per carregar el blat al vaixell, era normalment del mateix país que el mercader que finançava el transport. Això, des del nostre punt de vista significa un distanciament, una falta d'imbricació entre els dos mercats: mentre que al Lenguadoc els comerciants catalans col·laboren com a socis i inversors en els mateixos negocis, a Sicília sembla que la relació sigui més atomitzada, amb un grup de

146. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 451-452.

147. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 451-452.

148. H. BRESK, *Un monde méditerranéen*, I, p. 305.

149. AHCB, Arxiu Notarial, IX, 10, 1462, desembre, 16.

150. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatem*: 63r; 140r.

151. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatem*: 83r.

152. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatem*: 130v.

153. AHPB, Pere BASTAT, *Liber securitatem*: 170r.

mercadors ben diferenciat del dels proveïdors. Fa la impressió que sicilians i estrangers es vegin les cares només al mercat, on els uns venen i els altres compren, però que ni els primers intervinguin en la distribució posterior dels productes ni els segons en la producció.

En qualsevol cas, en termes numèrics què significa tot aquest moviment? En això, Besc ens pot donar un cop de mà, també. A partir dels nòlits i les assegurances conservats allà, calculà que, entre 1450 i 1459, els catalans haurien extret de l'illa de Sicília unes 127.278 quarteres (el 21,9 % de les 129.151 salmes extretes de Sicília en aquest període per mercaders de totes les nacions);¹⁵⁴ d'aquestes, no totes devien haver anat cap a Catalunya: ja hem vist com Gaspar Montmany envia carregaments cap a Venècia o Rodes.¹⁵⁵ Per tant, és una dada que no acaba de ser indicativa. Ho és més la que dóna en una altra pàgina del seu llibre: entre aquests mateixos anys, i treballant les assegurances i els nòlits, Besc calcula que haurien sortit cap a Catalunya 18.934 quarteres (el 16,7 % de 25.195 salmes fugides de Sicília i amb destí identificat),¹⁵⁶ una quantitat petita si tenim en compte que, només l'any 1459, el municipi barceloní adquirí com a mínim 70.000 quarteres.¹⁵⁷

Sens dubte, està molt per sota de la realitat: si sumem les compres municipals de blat sicilià que registra Carrère entre 1450 i 1459, arriben vora les 90.000 quarteres, i cal remarcar que parlem només de compres municipals. Si estenem la suma a tot el nostre període a partir de les dades de Carrère, ens acostem a les 157.000:¹⁵⁸ les assegurances que hem recollit, en canvi, entre 1450 i 1462, només donen fe de la importació de menys de 10.300 quarteres. La diferència s'explica perquè, evidentment, als manuals no conservem *totes* les assegurances consignades a Barcelona en aquell moment. A més, cal tenir en compte que bona part de les que conservem no duen indicació de la magnitud de la càrrega i, per tant, no poden entrar al nostre còmput.

Per descomptat, doncs, a partir de les nostres dades en solitari no podríem fer estimacions que s'acostessin ni poc ni gaire a una estimació quantitativa vàlida de la realitat, però sí que podem apuntar detalls explicatius interessants tot combinant-les amb d'altres. Per començar, podem simplement arrencar totes les dades que proveeix Carrère i les que ens han fornit les assegurances al llarg d'una línia temporal utilitzant com a índex el valor assegurat, ja que la seva presència és més freqüent (figura 11). Veurem així que les informacions de Carrère, a primera vista, no encaixen

154. H. BRESK, *Un monde méditerranéen*, I, p. 549.

155. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber securitatem*: 39r; 40r-40v; *Quartus liber securitatem*: 3r.

156. H. BRESK, *Un monde méditerranéen*, I, p. 534.

157. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Llibre de Clavaria, XI-72: 100r.

158. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 340-349. Hem obviat les compres de forment reial, enormes quan es produeixen, i que difícilment podrien tenir lloc en aquesta part de l'estudi; alguna referència al paper del monarca la podem veure més endavant.

per res amb les de les nostres assegurances. L'any de major despesa en cereal pel municipi, 1459, és l'any que en les assegurances hem detectat menys valor; el 1461, succeeix just a la inversa. Però, no obstant això, sí que coincideixen en un fet: durant la dècada de 1450, abans de 1458, la ciutat tan sols ha ordenat una compra, el 1453. Després, han vingut quatre anys sense cap importació de Sicília. Igualment, les assegurances callen durant els vuit primers anys de la dècada respecte a Sicília. El juny de 1458, però, s'acaba el silenci: tant les fonts municipals com els manuals d'assegurances, gairebé simultàniament, tornen a parlar d'importacions sicilianes.

Mentre que Carrère registra que la ciutat adquireix blat sicilià a través de Bartomeu Sanxo i Bernat Ros, les assegurances que tenim el juny de 1458 són ordenades per Bernat i Francesc de Junyent, per una banda, i Gaspar Montmany, Pere Rovira i Francí Montmany, per l'altra.¹⁵⁹ No podem, per tant, dir que hi hagi una relació directa. Més endavant, però, ja sí: el 7 de novembre de 1459, a Gaspar Montmany el municipi li fa seguretat d'un carregament de 2.000 quarteres sicilianes valorades en 276.000 diners; dos dies abans, ja havia assegurat 138.000 diners, la meitat, d'un transport de forment de La Brúcola, Sicília, a Barcelona.¹⁶⁰ Nicolau Viastrosa rep la seguretat del municipi el 3 de març de 1461 i assegura amb el seu germà Pere dos carregaments el 5 de maig del mateix any;¹⁶¹ el 3 de març, Guillem Alegre també rep la seguretat i assegura, també amb el seu germà, dos carregaments el 7 de maig; Joan Estela assegura un carregament el 17 de desembre de 1461, tres mesos més tard que el municipi li confirmés que li donava una seguretat per dur a Barcelona 4.000 quarteres entre gener i abril de 1462.

Des del nostre punt de vista, encara que en força casos no trobem el document corresponent a cada pòlissa entre els fons municipals —tal com passa amb els de juny de 1458— podem interpretar que bona part de les assegurances de blat sicilià entre 1458 i 1462 tingueren el seu origen en la iniciativa municipal: encara que al final no es produís l'ajut, és possible que molts llancesin les operacions amb l'esperança de rebre'l, ja que els costos que representava la importació de gra de Sicília eren difícilment assumibles per la majoria de mercaders.

No conservem ni tots els documents confirmant compres del municipi, ni totes les assegurances, de manera que, que totes coincidissin, seria tenir molta sort. Pensem, però, que amb les que hem detectat n'hi ha prou per convèncer-nos de la relació directa entre els ajuts que concedeix el municipi i la petita explosió d'assegurances de transports de blat sicilià que es viu a partir de 1458. Recordem que en el mercat francès s'experimenta una situació similar un any més tard. Recordem, però, també, que el fet que no haguem trobat assegurances abans de 1458 no sig-

159. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatem*: 80r.

160. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatem*: 130v.

161. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatem*: 1461, maig, 9.

nifica necessàriament que l'exportació de gra no existís. Una bona explicació podria ser que, mentre no existeix aquesta dispendiosa política frumentària municipal, els exportadors no tenen per què traslladar-se a la ciutat i fan les assegurances a la mateixa illa. Quan el municipi comença a oferir les seguretats, demanar-les és una raó per venir a Barcelona, on ho aprofiten per establir les pòlisses.

2.4. *Sardenya*

A diferència de Sicília, Sardenya no era en realitat una illa gairebé permanentment excedentària de gra. Al segle XIV, per exemple, Pere el Cerimoniós hi havia fet arribat carregaments importants, i no era estrany que les autoritats de l'illa deturessin carregaments que hi passaven a la vora per assegurar-se el sosteniment.¹⁶² Amb tot, les referències a aquesta illa com a proveïdora de cereal es van repetint al llarg de la baixa edat mitjana a Catalunya, i el cert és que a les assegurances marítimes hi apareix prou cops perquè li dediquem un capítol.

De tota manera, tan sols hem localitzat set assegurances, de manera que no ens hi estendrem massa. Pel que fa a la flota, ràpidament la tindrem vista: de set tractes, quatre han de ser realitzats per naus, dos per llenys i un per una galera. De les quatre naus, una, noliejada el 1457, es dirigia a Mallorca. La resta d'embarcacions anaven cap a Barcelona. Podem inferir que la composició de la flota es troba a mig camí entre la francesa i la siciliana, és a dir, una flota de vaixells relativament més petits que els de la siciliana, però no tant com els de la francesa. De tota manera, si amb els quinze vaixells sicilians ja ens semblava arriscat treure massa conclusions, amb els set sards, encara més.

El que passava amb els circuits comercials llenguadocià i català, que hi havia alguns patrons que els solcaven indiferentment, succeeix aquí per partida doble. En només set contractes hem trobat dos patrons, Bernat Costa¹⁶³ i Joan Peris,¹⁶⁴ que ja coneixíem. El primer l'haviem vist navegar, al servei de Joan de Fortià i de Nicolau Genover, entre Barcelona i Agda diverses vegades; el segon, Joan Peris, en canvi, ens l'hem trobat a Sicília, de fet, tot just dos mesos més tard. Sardenya es troba al bell mig del Mediterrani occidental, i per tant és comprensible que es relacioni tant amb les costes franceses com amb les sicilianes.

Els mercaders que operen a l'illa són, en tres ocasions, la parella formada per Gaspar Montmany i Pere Rovira;¹⁶⁵ els altres tres són Guillem Alamí,¹⁶⁶ Joan Ce-

162. M. TANGHERONI, *Aspetti del commercio*, p. 119; M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 394.

163. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatem*: 1461, octubre, 8.

164. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatem*: 1461, octubre, 30.

165. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatem*: 76v; *Quintus liber securitatem*: 1461, octubre, 8.

166. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatem*: 1461, octubre, 24.

llers¹⁶⁷ i Joan Bertran.¹⁶⁸ En tots els casos, ho fan a través de mercaders catalans segurament establerts a l'illa. Un dels que treballa per Montmany i Rovira és, justament, Joan Bertran.

Com succeïa també en el cas de Sicília, no trobem cap importació a Barcelona abans de 1458, i la primera és justament producte de l'encàrrec de 4.000 quarteres que la ciutat fa a Pere Rovira.¹⁶⁹ De tota manera, el carregament que Montmany i Rovira asseguren tot just després d'haver acordat el contracte amb la ciutat és molt petit, i podria no tenir-hi a veure. Veient, a més, que la majoria d'aquestes assegurances estan lligades a Montmany i el seu cercle, és imaginable que algunes característiques del comerç amb Sardenya fossin similars a les del comerç amb Sicília i que, en conseqüència, aquest comerç es beneficiés igualment dels ajuts municipals a partir de 1458. Emperò, com que les collites sardes eren menors que no pas les sicilianes, el seu cereal sortia de forma més espasmòdica i els seus ports no sempre eren tan plens de gra.

2.5. *Algunes reflexions*

Per concloure aquesta primera part, repassem les conclusions que han anat emanant en les pàgines anteriors. Bàsicament, hem dividit l'objecte del nostre treball en quatre parts, segons les regions a què feien referència els documents: el Lenguadoc, Catalunya, Sicília i Sardenya. Això ens ha permès descriure i analitzar les problemàtiques que concerniren específicament el comerç de cereal amb cadascuna d'aquestes regions. Així, fent una ullada per sobre als resultats generals, podem apreciar com des de Catalunya hi ha una afluença mitjana però constant de gra cap a Barcelona, mentre que, des de les altres procedències, les fluctuacions són molt més grans (figura 12).

Si bé les importacions del sud de França es mostren prou constants durant la primera part del període, pateixen una brusca retallada entre 1456 i 1458. Cal dir ara que aquestes retallades coincideixen amb les prohibicions de trata de blat a França que es produïren els anys 1456 i 1457,¹⁷⁰ amb certes tensions diplomàtiques entre el Principat i aquest país —entrada de soldats francesos a la Vall d'Aran el 1456—¹⁷¹ i amb la presència, durant l'estiu de 1457, d'un gran nombre d'embarcacions genoveses i provençals a les costes catalanes amb propòsits bèl·lics.¹⁷² Aquests

167. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quintus liber securitatem*: 1461, octubre, 30.

168. AHPB, Esteve MIR, *Sextum manuale securitatum*: 46r.

169. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 346.

170. AHCB: Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-26 (1456): 40r; AHCB: Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-27 (1457): 136r.

171. ACA, Generalitat, N-666, Registres de correspondència expedida, 1456-1457.

172. AHCB: Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-27 (1457): 143r; 152r; pàssim.

fets serveixen per explicar la davallada de les importacions del sud de França, però no per explicar el que passà després.

A partir de 1459, hi ha un relleu de les exportacions, que superaran àmpliament les cotes assolides amb anterioritat. Coincidint amb aquest augment, els principals importadors que mostren les assegurances deixen de ser petits mercaders llenguadocians i passen a ser els grans comerciants barcelonins. Justament, per altra banda, 1458 és també el moment a partir del qual comencen a aparèixer les poques referències que trobem a importacions de les illes italianes. Fins i tot pel que fa a les importacions de ports catalans, observem, a partir d'aquests anys, una major presència dels grans formenters de la capital, així com una certa pujança de l'important port de Tortosa, circumstància que relacionem amb la primera.

L'explicació a aquest fet l'hem trobada en l'actuació del Consell a partir de 1458, quan, segons les dades que recull Carrère, hi ha un esclat de compres pagades amb diners municipals.¹⁷³ Per descomptat, la irregularitat de les dades de Carrère podria deure's al fet que la font que utilitzés fos més completa a partir de gener de 1458, però també Batlle afirma que els consellers buscaires, a partir de 1456, van tenir molts problemes amb l'abastiment i van haver de recórrer assíduament a la concessió d'ajuts i facilitats als importadors.¹⁷⁴ Una coincidència tan precisa entre les fonts treballades per Carrère i Batlle i les assegurances és difícil d'explicar com a tal. Per això entenem que, efectivament, a partir de 1458, el patrocini municipal, que privilegiava el comerç marítim perquè el considerava més segur i més ràpid, va causar un augment de les importacions de cereal per mar a Barcelona.

I no només això. El suport del govern urbà va significar la millora de les perspectives de negoci amb el cereal, però només per a alguns sectors, els que es podien permetre noliejar embarcacions més grans. Aquestes embarcacions eren les úniques capaces d'acomplir els encàrrecs municipals, que pràcticament mai són inferiors a 1.000 quarteres. En canvi, per als petits mercaders, és possible que el relleu de política suposés un veritable contratemps. Les embarcacions amb més capacitat de càrrega, que ells no podien pagar, podien dur quantitats de cereal més grans, tot abaratint-ne el transport i, en conseqüència, possiblement desbancant-los del mercat.

D'aquest seguit de fets es desprenen diverses idees. La primera, que realment les assegurances, tot i que estan lluny de proporcionar-nos informació que tingui validesa quantitativa absoluta, sí que resulten ser una bona eina per mesurar tendències en el comerç. Una segona és que, si bé no podem saber fins a quin punt

173. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 340-349.

174. C. BATLLE, *La crisis social i econòmica de Barcelona a mediados del siglo xv*, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1973, p. 293-295.

eren importants quantitativament les importacions que patrocinava el municipi, sí que sabem que eren del tot capaces d'alterar el ritme comercial, si més no amb les regions llunyanes com França o les illes italianes.

Deixant de banda les causes que implicaren l'evolució del comerç en un sentit o en un altre, a partir de les assegurances podem inferir que la importació de blat francès va patir una davallada entre 1454-1457 per després, a partir de 1458-1459, viure un veritable esclat que faria que les importacions es desapareixin força per sobre del nivell assolit en anys anteriors. Quant als blats procedents del nostre país, les assegurances ens indiquen que es mantingueren més o menys constants durant tota la dècada. Pel que fa als blats sicilians, es podria admetre que també n'hi hagué un increment de les importacions a partir d'aquest moment, encara que en aquest cas la situació és menys clara. L'escassetat de les notícies sobre Sardenya i el poc valor dels carregaments registrats fan que no puguem pronunciar-nos respecte al cereal provinent d'aquesta illa.

3. EL CONSUM I LES ALTRES FORMES D'ABASTAMENT

En la primera part hem constatat certes tendències en la importació dels cereals, tendències que insinuaven la importància de la intervenció del municipi en el comerç. Ara estudiarem el consum de cereals a la ciutat. Mitjançant fonts comptables, analitzarem amb quina freqüència, en quines quantitats i de qui compraren cereal alguns barcelonins entre 1450 i 1462. Això ens servirà, en primer lloc, per avaluar la rellevància de les conclusions del capítol anterior, perquè podrem relacionar les tendències comercials que hem observat en les assegurances amb les que observem en les fonts comptables.

Però, per descomptat, aquesta segona part també té objectius independents. Aquesta anàlisi del consum ens ajudarà a donar la importància adequada a les altres formes d'importació de cereal. Veurem quina part del cereal consumit provenia efectivament del comerç marítim i quina no, així com quin pes tenia el cobrament de rendes agrícoles per l'abastiment dels consumidors. Per altra banda, també ens acostarà a comprendre el mercat intern de la ciutat: qui venia el gra a la menuda?; com reaccionava el consumidor a la seva pujada i a l'amenaça de carestia?; quins van ser els moments d'amenaça en els anys que estudiem? Finalment, podrem veure de prop quin era l'efecte de les polítiques annonàries del Consell sobre els ciutadans i les institucions.

Per dur a terme aquest estudi hem escollit quatre institucions que tenien necessitat de proveir-se de manera constant de cereal (els monestirs de Santa Maria de Jonqueres i Sant Pere de les Puel·les, l'Almoina de la Catedral i la Casa de Caritat). Totes quatre presentaven documentació sobre les seves despeses que abraçava bona part dels anys que treballarem i que ens ha permès fer-ne una anàlisi detallada.

Hem elaborat, de cadascuna, un informe sobre quins eren els seus hàbits de compra, els seus proveïdors o la seva qualitat preferida.

Al seu costat, hem estudiat també dos llibres de comptes de dos mercaders de diversa extracció social: Joan Torralba, notable ciutadà barceloní implicat en grans negocis a llarga distància,¹⁷⁵ i Joan Gasull, un importador d'oli i venedor d'aliments i objectes de poc valor a la menuda. La documentació que hem pogut extreure d'aquests llibres, escassa i dispersa, no ens ha permès l'elaboració d'un informe exhaustiu, encara que sí que ens ha donat més eines per matisar les conclusions que emanen dels altres quatre.

3.1. *Santa Maria de Jonqueres*

L'anàlisi del consum de Santa Maria de Jonqueres, doncs, l'hem fonamentada en els llibres de negocis que conservem d'aquesta institució a l'ACA i a l'AHPB, que cobreixen entre l'any 1454 i el 1462. Els llibres de negocis són una font generalment poc útil per a aquest tipus de recerques. Es tracta de volums escrits per un notari contractat pel monestir, en aquest cas, Bartomeu Costa (per això un dels volums es troba conservat a la secció d'aquest notari a l'AHPB), en què es fa còpia, tot sovint abreujada, dels contractes de què participa la institució en qüestió: arrendaments, contractes per obres, atorgament o rebuda d'honors, inventaris, emfiteusis i altres. Curiosament, en els llibres de negocis de Jonqueres també s'hi anota una gran quantitat de compres de forment, pràctica que no és comuna a d'altres monestirs. En el cas de Jonqueres, i a manca de llibres de comptes per a la dècada de 1450, és a partir d'aquests llibres que podem saber tot el que sabem sobre el seu consum de cereals.

Els llibres de negocis, respecte als llibres de comptes, presenten l'inconvenient que, com que no recullen exhaustivament les despeses, és possible que no tinguin en compte algunes compres. El pitjor és que no tenim manera de saber l'abast d'aquestes llacunes. Al costat d'aquest inconvenient, però, els llibres de negocis aporten algunes dades que no forneixen els llibres de comptes, com ara documentació referent als molins i a la producció de pa.

I és que Jonqueres posseïa un molí propi, el de Carbonell, i un forn de pa. El molí era compartit amb Santa Maria de Pedralbes i havia estat donat a la reina Elisenda pel seu marit Jaume II al segle XIV.¹⁷⁶ Als llibres de negocis de Jonqueres trobem diverses entrades relacionades. El gener de 1453, el monestir exigeix a Jaume Planes, arrendatari del molí per 12 lliures l'any, que el repari, perquè l'ha

175. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 757-829.

176. A. CASTELLANO I TRASSERRA, *Pedralbes a l'edat mitjana: Història d'un monestir femení*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Institut de Cultura, 1998, p. 146-147.

deixat en males condicions.¹⁷⁷ La reparació deu haver-se dut a terme, perquè l'agost del mateix any es renova el contracte a Planes, junt amb Antoni Font, per cinc temporades més. Aquest cop l'arrendament és de 15 lliures l'any,¹⁷⁸ amb la condició que els monestirs de Jonqueres i de Pedralbes hi puguin moldre de franc.¹⁷⁹ Cinc anys més tard, no hi trobem un nou arrendament, però es degué practicar: el 13 de juny de 1460, sembla que el moliner és Andreu Honrà.¹⁸⁰ Un any i mig abans, a més, hi havia tornat a haver obres de reparació del molí: entre març i abril de 1459, el monestir havia esmerçat 23 lliures i 11 sous per pagar el jornal dels obrers i per comprar dues rodes noves.¹⁸¹

La possessió del molí podia eximir el monestir d'haver de pagar els preus de la mòlta, però no pas dels preus de transport fins al molí i de tornada al monestir. En els llibres de negocis tan sols trobem uns pocs contractes per transport de blat. El juny de 1459, 12 sacs que deuen contenir vora 55 quarteres, si judiquem a partir del preu total.¹⁸² L'octubre del mateix any, 64 quarteres.¹⁸³ El juny de 1460, es fa el pagament de tots els transports entre novembre de 1459 i la data del contracte, un total de 139 quarteres.¹⁸⁴

Al monestir, finalment, també s'hi pastava el pa, però no se n'encarregava pas la pastrinyera, com sembla que es feia a Pedralbes,¹⁸⁵ sinó que es pagava un sou a un flequer perquè realitzés la tasca. Els sous eren variables: el de l'any 1453 de Joan Tort ascendeix a 18 lliures, 18 sous i 10 diners,¹⁸⁶ el de mig any (de 4 de maig a 4 de novembre de 1460) pagat a Joan de Cossia, a 4 lliures i 10 sous;¹⁸⁷ el de l'any i mig posterior és de 13 lliures i 10 sous.¹⁸⁸ Amb tot això, el monestir s'estalviava els impostos per mòlta i cocció del pa, però no tenim cap prova que, tal com sabem que ho feien altres monestirs com el de Santa Clara,¹⁸⁹ aprofités aquesta situació per vendre pa.

Només tenim informació sobre el blat que el monestir adquiria per al seu consum a través de la compra. És més que possible que les rendes del monestir el

177. ACA, Monacals Universitat, 175: 47v-48r.

178. ACA, Monacals Universitat, 175: 73r-75r.

179. No obstant això, trobem el pagament de 3 sous a l'esmentat Jaume Planes per moldre el forment del monestir entre els anys 1453 i 1455, l'any 1456 i l'any 1457 (ACA, Monacals Universitat, 176: 45r; 88v; 116r). A què treuen cap aquests pagaments?

180. ACA, Monacals Universitat, 177: 71v.

181. ACA, Monacals Universitat, 177: 20v; 22r; 22v.

182. ACA, Monacals Universitat, 177: 29v.

183. ACA, Monacals Universitat, 177: 40r.

184. ACA, Monacals Universitat, 177: 71v.

185. A. CASTELLANO I TRASSERRA, *Pedralbes a l'edat mitjana*, p. 147.

186. ACA, Monacals Universitat, 175: 103r.

187. AHPB, Bartomeu COSTA, *Llibre de negocis de Santa Maria de Jonqueres: 1461, febrer, 7*.

188. ACA, Monacals Universitat, 178: 18v.

189. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, vol. II, Barcelona, Curial, 1972-1975, p. 429.

fornissin també de blat, tal com era habitual a Santa Maria de Pedralbes,¹⁹⁰ però no tenim cap prova documental relativa als anys que ens pertoqueuen. Sí que tenim alguna indicació que el monestir destinava cereals a la venda en el mateix lloc d'origen: l'any 1453, en un inventari de deutes s'anota que Pere Teixidor, de Santa Perpètua de Mogoda, deu 10 sous al monestir per 2 quarteres d'ordi que li havia comprat i que Joan Desfar encara no ha pagat les 9 quarteres que havia adquirit molts anys enrere.¹⁹¹ Sembla evident que aquest ordi hauria estat recol·lectat pel monestir en els seus dominis i després l'hauria venut allà mateix. Amb aquesta estratègia s'estalviava els costos de transport fins a Barcelona d'un cereal que les monges no consumirien; sabem que al segle XIV l'Almoina de Barcelona feia el mateix.¹⁹² La manca de llibres de comptes fa que no tinguem cap més constància dels ingressos que aquestes vendes podien produir.

En qualsevol cas, tal com succeïa també a Santa Maria de Pedralbes,¹⁹³ la compra era el mecanisme principal d'abastament. A primer cop d'ull, sembla que, de manera regular, s'anaven produint les entrades del cereal al monestir, sovint en compres de 20 quarteres. Si fem la mitjana anual de tot el període que cobreixen els llibres de negocis, però, en realitat entraven unes 16,3 quarteres mensuals al monestir. Ara bé, que les compres es fonamentaven en unitats bàsiques de 20 quarteres mensuals ho deixa bastant clar el fet que la gran majoria de contractes de compra que s'estableixen són per aquesta quantitat i que trobem, en diverses ocasions, que en un mateix mes es fan diverses compres de blat que, sumades, donen 20 quarteres. Per exemple, dos contractes per l'adquisició de 10 quarteres cadascun realitzats el 5 i el 22 de maig de 1456,¹⁹⁴ o els que confirmen, el 4 i el 24 de novembre de 1459,¹⁹⁵ la compra de dues partides, una de 10 quarteres de blat candial i l'altra de 10 quarteres de tosella francesa. Així mateix, si un mes les compres ultrapassen la quantitat de les 20 quarteres, el més corrent és que en els següents les compres es moderin. Durant tot 1454, per exemple, al llibre de negocis es mostra que tan sols es compra blat en sis mesos de l'any, però la cosa té fàcil explicació: entre gener i febrer, el monestir ha acaparat 150 quarteres,¹⁹⁶ més de tres vegades el que seria necessari si es comprassin 20 quarteres cada mes. Si ens fixem en l'any 1458, per exemple, en els mesos de febrer, juliol i setembre no es realitza cap compra, fet fàcilment explicable

190. A. CASTELLANO I TRASSERRA, *Pedralbes a l'edat mitjana*, p. 144.

191. ACA, Monacals Universitat, 175: 122v; 123r.

192. P. ORTÍ, «El forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1345)», *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), 22 (1992), p. 383.

193. A. CASTELLANO I TRASSERRA, *Pedralbes a l'edat mitjana*, p. 144.

194. ACA, Monacals Universitat, 176: 65r; 66r.

195. ACA, Monacals Universitat, 177: 45v.

196. ACA, Monacals Universitat, 175: 91v-105v.

per tal com en els mesos anteriors s'ha comprat ben bé el doble del que consideràrem necessari.

Castellano, en el seu estudi sobre el monestir de Pedralbes diu, referint-se al proveïment de gra, que

es pot observar que les adquisicions es feien en quantitats molt regulars, 50 quarteres, o al voltant dels múltiples d'aquesta mesura. Un cop més, com en el cas de l'oli, aquesta regularitat sembla respondre a la capacitat dels mitjans de transport i els contenidors.¹⁹⁷

El nostre cas deu ser el mateix. En el llibre de comptes de Jonqueres de 1436,¹⁹⁸ comprovem que aquell any se seguí força estrictament la norma de 20 quarteres cada mes i així mateix ho veurem analitzant els llibres d'abadesses de Sant Pere de les Puel·les, on també se seguia un patró marcat, en aquell cas, per la xifra de 36 quarteres al mes.

Una altra mirada a les dades sobre el transport de blat al molí acaben d'aclarir la política d'abastiment i consum del monestir. L'octubre de 1459 es paga pel transport de tot el blat que s'ha dut al molí des de juny del mateix any fins a la data del pagament, i això suma 64 quarteres: justament en aquest període, el monestir ha comprat 60 quarteres. Així mateix, entre novembre de 1459 i juny de 1460, es porten a moldre 139 quarteres i se'n compren 136. O sigui, que en tots dos casos es compra pràcticament la mateixa quantitat que es consumeix o, si més no, es mol. No podem afirmar rotundament que sempre fos així, però podem deduir que, deixant de banda casos excepcionals, com ara el començament de la Guerra Civil, no es procurava generar estocs, sinó comprar cada mes allò que s'hauria de consumir, i que aquesta política es perseguia mitjançant la compra de carregaments de 20 quarteres o de múltiples regulats en certa mesura per la necessitat.

Fos com fos, el monestir de Jonqueres, en aquests anys, comprà blat de força proveïdors (figura 13). Un primer grup el formaven venedors barcelonins. Un repàs de tots els noms ens ha permès veure que, en moltes ocasions, ja els teníem registrats a les assegurances. D'altres, com Antoni Poal, apareixen, per exemple, com a beneficiaris d'ajuts municipals per la importació de cereal. Una bona part no els podem identificar, però tampoc vol dir que siguin mers distribuïdors sense relació directa amb el comerç d'importació. Alguns membres d'aquest grup van fer vendes realment importants. El 1454, el primer proveïdor del monestir és Martí Solzina, sogre de Gaspar Montmany. Ven 60 quarteres de forment i 10 de toSELLA. Aquell mateix any, Solzina havia fet assegurar, en nom de Gaspar Montmany i Pere

197. A. CASTELLANO I TRASSERRA, *Pedralbes a l'edat mitjana*, p. 146.

198. ACA, Monacals Universitat, 342.

Rovira, diversos carregaments de forment sicilià cap a Venècia i Rodes.¹⁹⁹ No seria estrany que també n'hagués fet assegurar alguns amb destinació a Barcelona: podia ser una pràctica corrent que el mateix mercader que feia assegurar les mercaderies des del port de destinació fos després l'encarregat de distribuir-les. Solzina no era pas l'únic. De Bartomeu Sastre, que hem vist fent portar forment del Camp de Tarragona, el monestir compra blat en cinc ocasions entre 1454 i 1456;²⁰⁰ de Pau Vinyet, marxant de cereals que embarca a ports francesos i tarragonins,²⁰¹ en compren en una ocasió.²⁰² Encara més remarcable que tots aquests és Bernat Solzina, que el 1462 acapara bona part de les vendes: 168 de les 240 quarteres que adquireix el monestir provenen dels seus graners. Altres noms d'importadors i proveïdors es repeteixen sovint: Francesc de Colunya, Gabriel Perers o Pere Cabal, personatges tots que ja hem citat al capítol anterior, són en alguna ocasió proveïdors del monestir. Aquests homes representen la classe dels grans mercaders, que domina bona part del mercat d'importació i, ara es mostra de forma evident, també del de distribució del gra de la ciutat.

Però, tot i que eren majoria, no només hi havia els grans mercaders barcelonins implicats en la venda de cereal a Santa Maria de Jonqueres. Entre tota la colla de proveïdors, de fet, hi apareixen dos francesos, Ramon Guinart, que el 14 de febrer de 1454 ven 20 quarteres de tosella al monestir,²⁰³ i Gerard Pomet, que el 14 de maig de 1460 ven 26 sesters de tosella.²⁰⁴ El primer té un interès especial, ja que l'hem detectat a la primera part assegurant el 21 de gener de 1454 un carregament de 60 sesters de tosella i 100 de civada que el seu fill havia d'embarcar a Vias: si s'observen les dates, es veurà que és innegable que es tracta del mateix cereal que després ven a Jonqueres. Més enllà d'una bella coincidència, aquest fet ens demostra que, igual que succeïa amb els mercaders barcelonins, els francesos també devien en ocasions actuar alhora d'importadors i de venedors. Quant al segon, demostra que, a pesar que les assegurances no ho confirmen, encara hi havia francesos comerciant amb blat a Barcelona passat 1458.

Però val a dir que la presència d'importadors francesos (que no de blat francès) és molt escassa, no només al costat de la dels mercaders barcelonins, sinó també al costat de la d'alguns catalans del rerepaís que també participen del negoci del cereal. En mesurar el total de quarteres i distribuir-les segons la procedència del proveïdor (figura 14), quedem sorpresos de veure que sí, que un 70 % ve de

199. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 39r; 40r; 40v.

200. ACA, Monacals Universitat, 175: 133r; 176: 25r; 25v; 44r; 57v.

201. AHPB, Antoni VILANOVA, *Tertius liber securitatum*: 123v; Pere BASTAT, *Liber securitatum*: 100v; Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 34v.

202. ACA, Monacals Universitat, 175: 127r.

203. ACA, Monacals Universitat, 175: 103v.

204. ACA, Monacals Universitat, 177: 66v.

Barcelona (és a dir, dels mercaders barcelonins; el municipi l'hem comptat a part), però que un 20 % arriba a través de venedors d'altres poblacions del país. Principalment, es tracta d'habitants de poblacions del curs baix del Llobregat (l'Hospitalet, Cornellà, Martorell) i del pla de Barcelona (les parròquies de Sant Vicenç de Sarrià i Sant Andreu del Palomar). Alguns d'ells no hi aporten pas quantitats testimonials: Joan Nadal, un *brasseri*, agricultor, de l'Hospitalet de Llobregat, per exemple, realitza cinc vendes entre 1457 i 1459,²⁰⁵ transferint a Jonqueres un total de 95 quarteres que el converteixen en un dels seus principals abastadors; Tomàs Corts, de Sarrià, ven, en tres partides diferents entre 1456 i 1458, 50 quarteres de blat entre les quals en comptem 14 de l'anomenada xeixa de Mallorca.²⁰⁶ Tampoc s'han de negligir les vendes que, ocasionalment, arriben de més a l'interior: Francesc Bernat Roger, hospitaler de Granyena de Segarra, serveix 20 quarteres a molt bon preu;²⁰⁷ Gabriel de Ramonell, de Sabadell, en transfereix 13 l'octubre de 1456.²⁰⁸

Aquests venedors estan directament lligats al món rural, però de maneres diverses. Una part d'ells possiblement venien directament gra de les seves pròpies explotacions. Segurament és el cas de l'hospitaler de Granyena o del camperol de l'Hospitalet de Llobregat. No és estrany pensar, però, que alguns d'aquests venedors, habitants de poblacions com Sabadell o Martorell, es dirigissin per al seu abastament als mercats de les seves viles. Aquests mercats, proveïts de blats de la regió, devien ser prou importants i allà és possible que aquests venedors compressin blat del qual, quan podien, venien algunes quantitats al monestir.

Hi ha, però, una qüestió particular que, a pesar de la seva poca importància quantitativa, mereix la nostra atenció: la xeixa mallorquina. La venen l'esmentat Tomàs Corts, però també Miquel Galceran, de Sarrià,²⁰⁹ i Jaume Batlle, mercader.²¹⁰ I la venen, creiem, no pas després d'haver-la importat a través dels circuits de què parlàvem en la primera part, sinó possiblement a través de rendes feudals.

La naturalesa exacta d'aquestes transaccions no la coneixem, però aquí exposem una sèrie d'elements que considerem indicatius per explicar-les. A part de les vendes de xeixa de Mallorca que hem consignat aquí, detectarem altres vendes d'aquesta mena de blat realitzades per un tal mossèn Armengol, senyor de Montornès, a la Casa de Caritat.²¹¹ Ens van cridar l'atenció perquè un document de l'Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt testimonia un Miquel Galceran, senyor de Montornès,

205. ACA, Monacals Universitat, 176: 89v; 115v; Monacals Universitat, 177: 13r; 40r; 48v.

206. ACA, Monacals Universitat, 176: 59v; 88v; 118r.

207. ACA, Monacals Universitat, 175: 142v.

208. ACA, Monacals Universitat, 176: 85r.

209. ACA, Monacals Universitat, 176: 72r.

210. ACA, Monacals Universitat, 176: 73v.

211. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30v.

el 1481.²¹² Amb aquests elements —la venda de xeixa mallorquina i la senyoria de Montornès— ja era possible concloure que el Miquel Galceran establert a Sarrià de la documentació de Jonqueres i el senyor de Montornès podien ser la mateixa persona, possibilitat que vam donar per bona en descobrir l'existència, el 1519, d'un Miquel Galceran Armengol, senyor de Montornès i donzell de Granollers, fill de Pere Galceran Armengol de Montornès²¹³ —i potser nét o besnét del nostre Miquel Galceran Armengol de Montornès.

Una cerca més profunda a l'Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt ens va permetre anar més enllà. El 1506, per exemple, un altre Galceran de Montornès, donzell de Mallorca, rebia d'un parent seu, Berenguer de Montornès, 10 quarteres de xeixa mallorquina com a lluçió d'un censal;²¹⁴ encara més indicatiu, el 1539, Joanot Sureda vengué, per 105 lliures de Mallorca, un cens de 10 quarteres de xeixa anuals a Joanot de Montornès.²¹⁵ La relació entre els Montornès i Mallorca sembla provada i no hi ha motius per pensar que no pugui datar d'antic. Per acabar de tancar el cercle, és interessant esmentar la presència, l'any 1461, de Tomàs Corts de Sarrià, un altre dels venedors de xeixa mallorquina, en un document conservat al mateix Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt,²¹⁶ arxiu on els Montornès sovintegen la documentació. Les relacions entre Montornès i Tomàs Corts, si bé indemostrades, s'oloren.

El que sembla que estiguem descobrint de nou aquí és un paper, encara que sigui petit, per a la noblesa rendista en la distribució del cereal en ple segle xv. El gra els arriba a través del cobrament de rendes i, un cop a les seves mans, es deu distribuir per mercats interiors des dels quals arriba al barceloní. Possiblement aquests mercats a vegades s'estructuren a partir de compravendes entre particulars que posarien de manifest tot un sistema de relacions en què podríem imaginar senyors repartint a les seves clientele o terratinents alimentant camperols que se'ls vinculaven; sens dubte un sistema que requereix estudis de més profunditat per ser comprès plenament.

Finalment, cal esmentar el municipi. Només l'hem registrat en cinc ocasions: tres compres d'un total de 80 quarteres amb data de 15 de gener de 1454²¹⁷ i dues més (35 quarteres) el juny i l'agost de 1460.²¹⁸ En tots els casos es tracta de moments de cert excés de cereal als graners municipals, i de fet la primera de les dues compres

212. ACVD, 7-10-12 (B-13).

213. E. J. MORALES ROCA, *Caballeros de la Espuela Dorada del Principado de Cataluña: Dinastía de Trastámara: 1412-1555*, Madrid, Ediciones Hidalguía, 1988, p. 131.

214. ACVD, 37-8-04 (C-4).

215. ACVD, 37-10-03 (E-2).

216. ACVD, 1-33-47 (D-1).

217. ACA, Monacals Universitat, 175: 96v; 97r; 97v.

218. ACA, Monacals Universitat, 177: 77r; 88v.

de 1460 podria haver estat forçada per la ciutat. En qualsevol cas, cal minimitzar la importància del municipi com a proveïdor directe del monestir.

Resumint, Santa Maria de Jonqueres comprava cereal, principalment, de mercaders barcelonins: de 1.762, 679 a venedors la implicació dels quals en el comerç marítim de llarg recorregut ens és desconeguda i 568 a mercaders que sabem que importaven personalment de lluny. Crida l'atenció, també, que al costat d'aquests, els venedors de la resta de Catalunya fornissin 305 quarteres, quantitat gens negligible que fa pensar que potser cal revalorar el seu paper. En canvi, el rol dels mercaders estrangers a Barcelona i el del municipi com a distribuïdor directe sembla que es debiliten.

És interessant, per altra banda, veure quines varietats són les més usuals, i posar en paral·lel l'evolució amb el que acabem d'explicar. En nombres absoluts, el forment és sens dubte la més comuna (49%), seguida per la tosella (34%), la xeixa (9%) i el candial (8%).²¹⁹ Però els nombres absoluts expliquen poc o res si no es posen en perspectiva, i la perspectiva la dóna el temps. Així, cal analitzar diacrònicament l'evolució del consum per veure si més endavant se'n pot desprendre alguna conclusió.

El 1454, per començar, les quantitats de tosella, xeixa i forment són força similars, mentre que l'any següent el monestir només consumeix tosella i forment, aquest segon en quantitats força més elevades. La tosella pràcticament deixa de consumir-se entre 1456 i 1459, anys en què el forment, la xeixa i el candial són les varietats més usuals (especialment el blat candial, que serà l'única varietat consumida al costat del forment el 1458 i el 1459). El 1460, però, la tosella serà la varietat més consumida, tot i que encara no arribarà al 50% (forment i blat candial en són les altres dues en aquest període). El 1461 i el 1462, el blat tosella guanya tot el protagonisme, fins a arribar al punt que, fins a l'agost de 1462, de 240 quarteres que compra el monestir, 188 són d'aquesta mena. Podem relacionar aquestes dades amb l'increment de les importacions franceses de finals de 1450 i principis de 1460. Són especialment interessants perquè mostren com un consumidor habituat al forment de qualitat més mediocre passà a la tosella, potser, per la gran influència al mercat que es produí d'aquesta varietat més exclusiva (figura 15).

3.2. *Sant Pere de les Puel·les*

Un altre monestir femení que pot aportar informacions valuoses al voltant del mercat del cereal barceloní és el de Sant Pere de les Puel·les. En aquest cas, les dades

219. Els percentatges són aproximatius i sota el nom de cadascuna de les menes de blat s'hi inclouen les seves variants regionals o específiques (la tosella de França amb la tosella, la xeixa de Mallorca amb la xeixa). En el cas de les compres combinades (candial i tosella; xeixa i tosella), hem donat la meitat del valor a cada mena.

tampoc han estat obtingudes a partir d'un llibre de comptes convencional, sinó dels anomenats llibres d'abadesses. Aquests volums són força peculiars i no han estat estudiats. Pel que es conclou de les observacions ràpides que hem realitzat, cada any, de maig a abril, l'administradora del monestir recollia en tres llibres tots els aspectes econòmics relatius a la fundació. Cadascun dels tres llibres contenia sempre els mateixos capítols, un dels quals era el que recollia totes les compres de forment a l'engròs del monestir. Un cop buidada la informació, aquests capítols han permès cobrir una bona cronologia: comprenen de maig de 1450 fins a abril de 1452 i de setembre de 1455 fins a abril de 1460.

Si bé la compra era la principal forma d'adquisició de gra, a Sant Pere de les Puel·les tenim clarament documentada la percepció de gra a través de rendes, que es consignaven en uns quadernets a part que s'han conservat en alguns casos relligats als llibres més grans. El monestir era d'una gran antiguitat i, en conseqüència, propietari de moltes rendes. La majoria d'aquestes, en la dècada de 1450, pel que sembla a primer cop d'ull, les cobrava en metàl·lic, però encara n'hi havia força que es percebien en espècies (vi, oli, blat o malvasia). D'aquestes, tant l'anomenada *terme de Sant Pere i Sant Feliu* com la de Corró eren rebudes en blat.

Pel que fa a la primera, rebia el nom dels sants de la data en què es cobrava, el primer d'agost. Cobrar els censos en cereal aquest dia era un costum estès ja d'antic. El tenim testimoniats, per agafar dos exemples gairebé a l'atzar, en pràcticament tots els censos cobrats per la Pia Almoïna al segle XIV, independentment de la regió de la propietat,²²⁰ així com en diversos establiments al territori de Sant Fruitós de Bages dels segles XIII i XIV.²²¹ Segons López Pizcueta, aquest hàbit es justificaria pel fet que, «en aquest moment, els pagesos ja havien venut el gra i disposaven de numerari suficient per a efectuar el pagament en moneda».²²² Ens permetem de dubtar-ho, pel fet que, justament, els pagaments que trobem en aquesta data s'han de fer en espècie; és més, d'entre els que cobra Sant Pere de les Puel·les, són els únics que no es cobren en moneda.

Deixant de banda aquesta qüestió, que tampoc és central en la nostra tasca, vegem qui són els que han de pagar aquest dret. Tan sols posseïm tres dels cobraments de les rendes de Sant Pere i Sant Feliu (1454, 1456 i 1457)²²³ del període que ens correspon. A més, tenim referències al cobrament dels deutes de tres

220. T. LÓPEZ PIZCUETA, *La Pia Almoïna de Barcelona (1161-1350): Estudi d'un patrimoni eclesial català baixmedieval*, Barcelona, Fundació Noguera, 1998, p. 274-275, 284-297.

221. J. SALVADÓ I MONTORIOL, *Història medieval d'un territori: Sant Fruitós de Bages (segles X-XVI)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Ajuntament de Sant Fruitós de Bages, 2003, p. 50, 85, 163, 443, 510, 606.

222. T. LÓPEZ PIZCUETA, *La Pia Almoïna de Barcelona*, p. 281.

223. AMSPP, Llibres d'abadesses, 106 (quadernet): 5r-5v; 110 (quadernet), sense foliar; 111 (quadernet): 20r.

campanyes anteriors (1447, 1448 i 1449)²²⁴ que ens permeten comprovar qui són els arrendataris al llarg de la dècada i quines les quantitats que aporten anualment (figura 16).

La llista dels arrendataris, contràriament al que podríem esperar, no està integrada per agricultors, sinó, en la mesura que ens és possible saber-ho, per població urbana. Una bona part dels arrendataris són ciutadans honrats o els seus hereus: Joan de Ladernosa,²²⁵ Bernat Çaplana,²²⁶ Berenguer Llull i Joan Llull,²²⁷ Miquel de Montjuïc,²²⁸ Arnau Esquerit²²⁹ i Joan Marquet²³⁰ formen part d'aquesta aristocràcia urbana. D'altres són Jaume Llop, especier, i Felip Safont, notari. Finalment tenim Bernat Çalopa, Pere Valtanell, Joan Mersal i Nicolau Despuig, que no sabem identificar. Fins i tot si aquests quatre últims fossin agricultors, com expliquem la presència majoritària d'oligarques i burgesos pagant en cereal les seves rendes?

224. AMSPP, Llibres d'abadesses, 111 (quadernet): 2r; 14r-14v; 3r-4v.

225. Tenim documentats un o diversos Joans de Ladernosa: el 1425 establint un tal Antic Batlle en una feixa de terra a Sant Andreu de Palomar (BC, Perg. 457, <<http://www.bnc.cat/catalegs/fonsfcd/detall.php?id=12610>>); el 1442, tenint conflictes amb els pagesos de la seva senyoria de Montclar, al Berguedà (M. D. SANTANDREU i J. VIÑAS, «Castells del Berguedà anteriors al 1300», a J. VIGUÉ (dir.), *Catalunya Romànica*, XII, *El Berguedà*, Barcelona, 1985, p. 48); el 1443, com a patró d'una galera i una galiota armades, llestes per fer-se a la mar i dedicar-se al cors (C. VELA I AULESA, «Naves y marinos vascos en Barcelona a partir de los registros de cosas vedadas», *Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos del País Vasco* (Donostia - Sant Sebastià), 3 (2000), p. 631, n. 12); el 1467 el localitzem arrendant unes terres a l'horta de Sant Pau del Camp (ACVD, 1-63-50 (A-3)). A un Francesc de Ladernosa també el localitzem el 1417 rebent la llüició d'un censal mort de dos habitants de Sitges. Totes aquestes activitats de la família (la gestió de terres i predis, la compra de censals, el cors) són gairebé específiques de la noblesa urbana.

226. A Bernat Çaplana el podem situar patronejant una caravel·la en missió a Mallorca com a missatger del rei el mateix any de 1454 (A. CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias*, II.2, p. 925).

227. Els Llull són una família de primer ordre entre la noblesa barcelonina, de fet, possiblement una de les que més vegades ha tingut algun dels seus membres entre els consellers (C. BATLLE, «Expansió i alternances de la població de Barcelona i el Pla», *L'Avenç* (Barcelona), núm. 94 (1986), p. 31). Dos Joans Llull (per què no uns dels hereus que paguen la renda de la vídua del nostre?) foren, de fet, consellers el 1467 i el 1480 (A. CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias*, II.2, p. 1027-1028).

228. Miquel de Montjuïc és un dels ciutadans honrats enquadrats dintre el partit de la Biga (C. BATLLE, *La crisis social*, p. 612).

229. Els Esquerit eren una família de ciutadans lligats a la causa buscaire (C. BATLLE, *La crisis social*, p. 375). Un Arnau Esquerit havia tingut una taula de canvi que s'havia arruïnat a finals del segle XIV per causa de la morositat reial (G. FELIU, «La disputa por los libros contables en la quiebra de la Taula de Canvi de Pere Descaus y Andreu d'Olivella», *Revista Española de Financiación y Contabilidad* (Madrid), vol. XXXIII, núm. 120 (gener-març 2004), p. 97). Ja aleshores, aquesta família havia posseït terres al pla de Barcelona, a l'horta de Sant Pau (ACVD, 1-81-14 (E-9)). Un Arnau Esquerit era viu en el moment de què tractem. Segurament devia ser descendent de l'Arnau Esquerit arrendatari de terres de Sant Pere, potser el seu hereu. Tindria cert paper en les lluites internes a Barcelona i seria procurador del comtat d'Empúries (C. BATLLE, *La crisis social*, p. 317, n. 87).

230. Els Marquet eren una altra família destacadíssima. El mateix Joan Marquet que tractem podria ser el que era conseller el 1451 (C. BATLLE, *La crisis social*, p. 210, 272) o un descendent seu.

Una opció és que ells, al seu torn, subarrendessin aquestes terres per percebre'n una renda monetària. Llavors, el blat que pagarien de cens probablement no seria procedent dels camps, ja que el producte de les seves explotacions segurament se'l quedarien els usufructuaris; en tot cas, adquiririen el cereal al mercat per pagar un cens en espècies del tot artificiosos. Una altra possibilitat és que, simplement, contractessin mà d'obra o comprassin esclaus per treballar els seus camps i lliuressin part del producte com a pagament en espècie.

Per altra banda, hi havia la renda de Corró. Situades a l'actual municipi de les Franqueses del Vallès, les dues poblacions de Corró d'Amunt i Corró d'Avall són a tocar de Granollers, i aquest era, de fet, el seu mercat cerealista de referència: les mesures de les rendes de Corró seran sempre preses en quarteres de Granollers. Estaven emplaçades en una regió relativament fèrtil quant al gra, en la qual no són estranys els establiments, al segle XIV i encara algun al segle XV, en què s'obliga l'arrendatari a pagar en forment.²³¹ Les entrades de gra que es produïen per aquesta via no s'anotaven en els esmentats quadernets que recollien les altres, sinó en el llibre d'abadesses en què cada any s'anotaven les rendes segons els territoris de procedència. El procediment de recol·lecció estava controlat per un batlle que el monestir tenia destacat a la regió. En ocasions veiem que es recol·lecta el mes de febrer,²³² en d'altres, a finals de setembre²³³ o fins i tot a finals d'agost.²³⁴

En total, aquestes rendes acabaven representant un ingrés considerable per al monestir. La de Sant Pere i Sant Feliu suposà, per exemple, en l'exercici 1455-1456, vora un 8% del cereal que entrà al monestir (una mica més de 35 quarteres sobre un total de 451), una quantitat gens negligible. La de Corró podia haver suposat entre 20 i 30 quarteres barcelonines, una proporció similar. Per tant, és possible que les rendes solucionessin cada any l'abastament d'un mes i mig o fins i tot dos a les monges de les Puel·les (figura 17).

Amb tot, no podem oblidar que, de fet, si bé aquesta proporció és important i s'ha de tenir en compte, el gruix del pa es produïa a partir de forment comprat al mercat blader barceloní. Les benedictines de les Puel·les, però, tenien una manera de procedir diferent que les monges de Jonqueres. Elles tenien, clarament, tracte preferent amb un formenter amb el qual negociaven. Quan a finals de l'any 1458, per exemple, compren unes poques quarteres a la plaça del blat, s'excusen dient que «açò és fet per tant com lo nostre formenter no tania forment».²³⁵

231. Vegeu, per exemple, la restitució que, el 1437, Pere Tarrafa, de Santa Coloma de Marrata, fa a Bartomeu Carbó de certa terra a la parròquia de Corró d'Avall a canvi d'un cens d'una quartera anual (ACVD, 7-9-13 (C-9)).

232. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 57r; 113: 55r.

233. AMSPP, Llibre d'abadesses, 108: 16r.

234. AMSPP, Llibre d'abadesses, 105: 15r.

235. AMSPP, Llibre d'abadesses, 112: 54v.

El primer d'aquests formenters és, entre 1450 i principis de 1457, Pere Figuera. Aquest formenter, el qual veurem també venent blat a la Casa de Caritat,²³⁶ a l'Almoina²³⁷ i al mercader Joan Torralba,²³⁸ forneix al monestir, entre maig de 1450 i gener de 1457, 1.390 quarteres de cereal. Gairebé sempre ho fa en carregaments de 36, a vegades formats per combinacions de productes com ara 12 quarteres de xeixa i 24 de tosella²³⁹ o 15 de xeixa i 21 de tosella.²⁴⁰ Figuera és un proveïdor eficient que en les bones èpoques aporta cereal cada mes o cada dos mesos, segurament segons les necessitats del monestir. La gran majoria del blat que ven és tosella (1.011 quarteres), que prové, en tots els casos en què se n'esmenta la procedència (cosa que succeeix en set ocasions), de França.²⁴¹

Mentre manté el seu domini, només sembla perdre pistonada en dues ocasions (cal recordar que no posseïm cap dada entre mitjan 1452 i mitjan 1454). La primera és durant 1451: el mes d'abril realitza una venda de 36 quarteres de forment al preu de 192 diners «per ço com Barchinona ere venguda a falta de gra e no se'n trobava fins ab affany».²⁴² Després d'això, vindran gairebé sis mesos en què Figuera no apareixerà a la documentació, segurament perquè no deu poder trobar blat per vendre'l a preus prou assequibles.

En aquest període de carestia, que segurament s'allargarà fins al mes d'octubre, el monestir, a més de recórrer ocasionalment a proveïdors diferents —a Mateu Çavall en dues ocasions, a Joan Carreres en una—,²⁴³ utilitza una interessant estratègia per no desabastir-se: actua directament com a comprador al lloc d'origen. Un document informa que, el 12 de juny de 1451, la comunitat ha comprat 100 sesters (75 quarteres) de tosella directament a França a través del mercader Esteve Jover, al preu de 44 lliures. El cost en origen era, doncs, d'uns 141 diners per quartera (44 lliures / 75 quarteres). Un cop afegit el cost del nòlit (1.320 diners), el pagament de la lleuda de Cadaqués (228 diners), el lloguer dels sacs (24 diners), el cost de descarregar el cereal (156 diners), mesurar-lo (20 diners) i porgar-lo (39 diners),²⁴⁴ tenim que el preu final de la quartera s'eleva a uns 166,5 diners, una xifra força inferior als 192 diners que s'estan pagant al mercat per aquestes mateixes dates —aquest és el preu que es paga a Joan Carreres el 27 de juny. Una estratègia rendible, però només a l'abast de qui pugui aportar d'inici un bon capital.

236. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 95r; 95v; 97v.

237. ACB, Pia Almoina, Administració, Majordomia, 1452-1453: 28r-28v; 1453-1454: 23r.

238. APR, Ms. 12, Manual tretzè de la família Torralba: 117v.

239. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103, 37r.

240. AMSPP, Llibre d'abadesses, 108, 52r.

241. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103, 37v; 105, 51r; 108, 52r.

242. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103, 38r.

243. AMSPP, Llibre d'abadesses, 105, 50v.

244. AMSPP, Llibre d'abadesses, 105, 50v.

Superat aquest període de dificultats, Pere Figuera torna a proveir el monestir fins que el novembre de 1456 torna a haver-hi problemes. El dia 17, ven 12 quarteres de forment a 240 diners,²⁴⁵ un preu elevadíssim. És fàcil d'explicar la caiguda de les vendes de Figuera amb la prohibició de treure blat de França. La situació generalitzada de dificultat afecta especialment un comerciant pel qual el Llenguadoc devia haver estat la font de proveïment principal.

Aquest cop, l'administració del monestir no anirà tan lluny a buscar bons preus. Primer, començarà a realitzar petites compres a la plaça del blat: entre el 21 de novembre i el 20 de desembre, es fan vuit compres que aporten un total d'unes 43 quarteres.²⁴⁶ Totes aquestes compres s'inclouen en el llibre sota un mateix epígraf que resa que han estat realitzades a la plaça del blat per tal com «era gran stretor de forment». Possiblement aquesta actitud s'entén perquè, quan la situació era crítica, s'acostaven a la ciutat venedors locals que venien el seu blat en petites quantitats. Segurament aquests venedors, que venien de territoris propers (dues de les vendes són de Comalats i una altra d'Ivorra), podien oferir preus més competitius que no pas els grans proveïdors, que duïen blat de llocs llunyans i tenien més costos addicionals.

Aquesta estratègia de consum la practiquen durant un mes. A partir del 20 de desembre, però, el monestir troba una millor manera de proveir-se en plena carestia: pacta amb Bernat Peixó, un arrendatari seu de Sant Cugat Sesgarrigues, al Penedès, la venda de 40 quarteres a 210 diners cadascuna.²⁴⁷ Ja durant l'anterior carestia Sant Pere havia comprat quatre quarteres de Peixó «en compta del arrendament del Penedès que ell té arrendat».²⁴⁸ No és massa suposar que en aquest cas passa el mateix: arribat un moment de necessitat, es negocia amb un dels arrendataris i es canvia la seva renda monetària per una renda en espècie.

Durant gener de 1457, els graners del monestir s'omplen d'aquesta manera. Durant la resta de l'any, fins a l'abril, trobem encara una darrera compra a Pere Figuera i algunes altres al municipi i a Francesc de Colunya.²⁴⁹ Desafortunadament, manca la llista completa de les compres entre maig de 1457 i abril de 1458, però quan ens plantem a la meitat d'aquest any és Joan Font qui exerceix de proveïdor. A Font l'hem vist actuar directament com a importador de cereal des de Tortosa i Tarragona i també l'hem localitzat venent blat al mercader Joan Gasull²⁵⁰ i a la Casa

245. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109, 56r.

246. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109, 56r.

247. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109, 56r.

248. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103, 38v.

249. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109, 56v.

250. ACB, Procures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull, 1422-1457: 37v.

de Caritat.²⁵¹ Aquí, de vint-i-set compres de més de 4 quarteres que el monestir realitza entre maig de 1458 i abril de 1460 —que és la data fins a la qual disposem de documentació—, vint se li fan a ell (un 79,7% del cereal adquirit).

A diferència de Figuera, Font pràcticament no ven toSELLA: de 612 quarteres totals, 334 són de forment, 122 de xeixa, 120 de blat candial i només 36 de toSELLA. Unes dades que, si acceptem que la xeixa i el candial són grans que vénen, majoritàriament, d'Aragó, encaixen amb les dues importacions que li hem vist realitzar i suggereixen que Font importava gra aragonès o del país des de ports catalans. Tenint en compte les prohibicions de treta que es devien mantenir encara a França, té sentit que el monestir seleccionés un proveïdor que oferís aquest producte. En un principi, Font vendrà el blat de 40 en 40 quarteres, en lloc de l'habitual mida de 36; a partir de juny de 1459, les vendrà de 36 en 36. És possible que Joan Font continués venent cereal al monestir fins a la Guerra Civil, però no ho sabem segur i especular tampoc és el que més ens interessa.

Sí que ens interessa, en canvi, avaluar el paper que té el municipi de Barcelona en el proveïment de Sant Pere de les Puel·les. Com succeïa en el cas de Jonqueres, les compres de blat municipal de les Puel·les es concentren en certs moments: entre maig i juny de 1450 se'n realitzen dues per una suma total de 29 quarteres;²⁵² entre novembre del mateix any i gener de 1451, tres més, cadascuna de 36 quarteres;²⁵³ el febrer i l'abril del 1457, tres més de 36, 10 i 12 quarteres;²⁵⁴ el 1458 n'hi ha una d'aïllada per valor de 36 quarteres;²⁵⁵ el 1459, dues més als mesos de març i maig —la primera de tan sols 4 quarteres, que han de servir per fer l'almoïna del Dijous Sant, i la segona, de 36 quarteres—;²⁵⁶ finalment, l'abril de 1460, es compren 100 quarteres.²⁵⁷

En termes globals, la presència del cereal municipal en els seus graners devia haver estat similar a la de Jonqueres. Generalment, quan Sant Pere de les Puel·les compra blat municipal és perquè aquest s'està venent a un preu més baix que el de la resta de venedors: és el cas de les compres de 1450, que es fan a 150 i 144 diners la quartera, mentre que altres venedors estan proveïnt el monestir, en les mateixes dates, a preus que oscil·len entre 162 i 186. També en plena alça dels preus entre desembre de 1456 i finals de 1457, un moment en què registrem vendes a 228 (desembre de 1456), a 240 (gener de 1457) i, fins i tot, a 288 (març de 1457) i 258 diners (novembre de 1457), el municipi ven a 216 i 198 diners (febrer i abril de 1457, res-

251. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 61v; 1459-1461: 103r; 105r.

252. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103, 37r.

253. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103, 37v; 38r.

254. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109, 56v.

255. AMSPP, Llibre d'abadesses, 112, 54r.

256. AMSPP, Llibre d'abadesses, 112, 55r; 113, 54v.

257. AMSPP, Llibre d'abadesses, 113, 54v.

pectivament). També hi ha una darrera venda que és aparentment forçada, ja que en el document s'indica que ha estat realitzada «per provisió» del municipi, encara que no hem pogut trobar l'ordinació que hi encaixi exactament.

Fet i fet, conclouem, doncs, que la política d'abastiment de les Puel·les és, en allò essencial, similar a la de Jonqueres. Es pretén adquirir cada mes la quantitat aproximada que es consumirà i no pas acumular estocs. En els moments en què els preus puguen, s'utilitzen diferents estratègies: comprar directament en origen, dels arrendataris o adquirir petites quantitats a la plaça del blat. És probable que en un moment com l'estiu de 1462, en què la guerra amenaça, sí que es recorri a l'acaparament, com hem vist que succeïa a Jonqueres,²⁵⁸ però aquesta és una reacció habitual en una situació límit.

Pel que fa als gustos de la comunitat, hi havia preferència pel gra de qualitat, per bé que la preponderància d'una o altra varietat fluctua cada any segons el venedor que en aquell moment tingui més tracte amb el monestir. Així, entre principis de la dècada i mitjan 1456, la tosella, que Pere Figuera duu possiblement de França, domina entre les compres del cenobi. Després de la crisi de 1456-1457, quan Joan Font, que importa des d'embarcadors del sud del país, esdevé el proveïdor preferent, forment, i xeixa i candial en menor mesura, són els noms que més sovint es repeteixen; curiosament, a la inversa del que havíem vist a Jonqueres (figura 18).

3.3. *La Pia Almoïna de la Seu*

Aquesta institució fundada el segle XII per a l'alleujament dels pobres barcelonins ja ha estat usada per a l'anàlisi de la qüestió dels preus i la fiscalitat del forment als segles XIII i XIV.²⁵⁹ Així mateix, se n'ha estudiat també, i de manera exemplarment detallada, el patrimoni en aquests mateixos anys.²⁶⁰ No obstant això, la qüestió del consum de cereal al segle XV ha estat menys analitzada per la historiografia. Per al nostre estudi ens hem limitat a l'anàlisi dels comptes de forment de la Majordomia de l'Administració. En principi, les fonts que hem treballat són força completes, però presenten buits entre maig de 1454 i maig de 1455 i entre agost de 1459 i maig de 1461; a més, sovint donen poques indicacions respecte a les dates en què s'han realitzat les compres de cereal. En els primers anys que hem estudiat, en cadascun dels llibres s'anotaven els comptes d'un sol exercici —i els exercicis s'estenien de

258. Podem suposar-ho per tal com conservem una venda de 25 quarteres a la Pia Almoïna realitzada per l'abadessa de Sant Pere a la Pia Almoïna el 24 de juny de 1462 (ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 42r).

259. P. ORTÍ, «El forment».

260. T. LÓPEZ PIZCUETA, *La Pia Almoïna*.

maig a abril—; a partir de maig de 1455, els llibres passen a recollir els comptes de dos en dos anys.

Un 98 % del cereal en gra que comprava l'Almoïna era blat, sempre forment, encara que en la dècada que hem treballat també comprava o rebia petites quantitats d'ordi, mestall o espelta. A diferència dels dos monestirs que hem estudiat fins ara, no disposava de molins propis i comprava, a més de gra, farina, encara que, en general, el costum era dur a moldre el gra. En els llibres estudiats es recullen els preus totals del procés de mòlta i s'hi anoten les quantitats de blat dutes al molí en cada exercici. Aquestes quantitats les podem convertir en farina amb els càlculs aproximats següents: cada quartera mòlta és equivalent a 69,51 l; si tenim en compte que cada 100 litres de cereal pesen uns 80 kg, cada quartera pesa 55,61 kg; ara, a cada quilo de pes del cereal, hem d'aplicar-li una taxa d'extracció de farina del 60 %, de manera que, de cada quartera, se'n podien extreure uns 33,36 kg de farina. Després hem de sumar-li els carregaments de farina —degudament convertits a quilos— que l'Almoïna obté ja mòlta, i tenim la quantitat de farina consumida cada any o cada bienni (figura 19).

A partir d'aquests càlculs podem saber, en primer lloc, que, si bé de mitjana cada any entraven 972 quarteres a les botigues de l'Almoïna, només 922 d'aquestes eren dutes al molí. La quantitat de blat comprada o adquirida cada any era (amb l'excepció de l'exercici 1453-1454) superior a la mòlta. Probablement això és degut a una cerca controlada de l'excés a l'hora d'ordenar les compres. El cereal pot aguantar durant uns mesos i, tenint en compte que les adquisicions són esglaonades, els administradors devien preferir tenir els nivells dels magatzems sempre una mica per damunt del ritme de mòlta, que devia ser força estable (com que només tenim els nombres totals, no sabem en quines dates exactes s'anaven portant els sacs a moldre).

Aquesta preocupació per assegurar sempre uns mínims podia haver-se fet manifesta en l'exercici 1451-1452. Aleshores es compraren 1.298 quarteres, de les quals se'n molgueren tan sols 1.076. Com que no posseïm les dates exactes de compra, no podem assegurar que aquest excés tingués a veure amb la prevenció de la carestia que afectà la ciutat la primavera i l'estiu de l'any 1451, però el fet que algunes compres de blat tinguin preus més elevats del compte, i que de cop s'adquirissin de Pere Andreu i Lluís Gilabert 783 quarteres a 144 diners cadascuna,²⁶¹ un molt bon preu, ens pot fer creure que els administradors de l'Almoïna estaven preocupats per la possibilitat de fer curt de cereal.

Al final, sobraren ben bé 200 quarteres, que és possible que es repartissin per algun altre mitjà. Amb tot, és inevitable fixar-se en els dos exercicis següents: en el de 1452-1453, la relació entre el cereal adquirit i el mòlt és gairebé d'equivalència;

261. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1451-1452: 24v.

en el de 1453-1454 es va moldre més gra que no pas es comprà; talment com si s'estigués eixugant un excés. Ens sembla possible proposar que s'estava aprofitant encara gra de la temporada anterior, excedentària.

Una altra dada que crida l'atenció és la quantitat de farina que fou comprada mòlta. Si els nostres càlculs sobre les quantitats produïdes per l'Almoïna a partir de gra propi són aproximadament correctes, el percentatge de farina comprada mòlta sobre el total de farina consumit podia haver arribat a ser del 21% en l'exercici de 1457-1459, i de més del 23% en els de 1453-1454 i 1455-1457. En canvi, en altres temporades (1452-1453 i 1461-1463) seria nul o de tan sols un 1,27% (1451-1452).

Finalment, podem concloure que l'Almoïna necessitava al voltant d'un miler de quarteres anuals. Ara bé, les variacions que s'aprecien entre les 1.104 quarteres de 1452-1453 i les 790 que pertocquen a cada any del bienni 1455-1457 són difícils d'explicar amb precisió. Probablement, però, és correcte dir que els administradors treballaven amb una visió diferent que la dels monestirs: si aquells procuraven anar reomplint el que consumien mes a mes, la preocupació principal de l'Almoïna sembla que era mantenir sempre els dipòsits plens, sense cap preocupació pel guany i preferint fer compres monumentals, encara que després hagués de sobrar cereal, que no pas patir perquè es pogués acabar la provisió.

Aquest cereal que entrava als magatzems de l'Almoïna provenia sobretot de les compres que realitzaven els administradors. De nou, com en el cas dels monestirs, haurem de preguntar-nos fins a quin punt tenia importància per a la Pia Almoïna el blat procedent directament de les rendes. Abans, però, farem atenció a la porció del blat que s'adquiria a través del mercat, que és sens dubte la més important (figura 20).

Podem començar ràpidament per tractar el paper del municipi. Aporta 164 quarteres en 1451-1452,²⁶² 75 en 1452-1453²⁶³ i només 8 en 1453-1454.²⁶⁴ En l'exercici 1455-1457, n'aporta 50 el juny de 1456;²⁶⁵ en el de 1457-1459, 50 més d'origen sicilià en data desconeguda;²⁶⁶ en el darrer, 1461-1463, hi ha una compra de 100 quarteres realitzada l'agost del primer any.²⁶⁷ És una aportació discreta i força aleatòria que no fou, almenys en la dècada que hem treballat, una de les bases del proveïment de l'Almoïna.

Com també passava als monestirs, el major gruix de cereal el venien a l'Almoïna mercaders experts en aquesta mercaderia. Conformen un segon grup de venedors i en són exemples Pere Figuera, que l'hem registrat en quatre ocasions en els

262. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1451-1452: 24r-24v.

263. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 27v-28r.

264. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1453-1454: 23r.

265. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 32r.

266. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 43v-44r.

267. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 41r.

comptes de l'Almoïna,²⁶⁸ Galceran Cortès, en una,²⁶⁹ o Lluís Gilabert, en dues (en la primera acompanyat de Pere Andreu).²⁷⁰ Es tracta d'homes que trobem en altres fonts, com és el cas dels tres que hem anomenat i també el de Pere Barber, Pere Batlle, Gaspar Montmany o Nicolau Genové, peces brillants de l'entramat comercial que connectava Barcelona amb la resta del Mediterrani. També n'hi ha d'altres, com Rafel Oller,²⁷¹ En Sala²⁷² o Bartomeu Capella,²⁷³ que només els trobem com a proveïdors de l'Almoïna, però que possiblement també es dedicaven al negoci del cereal (Sala i Capella són anomenats formenters).²⁷⁴

Al costat d'aquests mercaders establerts a Barcelona, hi ha un següent conjunt format pels qui vénen de fora la ciutat a vendre. Alguns d'ells són estrangers, però la seva presència és testimonial.²⁷⁵ En canvi, són més remarcables, entre alguns altres, homes com Gabriel Bru, Rafel Verneda o la parella formada per Pere Vila i En Bruma, de Vic, que venen grans carregaments de forment el 1455 i el 1456²⁷⁶ i el 1458.²⁷⁷ O d'altres com Antoni Roca, forner de Manresa, que hi transfereix 32 quarteres i mitja,²⁷⁸ Gaspar de Comas, notari d'Agramunt, que ven 10 quarteres i 4 quartans,²⁷⁹ o Joan Carreres, de Palafrugell, el qual ja havíem vist com a proveïdor de Sant Pere de les Puel·les.²⁸⁰ Aquests venedors són anomenats mercaders en alguna ocasió (és el cas de Gabriel Bru), però en altres ja hem vist que són forners o notaris. Comas i Carreres procedeixen de regions reconegudament bladeres (l'Urgell i l'Empordà), però no és així en el cas d'alguns altres, que provenen de Vic

268. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 28r-28v; 1453-1454: 23r.

269. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1451-1452: 24r.

270. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1451-1452: 24v; 1452-1453: 27r.

271. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1451-1452: 24v.

272. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 32r.

273. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 42v.

274. Entre els venedors de la ciutat podem esmentar fins i tot l'abadessa de Sant Pere de les Puel·les, que ven un romanent de 25 quarteres el juny de l'any 1462 (ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 42r). Ella, no obstant això, no forma estrictament part d'aquest conjunt, ja que no mercadeja amb el cereal, sinó que més aviat deu vendre'n alguna porció que ha sobrat al seu monestir.

275. Només en tenim tres casos, i tan sols un d'aquests és rellevant quant a la magnitud de la venda: Guido Pomet, francès (el mateix Pomet, francès, que venia cereal a Jonquieres?), ven únicament 16 quarteres el 1453 (ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1453-1454: 23r); un biscaí hi tramet la mateixa quantitat el mateix any (ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1453-1454: 23v); Georgius Gambona, sard, el 1461 proveeix l'Almoïna d'un centenar de quarteres, quantitat més remarcable (ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 41v).

276. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 32r.

277. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 43r.

278. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 43r.

279. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 44r.

280. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 33r; 33v; AMSPP, Llibre d'abadesses, 105: 50v.

o de Manresa, ciutats de territoris que no destacaven per la seva gran producció cerealista, encara que, en el cas de la plana de Vic, Puigferrat ja s'ha encarregat d'explicar que havia estat explotada per l'exportació de gra cap a Barcelona en situacions extremes.²⁸¹

Quan analitzem a primer cop d'ull els venedors de forment a l'Almoïna, de seguida crida l'atenció la presència sovintejada de figures relatives a la Seu de Barcelona, que conformen un altre sector de proveïdors de cereal. En els exercicis de 1452-1453, 1453-1454, 1455-1457 i 1457-1459, aquests personatges venen entre 1/4 i 1/3 del forment de l'Almoïna. Per una banda, hi ha el mateix bisbe, que ven generalment a través d'Antoni Masdéu, administrador del forment dels còps del bisbe. Bona part del forment que el bisbe ven a l'Almoïna procedeix, doncs, directament dels diners que el bisbe de Barcelona obté del cobrament del dret dels còps: hi ha 203 quarteres que sabem amb seguretat que tenen aquest origen, car la documentació així ho esmenta;²⁸² a part, hi ha vora 160 quarteres més de blat (6 de mestall) que són venudes directament pel bisbe,²⁸³ de manera que no sabem si procedeixen també del dret dels còps, de les seves possessions o dels seus negocis.

Dintre d'aquest sector també hi ha els canonges, entre els quals destaca per propi dret Nadal Garcés. Va ser un eclesiàstic de trajectòria esplèndida, del qual podem conèixer fins i tot la fesomia a partir del Retaule de la Visitació conservat a la catedral de Barcelona, que encarregà ell mateix. També devia ser procurador de l'Almoïna²⁸⁴ i, en el període analitzat, és responsable de la venda d'un total de 489 quarteres de forment que el converteixen en un dels més grans proveïdors del moment. El seu gra prové, en una ocasió, de Tamarit i Vila-rodona,²⁸⁵ en una altra, de Sant Pere de Ribes²⁸⁶ i, en dues més, del Montmell²⁸⁷ i de Vilafranca:²⁸⁸ sempre d'emplaçaments propers a les zones on l'Almoïna té els seus dominis.

Evidentment, no es tracta pas de casualitats. Garcés podria ser, fins i tot, un arrendatari de l'Almoïna, tal com ho fa pensar el fet que, en les vendes del forment de Vila-rodona i el Montmell, també s'hi inclogui el preu del nòlit per transportar-lo a Barcelona, potser des de Tamarit, que ja hem vist que era un important carrega-

281. C. PUIGFERRAT I OLIVA, «Fam, guerra i pesta a la plana de Vic. 1374-1376», *Ausa* (Vic), XIX, 44 (2000), p. 84-89.

282. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 27r; 27v; 28r; 1453-1454: 23r; 1457-1459: 42r; 43v.

283. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 30v.

284. J. BAUCCELLS, «La Pia Almoïna de la Seo de Barcelona. Origen y desarrollo», a *A pobreza e a assistência aos pobres na Península Ibérica durante a Idade Média: Actas das 1as Jornadas luso-espanholas de história medieval: Lisboa 25-30 de setembro de 1972*, Lisboa, 1973, p. 73-135, p. 75.

285. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 28v.

286. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 28r.

287. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 29r.

288. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 31v.

dor de blat. Si fos un arrendatari, els preus que veuríem anotats al llibre de comptes no serien preus pagats, sinó que s'hi haurien anotat per fer notar que aquella quantitat s'ha deixat de rebre en moneda, tal com veurem que es fa amb les rendes. També podria ser que es tractés pròpiament de les rendes que l'Almoïna cobrava per aquella zona i el cobrament de les quals organitzava Garcés. Més endavant, veurem aparents vendes de Joan de Monistrol, prevere i procurador de l'Almoïna, que en realitat són rebudes de rendes; en el seu cas, però, s'hi indica el fet, cosa que no passa amb Nadal Garcés.

En cas que no fos ni un arrendatari de l'Almoïna, ni un simple cobrador de rendes, Garcés podria estar-se aprofitant de la seva influència interna per estalviar-se els costos de transport que haurien de pagar la resta de venedors. La naturalesa exacta de la relació de Garcés amb l'Almoïna queda de moment a l'ombra: no ens podem permetre una anàlisi en profunditat de cada situació complicada que sorgeix, però caldrà tenir-les presents. Segurament en una altra ocasió podrem treballar-les a fons.

Fos com fos, hi havia altres canonges que sabem que vengueren blat a l'Almoïna en el nostre període. Són, per exemple, Bartomeu Figuera,²⁸⁹ Guillem Massons²⁹⁰ o un tal mossèn Figueres,²⁹¹ que tal vegada podria ser la mateixa persona que Bartomeu Figuera. D'on prové el gra que venen, no podem pas dir-ho. Veient l'actuació de Garcés, estariem temptats de considerar que vendre cereal de les seves possessions o arrendaments podia ser una tendència general entre els canonges. Emperò, la petita venda realitzada per Gaspar Speraneu, també canonge, de 3 quarteres de forment francès el 1462 demostra que, evidentment, els canonges també participaven en el lucratiu comerç d'especulació del cereal.²⁹²

Un altre personatge lligat a la catedral és Antoni Cornet, prevere d'Igualada i beneficiari de la Seu, que ven, el desembre de 1457, 158 quintars, 3 roves i 20 lliures de farina que li seran pagats el març de 1459.²⁹³ Ara, que si parlem d'homes relacionats amb la Seu, cal fer referència als mateixos procuradors: mentre que Pere Mas, un d'ells, aportà 36 quarteres en dues tandes el 1456,²⁹⁴ Joan de Ten esdevingué el principal proveïdor en l'exercici 1457-1459, transferint en diverses vendes fins a 464 quarteres entre espelta i forment,²⁹⁵ un 28,3 % del total d'aquella etapa. Altre cop ens trobem amb la pregunta: podria ser que Joan de Ten estigués cobrant les rendes de les possessions de l'Almoïna? O potser està aprofitant la seva posició

289. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 43v.

290. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1452-1453: 28v.

291. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 30r.

292. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 42r.

293. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 44r.

294. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 31r.

295. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 44v-45r.

privilegiada per col·locar grans carregaments de cereal de la seva propietat? De cap d'aquests procuradors sabem massa res, però la seva presència és, al costat de la dels canonges i la del beneficiari, definitiva d'una manera de fer.

Entrem ara, però, a parlar encara d'un altre conjunt de proveïdors. Es tracta de certs sectors de la petita noblesa, de la qual no coneixem la complexitat exacta de les seves relacions amb l'Almoïna, però que en tot cas s'hi troben en contacte, si més no, a través de les vendes de blat. Mossèn Joan Berenguer de Rajadell, donzell, senyor del castell de Rajadell, ven en cinc tongades un total de 163 quarteres entre 1455 i 1458.²⁹⁶ El castell de Rajadell és ben a tocar del de Grevalosa, la principal possessió de l'Almoïna al Bages. Quina era exactament la relació entre Rajadell i l'Almoïna no ho sabem.

Joan de Montbui, senyor del castell de Montbui, és responsable, en el mateix període (1455-1458), de la venda de quatre carregaments mitjans de forment,²⁹⁷ un de mestall²⁹⁸ i dos de molt grans de farina.²⁹⁹ Però, de fet, la seva relació amb l'Almoïna no es limita a aquestes vendes (potser pagaments en espècia d'arrendaments?) de forment i farina. L'any 1458, per exemple, Joan Dalmau i Antoni Gener, canonges procuradors de l'Almoïna, li venen una botiga i un alberg amb obradors i hort a Barcelona.³⁰⁰ Joan de Montbui, dit de Tagamanent, és certament un noble de rellevància al Vallès, propietari de terres a Corró d'Amunt³⁰¹ i que sovinteja molt la documentació de l'Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt; no obstant això, viu a Barcelona, des d'on controla les seves possessions.

Finalment, hi ha un tal mossèn Armengol, molt possiblement Armengol de Montornès, a qui ja ens hem referit i que ara descobrim que segurament tenia possessions al curs mitjà del Gaià (una part del blat que ven ve de Vila-rodona). Ell també fa els seus negocis amb l'Almoïna: en els mesos de desembre de 1453 i novembre de 1455, li ven vora 120 quarteres de forment a un preu recomanable.³⁰² Vila-rodona és un dels llocs on sospitàvem que Nadal Garcés havia arrendat alguna terra a l'Almoïna. Justament, una mica més endavant en el llibre on es consigna la venda feta per Armengol de forment de Vila-rodona, trobem una nova entrada en què s'indica la despesa pel lloguer de sacs per al transport i de botiga per a l'emmagatzematge d'aquesta càrrega;³⁰³ a més a més, el preu de les dues vendes d'Armengol és de 120 diners la quartera, que és el preu que veurem que sempre

296. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 30v; 1457-1459: 43r; 43v.

297. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 32r; 33r; 33v; 1457-1459: 42r.

298. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 33r.

299. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 42v; 43r.

300. ACVD, 1-58-26 (E-4); 1-74-11 (A-2).

301. ACVD, 7-9-26 (C-9).

302. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1453-1454: 23v; 1455-1457: 33v.

303. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 41v.

s'indica quan es parla de pagaments d'arrendaments en espècie: es tracta, doncs, d'un arrendatari de l'Almoïna?

Si fos així, seríem davant un cas similar al de Sant Pere de les Puel·les, en què una sèrie de nobles barcelonins (tant Montbui, com Rajadell, com Armengol vivien a Barcelona) arrenden terres a una institució religiosa. De tota manera, si bé en el cas de mossèn Armengol és molt possible que aquest sigui el cas, no ho veiem clar en els casos de Joan de Montbui i mossèn de Rajadell, que venen a preus diversos.

Però això que sospitem de mossèn Armengol i de Nadal Garcés ho sabem segur d'altres. No ens ha de sorprendre; ja ho hem vist amb total claredat en parlar de Sant Pere de les Puel·les i possiblement també n'haguem trobat rastres en referir-nos a Jonqueres: en segons quines circumstàncies, els propietaris de les terres no dubtaven de demanar el pagament de l'arrendament en espècie, situació que sovint tampoc devia incomodar els arrendataris. Però a vegades, simplement, les institucions propietàries d'aquelles terres trobaven adequat comprar el blat als seus arrendataris, però pagant-los-en el preu com a un mercader normal, a part de l'arrendament. En la documentació, sovint és difícil diferenciar un cas d'un altre.

Podria ser un exemple de la segona possibilitat el dels prohoms de Sant Martí Sarroca, «qui fan la quèsta, sobre los quals pren l'Almoïna 45 lliures quescun any». El febrer de 1454, els homes d'aquesta parròquia trameten, a través de Joan de Barberà, rector, una càrrega de 47 quintars, 1 rova i 23 lliures de farina i una altra de 69 quintars, 3 roves i 6 lliures; el preu total, 56 lliures, 13 sous i 6 diners.³⁰⁴ Entre l'any 1455 i el 1457 (la data concreta no s'especifica), tres noves vendes de farina que ascendeixen fins a la quantitat de 317 quintars, 2 roves i 10 lliures, més de 13.000 kg.³⁰⁵ Finalment, una darrera aportació es produeix el gener de 1458: aquest cop són 131 quintars, 2 roves i 1 lliura.³⁰⁶ En cap de les entrades es diu explícitament si es tracta d'una compra o si és més aviat una permuta de l'arrendament, per bé que les quantitats tan variables i tan superiors a les 45 lliures anuals que suposadament cobra l'Almoïna als seus homes propis de la parròquia fan que ens inclinem per la primera.

També tenim Bernat Reixach, batlle de Mollet i arrendatari de l'Almoïna, que ven 50 quarteres de forment el 1456 i 50 de mestall l'any següent.³⁰⁷ Aquestes quarteres formen part de l'arrendament o les ven a l'Almoïna a més a més? L'únic del qual podem treure bé l'entrellat és Jofre de Sentmenat, cavaller, arrendatari de les rendes de Terrassa de l'Almoïna. Senyor del castell de Vallparadís, mort ja

304. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1453-1454: 24r.

305. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 34r.

306. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 43r.

307. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 32v; 42v.

l'any 1449, la seva vídua i el seu fill devien arrossegar alguns problemes econòmics, tal podríem deduir de la venda d'un censal mort que realitzen l'any 1449.³⁰⁸ El 1457 algú, possiblement el seu fill, tramet, en nom del difunt Jofre de Sentmenat, 40 quarteres de forment pel que fa a les quals l'administrador de l'Almoïna diu: les «paguí compensant ab lo preu del dit arrendament».³⁰⁹ Tal vegada caldria lligar aquesta actitud amb el període de certa carestia que s'experimentà aquest any, tal com podíem fer-ho en el cas de Sant Pere de les Puel·les, però també podria ser que tingués a veure amb un mal moment econòmic de l'arrendatari.

Sigui com sigui, veiem que, un cop més, es fa habitual la compra de blat directament a individus econòmicament lligats a la institució. I la veritat és que seria molt convenient aprofundir en l'estudi de la naturalesa de les relacions existents entre l'Almoïna i aquest conjunt de petits i grans arrendataris, aquella petita noblesa rural (tal vegada establerta a Barcelona), arrendatària i arrendadora alhora, els canonges, els mercaders i inversors de l'interior, els procuradors i els beneficiaris de la Seu. Per temps i per espai, aquesta anàlisi profunda s'escapa del marc d'aquest treball. Cada cop, però, anem veient més i més que caldria apamar amb certa seguretat, no només les relacions comercials marítimes i internacionals, tal com ja fa temps que s'ha anat fent, sinó també les relacions de la ciutat amb l'espai que té a l'esquena. Si volem intentar, en un futur, esbossar la situació de Barcelona en un mapa complet del comerç del cereal i, de fet, del comerç en general, serà necessari reflexionar sobre aquestes relacions.

Cal ara, però, que ens preocupem també d'una altra forma de relació entre camp i ciutat: la renda agrícola. La mateixa existència de l'Almoïna de Barcelona, de fet, va estretament lligada a la idea de renda. Tal com explica Baucells, el mateix naixement de la institució es produeix en el moment en què, per ajut dels pobres, un canonge de la catedral, el 1161, decideix donar a la Seu una sèrie d'alous a Provençana, Esplugues i Cardedeu, unes propietats a Monterols, el feu de Resubió i la capellania de Sarrià, a més a més de 100 morabatins.³¹⁰ En endavant, aquesta serà la forma de funcionament de l'Almoïna: rebre les rendes de les seves possessions i invertir-les a donar menjar als pobres.

Sembla que, ja des de principis del segle XIV i molt especialment a partir de la Pesta Negra, les rendes que havia anat acumulant l'Almoïna, moltes de les quals s'havien pagat en espècies, es van anar monetaritzant, tal com aparentment fou habitual a tot Catalunya per aquests anys.³¹¹ Aquí mateix, en repassar els diferents casos d'arrendataris de l'Almoïna que tenien registrades vendes de blat, ja hem vist

308. ACVD, 1-83-28 (B-9).

309. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 42v.

310. J. BAUCELLS, «La Pia Almoïna», p. 88.

311. T. LÓPEZ PIZCUETA, *La Pia Almoïna*, p. 309-312.

que un d'ells, Jofre de Sentmenat, pagava l'arrendament en diners, i que ocasionalment podia bescanviar aquest pagament monetari per un pagament en la quantitat equivalent de forment.

Amb tot, però, l'Almoïna, en la dècada de 1450 i fins a la Guerra Civil com a mínim, percebé algunes rendes en cereal, majoritàriament blat, però també en ordi i fins i tot, potser, en farina. Bàsicament, parlem de tres rendes: la de Vilalbí (Vilobí del Penedès), la de Sitges i la de Vilafranca. La nostra anàlisi, realitzada des de l'òptica del consum i sense més recurs que les fonts comptables, dóna uns resultats força irregulars i la veritat és que poc explicatius.

Per començar, no podem determinar la data de cobrament amb cap precisió. En els tres primers llibres, no hi apareix. Sí que, en el quart exercici, trobem les dates de cobrament de les rendes: les del 1455, els dies 1 i 11 d'agost;³¹² les de 1456, en canvi, el 15 i el 18 de setembre.³¹³ En el llibre següent s'indica això que segueix: entre l'1 de maig de 1457 i el 30 d'abril de 1458 es cobraren les de Sitges i Vilobí i, entre l'1 de maig de 1458 i el 30 d'abril de 1459, es cobrà de nou, però únicament la de Vilobí.³¹⁴ En el darrer volum, una nova incoherència: les rendes de Sitges i Vilobí del 1461 es perceben el mes de desembre,³¹⁵ mentre que les de Vilafranca de 1462 es reben entre el 26 d'agost i el 6 de setembre.³¹⁶ Sigui com sigui, ara veurem que en ocasions suposen una important font d'entrada de cereal a les botigues de l'Almoïna.

I és que no podem afirmar que l'Almoïna tingués una política constant quant als proveïdors. A diferència del que succeeix amb els dos monestirs estudiats, que en general sempre acudeixen a una mateixa mena de proveïdors al llarg dels anys, l'Almoïna va variant any rere any. Els primers anys, la majoria del blat procedeix de compres que es fan a formenters de la ciutat. Després, però, en el període 1455-1457, les rendes aporten, segons les fonts, ben bé un terç del cereal, mentre que les compres a proveïdors barcelonins decreixen fins a pràcticament desaparèixer. S'incrementen també en aquest moment les compres a propietaris de terres lligades a l'Almoïna. En el bienni següent, continua essent molt important l'aportació d'aquests propietaris. La importància de les rendes, però, s'ha reduït altre cop i els venedors barcelonins tornen a prendre cert protagonisme, per bé que són superats pels venedors de la resta del territori català. Després d'un temps sense dades, quan reprenem el pols a la situació el 1461, els proveïdors urbans tornen a ser els principals.

312. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 33v; 30v.

313. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457 (1): 32v.

314. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1457-1459: 44v.

315. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 44r.

316. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1461-1463: 44r.

Ens sembla que no seria massa arriscat relacionar aquestes dades amb la situació que ja hem anat dibuixant. Durant els primers períodes, la situació és estable i el mercat urbà mereix la confiança dels consumidors. Ara bé, entre 1456 i 1457 hi ha problemes i això provoca que els procuradors de l'Almoina es refugiïn en la seguretat del cobrament de rendes i les compres directes a propietaris de terres. Passat aquest període de certa irregularitat, tornen a comprar al mercat urbà. L'Almoina se sosté, doncs, principalment en les compres que realitza als formenters barcelonins, però té en les rendes i en els venedors del rerepaís un bon coixí per quan el mercat urbà falla.

3.4. *La Casa de Caritat*

La Casa de Caritat és una institució que durant anys s'havia barrejat o fins i tot identificat plenament amb l'Almoina, a pesar que poc tenen a veure. Baucells el·lucidà l'assumpte amb brevetat: al segle XIII hi hagué la voluntat entre els canonges de la catedral d'unificar la gestió d'una sèrie de béns i rendes eclesiàstics que, fins aleshores, havien estat gestionats de forma descentralitzada per les pabordies. D'aquesta nova forma d'administració se n'havia de treure el que mossèn Baucells anomena *un sobresou* que compensés els canonges per la seva tasca.³¹⁷ Les activitats de la Casa de Caritat eren regides pels caritaters i, a pesar que part dels seus guanys es dediquessin al socors dels pobres, tenien un esperit del tot diferent que les de l'Almoina. En la seva forma de gestionar guanys es pot percebre un cert caràcter empresarial. La institució tenia diversos negocis i diverses línies de despesa de les quals ens podem fer una mica d'idea només fent una ullada a les sèries de la seva secció a l'Arxiu Capitular. Gestionava censals morts, priorats, capellanies i vicaries i administrava els diners de les misses que es fundaven i amb aquests guanys pagava els beneficis i aniversaris. A més a més, però, la Casa de Caritat es dedicava a la venda de pa de forma més o menys industrial, raó per la qual era una compradora incessant de cereal.

Convé que sapiguem, però, que les condicions en què la Casa de Caritat ven el seu pa són un xic especials. Una sèrie de documents de força més tard ens en donen alguna pista. L'any 1484 el Consell de Trenta-dos rebrà una queixa:

de lonch temps passat ençà, en la Canonge de la Seu se pastave e-s flaqueiave pa blanch appel·lat de la Canonge, lo qual procehia de forments comprats per la Seu a ops dels canonges, lo qual pa venien quescun jorn a diverses persones; e dits canonges compraven d'altre forment per lur servey, guanyant en aquell en dues maneres: la una,

317. J. BAUCCELLS, «La Pia Almoina», p. 76.

per ésser dit pa de menys pes que altre pa de flequa; l'altre, que dit forment era franch de imposició, de què se'n seguia gran dan als drets de la ciutat.³¹⁸

La solució serà la intervenció municipal en el negoci mitjançant la imposició d'una sèrie de flequers que cobraran els drets que marquen les ordinacions. En qualsevol cas, el que ens interessa d'això és saber que la Casa de Caritat, a diferència de l'Almoïna, té un gran interès a adquirir blat de bona qualitat i que el compra franc d'imposicions.

L'anàlisi dels proveïdors de la Casa de Caritat és senzilla (figura 21). Bàsicament, se servia de mercaders barcelonins, els més importants dels quals eren Gabriel Pere Comes i Pere Major, encara que també cridin l'atenció vells coneguts com els germans Miró, Bernat i Joan, Mateu Çavall o Joan Font. A Guillem Pere Comes, curiosament, només el tenim registrat als comptes de la Casa de Caritat. És, no obstant això, el major proveïdor en els anys que hem treballat. A la documentació, hom s'hi refereix com a formenter, prova que es dedicava a aquest negoci de forma potser no exclusiva, però sí principal. De tota manera, encara que en global és el proveïdor més gran de la Caritat, Guillem Pere Comes apareix als llibres de comptes de la Casa de Caritat una sola vegada abans de 1459.³¹⁹ En aquell moment ven 8 quarteres de xeixa, 16 de tosella i un total de 62 de classe indeterminada: la varietat del producte és una de les seves senyes d'identitat. Més endavant, a partir del juny del 1459, Comes monopolitzarà les vendes de la institució. Entre aquesta data i el maig de l'any següent, 314 quarteres de les 330 que compra la Casa de Caritat li seran degudes a ell;³²⁰ en el proper any, seran 268 sobre un total de 334,³²¹ quantitat menys impressionant, però encara superior al 80%. Principalment ven blat candial i toSELLA i, a força distància, xeixa. La tosella prové de França i el blat candial no té indicada la procedència, però possiblement deu ser aragonès, tal com ho és la xeixa. Fent una ullada a totes les seves vendes, no s'aprecien canvis sensibles en el sentit d'aquestes. Ja des del 1455, Comes sempre ofereix igualment tosella i blat candial, mentre que xeixa, tan sols ocasionalment: el gener de 1455, entre juny i octubre de 1459 i entre gener i març del 1460.

Així, Comes és un comerciant de gra que no dubta a operar en els dos grans mercats d'importació a l'abast si això li ha de reportar bons beneficis. A Comes,

318. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-27 (1483-1485): 38v-40v.

319. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457 (bis): 60r-60v.

320. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1461: 103r-104r.

321. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1461: 104v-105v.

però, no l'hem vist en les assegurances. Se'ns planteja clarament un dubte que ronda des de fa estona: aquests venedors són importadors que no han romàs a les fonts o són simples distribuïdors de gra a la ciutat?

Un altre que té un paper gairebé tan destacat és Pere Major, també anomenat formenter. D'aquest sí que hem registrat vendes a d'altres consumidors, concretament a Santa Maria de Jonqueres, per bé que allà no hi tenia la preeminència que té aquí. Com Guillem Pere Comes, tampoc el trobem a les assegurances. A diferència d'ell, Major té una claríssima tendència a la tosella, que, si hem de fer cas a les indicacions que consten en les primeres vendes que li anotem,³²² és francesa.

No hem de pensar, però, que Pere Major fos un mercader especialitzat en el comerç amb França. Si ens fixem en totes les seves transaccions ens adonarem que apareix de forma més o menys ininterrompuda a la documentació de la Casa de Caritat entre finals de 1452 i juliol de 1456 i, en canvi, només un cop a Jonqueres, el 1454.³²³ La gran majoria de les seves vendes en aquest període són de tosella, possiblement francesa, però entre agost i novembre de 1453 fa una sèrie ininterrompuda de vendes de forment. Després, altre cop sembla centrar-se en el blat tosella, amb un parell d'excepcions.

Després que el buit de documentació en els comptes de la Casa de Caritat entre juliol de 1456 i juny de 1459 ens el faci perdre de vista, el tornem a veure el 1459. Justament aleshores, també apareix a Jonqueres. Entre juny de 1459 i febrer de 1460, el seu producte principal és el blat candial, encara que gairebé el ven només al monestir.³²⁴ Bé, més exactament, el juny de 1459, ven a la Casa de Caritat un sac de 4 quarteres de blat candial de prova³²⁵ que de ben segur forma part de la mateixa partida de la qual, el mateix dia, ha venut 20 quarteres a Jonqueres. La prova, però, no degué satisfer els caritaters, perquè no n'hi compraren més fins a finals de l'any vinent, quan tornem a registrar activitat: una venda de tosella a Jonqueres³²⁶ i una de xeixa de les muntanyes de Prades.³²⁷ Com veiem, sembla que Pere Major està comunicat tant amb el mercat del cereal local, com amb l'aragonès i el francès.

Uns tercers mercaders barcelonins, que tampoc tenen massa problemes amb el lloc d'on treuen el blat, són els germans Miró, Joan i Bernat. Ja n'hem parlat quan tocàvem el comerç, però fins ara no ens els havíem trobat venent directament al

322. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30r; 30v.

323. ACA, Monacals Universitat, 175: 92v.

324. ACA, Monacals Universitat, 177: 30r; 33r; 45v; 53v.

325. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1461: 103r.

326. ACA, Monacals Universitat, 177: 103r.

327. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1461: 105v.

consumidor. Aquí els tenim venent prou bones quantitats de blat, principalment entre setembre de 1455 i setembre de 1456.³²⁸ Les quantitats podrien haver format part dels quatre carregaments (tres de Tortosa i un de Tarragona) que, per les assegurances, sabem que fa dur Joan Miró per aquestes dates. Tampoc convé perdre'ns en especulacions: només constatar que els Miró formen part del grup dels importadors i distribuïdors, en el seu cas amb una especial predilecció pels mercats del sud del Principat.

Altres mercaders o formenters que fan vendes importants són, per exemple, Mateu Çavall, que ja hem vist venent blat a Sant Pere de les Puel·les i que hem registrat també proveint Joan Torralba.³²⁹ Aquí és l'encarregat de fornir 106 de les pràcticament 200 quarteres que la Casa compra entre juny de 1451 i maig de 1452 i 84 de les 296 que adquireix l'any següent.³³⁰ Joan Font n'és un altre. També l'hem localitzat en altres ambients i, entre 1456 i 1460, també féu algunes vendes importants.³³¹ Gabriel Massip, formenter (aquest és el seu epítet en els llibres de la Casa de Caritat), es limita gairebé totalment al blat candial i les vendes del qual es troben concentrades en períodes de temps molt concrets (gener de 1456; febrer-abril de 1457).³³²

A més d'aquests, hi ha una sèrie d'altres mercaders els noms d'alguns dels quals esmentarem per acabar, ja que a hores d'ara ja sonen familiars. Són, per exemple, Pere Figuera, durant un temps formenter de Sant Pere de les Puel·les,³³³ Bernat Solzina,³³⁴ que hem vist en relació amb Jonqueres, Galceran Cortès³³⁵ i Lluís Gilabert,³³⁶ també relacionats amb la Pia Almoïna. Tot plegat mostra un panorama cada cop més cohesionat.

Finalment, repassem, com sempre fem, el paper del municipi, que de nou és escàs. Tan sols en tenim quatre compres i possiblement totes puguin ser explicades pel fet que coincideixen amb moments en què l'excés de blat municipal es fa patent. L'abril de 1452, el Consell ordena l'adquisició del forment «de França e d'Aragó,

328. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457 (bis): 60r-61v.

329. APR, Ms. 12: 55r.

330. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 48v; 49r; Pastrim, Administració, 1452-1455: 29v; 30r.

331. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457 (bis): 61v; 1459-1461: 103r; 105r.

332. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457 (bis): 60v; 62r.

333. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, 1452-1455: 95r; 95v; 97v.

334. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 48v; Pastrim, 1452-1455: 30v; 97r.

335. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30r.

336. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 29v.

segons la quantitat que en lo passat los ne era assignada, pagant per quesquina quartera XII sous». ³³⁷ Aquesta ordenança no degué fer gaire efecte, perquè el 6 de juliol els consellers tornen a intentar forçar la venda del mateix blat junt amb el forment «del Reynalme», que de fet intenten ja treure's de sobre des del mes de març. Ara, el preu del de França i Aragó és de 12,5 sous i el del Reialme de 8 sous. ³³⁸ Els ciutadans tenen un límit de vuit dies per adquirir-lo si no volen que els sigui dut a casa i se'ls cobrin les despeses del transport. Aleshores sí, el 16 d'agost i el 5 de setembre, la Casa de Caritat adquirirà 12 i 4 quarteres de toSELLA del municipi. Tot i que les ha comprades amb posterioritat a les dates fixades pel municipi, els caritaters hauran d'abonar 12,5 sous per quartera igualment. ³³⁹

El 20 de desembre de 1452, però, el municipi encara conserva certa quantitat de «thosella de França», potser encara del mateix carregament que l'anterior. Per aquesta raó, commina de nou els ciutadans a adquirir-ne abans de quinze dies, amb la mateixa amenaça en cas d'ignorar la crida. El preu queda fixat en 13 sous. ³⁴⁰ El 6 de febrer de 1453, la Casa de Caritat consigna una compra de 4 quarteres d'En Llaurador. ³⁴¹ Tot i que en els llibres de comptes no s'adverteixi que es tracta d'Antoni Llaurador, administrador del pallol de la ciutat, aquest és l'únic Llaurador que coneixem, i fóra molta casualitat que no es tractés d'ell: el blat que ven és toSELLA; el preu, 13,5 sous (la diferència podria tractar-se de la càrrega addicional del transport?).

Finalment, el 12 de novembre de 1459, la Casa de Caritat compra, a qui aleshores és l'administrador del forment de la ciutat, Bartomeu Miró, una nova càrrega, aquest cop de 10 quarteres de xeixa i candial (a 15 sous la quartera). ³⁴² En aquesta ocasió, els caritaters s'han avançat a l'ordinació: el dia 14 de novembre, els honorables consellers notifiquen als ciutadans que «d'ací al XXVen dia del present mes de noembre, haien haver pres, del forment de la Ciutat, sexa e candeyalosa d'Aragó a raó de xv sous la quartera». ³⁴³

En conclusió, doncs, el municipi només proveeix la Casa de Caritat quan a aquesta se li imposa l'obligació de comprar-li blat. O potser en realitat el que succeeix és que els caritaters, relacionats amb el poder urbà, ajuden el Consell de Cent en la mesura que a ells també els beneficiï (en totes quatre ocasions, els preus de

337. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Registre d'ordinacions, IV-7 (1445-1457): 84v.

338. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Registre d'ordinacions, IV-7 (1445-1457): 89r.

339. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 29v.

340. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Registre d'ordinacions, IV-7 (1445-1457): 101v.

341. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30r.

342. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1461: 103v.

343. AHCB, Fons municipal, Consell de Cent, Registres d'ordinacions, IV-8 (1456-1462): 106r.

compra al municipi es troben per sota dels preus de compra d'aquella mateixa setmana a d'altres proveïdors).

Llegint la documentació des del punt de vista del producte adquirit per la Casa de Caritat, les dades són força clares (figura 22). La tosella és el blat preferit per la Casa de Caritat (1.067 sobre 2.563 quarteres). En bona part de les vendes no es féu esment del seu origen. Tan sols en algunes de les realitzades els anys 1452 i 1453³⁴⁴ i en totes les de Guillem Pera Comes s'indica que el blat procedeix de França, cosa gens estranya tractant-se de la tosella. Tenint en compte que tant Pere Major com Mateu Çavall són dos dels venedors que s'indica que duïen tosella de França, no és difícil convèncer-se que és possible que tota la tosella que venguessin fos francesa. Si acceptem aquest punt, tindrem que 804 quarteres de les 1.067,7 totals devien venir del Llenguadoc. Per tant, és legítim suposar que, probablement, l'origen principal del blat adquirit per la Casa de Caritat era el sud de França.

Pel que fa al blat al qual la documentació es refereix com a forment, suposa 603 quarteres, a prop d'una quarta part del total. En molt poques ocasions sabem d'on ve, i per això no podem extreure tanta informació d'aquestes compres. En un parell d'ocasions se'ns indica explícitament que procedeix de Comalats,³⁴⁵ però com que es tracta de vendes de les quals no s'indica el venedor, es fa difícil extrapolar. En realitat, i tenint en compte que són dues compres ben minses (1 i 4,5 quarteres), el més probable és que es tractés de compres realitzades a la plaça del blat d'algun petit venedor.

Entre els venedors de forment trobem també Pere Major, Mateu Çavall, Guillem Pere Comas i els germans Miró. En el cas dels darrers, sí que podem suposar que el seu forment era del Principat o aragonès, ja que les assegurances que els conservem per aquest temps així sembla que ho corroborarien. Pel que fa als altres, no podem afirmar res. Sí que podem assumir-ho, en canvi, respecte d'alguns altres contractes de venda de forment que tenen per protagonistes Armengol de Montornès, el canonge Figueres; així mateix, també podem fer-ho quant a les vendes de Ferrer de Gualbes,³⁴⁶ o En Llobet,³⁴⁷ personatges lligats amb grans famílies barcelonines que ja hem vist que feien de la percepció de rendes una de les seves principals fonts d'ingressos:³⁴⁸ en el cas de tots ells podem suposar, per bé que no

344. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 29v; 30r; 30v.

345. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 48r; 49r.

346. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30r.

347. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 49r.

348. D'entre les rendes que percebia Ferrer de Gualbes, la més curiosa, a ulls moderns, era la renda sobre els bordells públics de la ciutat (R. BENITO JULIÀ, «La prostitución y la alcahuetería en la Barcelona bajomedieval (siglos XIV-XV)», *Miscelánea Medieval Murciana* (Múrcia), XXXII (2008), p. 9-21).

assegurar, que el blat que venien amb el nom de forment i sense cap més indicació podia provenir de les rendes derivades de les seves terres (abonaria aquest punt la petitesa de les quantitats venudes). Respecte a la resta de vendes de forment, podria tractar-se de blat de qualsevol lloc.

Poc més podem saber del blat candial que compra la Casa de Caritat, unes 475 quarteres. El principal proveïdor d'aquesta varietat és altre cop Guillem Pera Comes (258 quarteres). L'altre gran venedor de candial a la casa de Caritat és Joan Font, que ja hem enunciat que comerciava amb els ports del Principat. Sobre el candial, és cosa més o menys acceptada que provenia d'Aragó, però tenim un sol document de la Casa de Caritat que s'expressi obertament en aquest sentit i ja hem mostrat ocasions en què hem detectat blat candial provenint amb tota seguretat del Penedès i, fins i tot, de l'Empordà. Per això, com amb el forment, tenim pocs motius per mostrar-nos, de moment, decidits sobre el seu origen i vicissituds.

Acabem amb la xeixa, que suma pràcticament 419 quarteres. D'aquestes, 253 provenen de Mallorca, cosa que és tot un descobriment, perquè no hem trobat cap assegurança de transport de blat de les illes fins aquí i perquè no coneixíem l'existència de blat d'aquesta procedència. Abans ja hem explicat la nostra hipòtesi sobre això: ara veiem que no es tracta únicament de quantitats residuals, sinó que Miquel Galceran Armengol de Montornès fa un bon negoci amb les rendes que cobra de Mallorca; sembla que s'obre un camp per explorar.

Pel que fa a la resta de la xeixa, sabem que les 76 quarteres importades per Guillem Pera Comes han fet camí des de l'Aragó, i que 10 de les que duu Pere Major vénen de les muntanyes de Prades, segurament a través dels ports de Salou, Tarragona o Tamarit. L'origen de la resta, pràcticament 80, ens és desconegut. Potser, les quasi 3 quarteres que se'ns diu que han estat simplement comprades «a la plaça del blat»³⁴⁹ són, com acostuma a succeir amb aquestes petites compres, producte del mateix territori. De la resta, suspenem el judici.

Vist aquest repàs es pot afirmar que la Casa de Caritat tenia un interès marcat pel cereal de qualitat, fos aquest toSELLA, la varietat preferida, o candial. Aquesta inclinació deu estar lligada amb el fet que els mercaders barcelonins fossin amb tanta diferència els seus principals proveïdors: la Casa de Caritat és possiblement, de les quatre institucions que hem estudiat, la que més es recolza en el producte importat.

Si limitem la nostra anàlisi a les varietats, pràcticament cada any la més habitual és la toSELLA. Això sí, sembla que hi ha una clara correlació entre les compres de toSELLA i les de blat candial: quan les compres de toSELLA davallen, les de blat candial augmenten. Els anys 1456 i 1459 (de 1458 no en tenim dades) la compra de toSELLA es restringeix, fet que clarament pot lligar-se a la caiguda de les impor-

349. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 95r.

tacions franceses de la qual hem anat parlant repetidament; coincidint amb això, les adquisicions de blat candial augmenten fins a representar un terç del cereal. A la recuperació de la tosella, que podem lligar de nou amb l'esclat de les importacions franceses de 1459 i 1460, li correspon un nou retrocés del candial (figura 23).

3.5. *Primeres conclusions*

D'aquestes quatre anàlisis, la primera conclusió que en traiem és que, molt probablement, el blat importat pels formenters barcelonins per mar tenia un paper principal en el consum de la ciutat. En tots els casos treballats a fons, la font principal de gra són les importacions realitzades per mercaders de la ciutat, com també ho és en les compres de Joan Torralba —en aquest cas, 214 de 518 quarteres. Això, evidentment, no fa que traguem protagonisme al municipi, perquè de fet moltes d'aquestes vendes realitzades per formenters de la ciutat podien tenir origen en un ajut municipal. Ara bé, sí que és cert que, en principi, la imatge del municipi com a principal distribuïdor de gra entre la població queda en entredit, com a mínim durant els anys que hem treballat. En tots els casos estudiats, tan sols una porció molt poc significativa del cereal adquirit prové dels pallols de la ciutat. També Joan Torralba tenia poca tirada a comprar directament del municipi (tan sols un 10 % de les seves compres eren de blat municipal).

És possible que aquests resultats siguin una mica enganyosos. Joan Gasull, el cas d'estudi que, aparentment, podria correspondre's millor amb el comprador popular de cereal, adquireix vora un 25 % del seu cereal directament del municipi, ja que cal comptar les diverses compres que fa de blat «de la Reyna» dins aquest apartat.³⁵⁰ Gasull, a més, també obté una part del seu gra de petits comerciants a les places (normalment la del blat, però a vegades també la de Santa Anna o la de l'oli). L'interessant d'aquestes petites adquisicions és que ens acosten a un submón que pràcticament ens és invisible si ens limitem a les fonts que hem treballat amb profunditat. En una entrada al seu llibre de comptes, per exemple, s'especifica que comprà 15 quartans d'ordi d'un revenedor davant la font de Santa Anna.³⁵¹ En una altra, que comprà 2 quarteres d'ordi d'un boter davant el porxo del forment.³⁵²

Aquestes transaccions pensem que assenyalen diversos aspectes. Un, que, per als consumidors amb menys poder adquisitiu que un monestir o una gran institució, podia tenir una importància major el blat municipal. Un altre, que, com hem anat indicant, hi ha tot un mercat que formigueja pràcticament fora de la nostra

350. ACB, Procuress, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 37v; 38r; 38v.

351. ACB, Procuress, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 44r.

352. ACB, Procuress, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 41v.

vista. Un mercat al qual tan sols hem vist accedir de forma esporàdica el monestir de Sant Pere de les Puel·les, però que, en canvi, per a Joan Gasull és una font de gra molt rellevant. Ara bé, no podem saber segur d'on prové el gra que Gasull compra en aquest mercat. És un mercat alimentat principalment per les petites importacions dels *pagesos de defora*?³⁵³ O és més aviat dependent de les entrades de gra propiciades pel municipi i els grans mercaders? El llibre de Gasull no ens dóna dades per respondre, i molt menys les altres fonts emprades.

Així, a pesar que Joan Gasull té més tirada al gra municipal i local que no pas els altres consumidors, no ens dóna arguments per contradir la primera idea que hem presentat en aquestes conclusions: els formenters barcelonins, amb ajut del municipi o sense, eren els responsables de l'entrada i la distribució de la major part del proveïment de la ciutat. Si això fos cert, Barcelona s'hauria alimentat, principalment, de cereal francès, aragonès i sicilià arribat, sobretot, en embarcacions propietat d'importants mercaders barcelonins (encara que també hem vist que una part del cereal francès era dut per mercaders llenguadocians, la seva presència a les fonts de consum és força testimonial).

No obstant això, també hem vist, sobretot a partir dels llibres de comptes de Sant Pere de les Puel·les i de l'Almoïna, que no podem negligir el pes de la producció de les zones properes a Barcelona dins el mateix Principat —Garraf, Baix Llobregat, Vallès, Anoia, etc. Aquesta producció entra a la ciutat, de vegades, a través de les operacions dels mercaders, que la traslladen en vaixells des dels ports tarragonins. També, però, ho fa per dues altres vies: les rendes i la venda directa del productor, tant si es tracta d'agricultors que baixen a la ciutat per vendre excedents, com si són terratinents. I això és el més interessant. Aquí ens estem referint al blat que es produeix en regions lligades a Barcelona, bé a través de relacions patrimonials d'individus o institucions —és el cas de les terres de l'Almoïna, però també de les de Joan de Montbui o mossèn Miquel Armengol de Galceran—, bé simplement mitjançant la proximitat geogràfica —el cas dels pagesos que baixen a vendre a Barcelona, o dels petits productors del Llobregat que venen directament gra a Jonqueres.

Es pot posar en dubte que aquestes transaccions bastessin grans fortunes. En alguns casos es devia tractar de la venda de petits excedents. En d'altres, com el cas dels nobles urbans terratinents, era una manera de treure alguna rendibilitat a les terres de la família —tot i que les grans vendes que hem vist fer a Miquel Galceran ens podrien fer replantejar aquest pressupòsit. Per a les grans institucions rendistes, era algunes vegades un recurs en cas de necessitat i algunes altres simplement una entrada anual de cereal fixa i segura. Però, sens dubte, la suma de tots aquests casos ha de ser tinguda en compte des de la perspectiva de l'abastament de la ciutat.

353. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 54v.

És impossible calcular quina part de l'abastiment anual era proveït per aquests mitjans, però creiem estar en disposició d'afirmar que era suficient perquè no puguem entendre bé l'abastament de la vila si no millora la nostra comprensió d'aquest àmbit. Tal com ja deia Coral Cuadrada, «encara està per fer el mapa de les àrees d'influència de les principals ciutats catalanes als segles XIV i XV —o tal volta seria millor substituir el terme ciutat pel de mercat».³⁵⁴ Les intromissions al camp per part de la ciutat són ben habituals durant els segles XIV i XV i, com bé sabem, una de les principals raons n'és l'abastament. Les necessitats de les viles van haver d'anar essent cobertes mitjançant l'apropiació de territoris per part dels municipis —és el cas del comtat d'Empúries, els castells de Flix i la Palma, la casa de Miramar i les ciutats de Sabadell, Tàrrrega, Vilagrassa i Vilafranca. Aquests territoris havien de permetre el pas o la producció d'estocs de blat.

En aquesta segona part, però, hem vist que, paral·lelament a la colonització política del camp per part del municipi, hi hagué una colonització de les oligarquies, així com també els monestirs o l'Almoina, que tenien el seu propi sistema de proveïment, heretat i en construcció de segles enrere, però encara en ple funcionament, especialment en moments de carestia. Per a una visió clara i concisa de l'abastament de Barcelona caldrà, doncs, en un futur, i partint entre d'altres de les pistes que ens ha donat la documentació sobre el consum, acostar-nos a estudiar les peculiaritats d'aquestes connexions entre particulars sobre les quals sembla que s'erigeix la relació camp-ciutat.

En un altre ordre de coses, aquesta segona part ha permès establir la cronologia de dues caresties. La primera l'hem coneguda gràcies als llibres d'abadesses de Sant Pere.³⁵⁵ L'alça dels preus comença el març de 1451 i dura fins al mes de juny del mateix any. Una segona pujada dels preus, més greu que la primera, esclata a partir de setembre/octubre de 1456. En aquesta ocasió, les dificultats s'allargaran fins a pràcticament l'estiu de 1457. Ja podem avançar que aquesta segona carestia té a veure amb una escassetat generalitzada a tota la regió de l'occident mediterrani: durant dos anys seguits hi haurà prohibicions d'extraure cereal de França i Castella;³⁵⁶ a Gènova, el desembre de 1456 el preu del gra s'ha duplicat respecte al gener del mateix any.³⁵⁷ De la primera, en canvi, no en tenim cap referència més que les que proveeixen les fonts.

Finalment, aquesta anàlisi del consum permet donar fe del valor de les conclusions de la primera part. Amb les dades de consum podem comprovar com, efectivament, el consum de tosella, blat eminentment francès, disminueix ostensible-

354. C. CUADRADA, «Senyors i ciutadans: senyories catalanes a la baixa edat mitjana», *Revista d'Història Medieval* (València), 8 (1997), p. 74.

355. AMSPP, *Llibre d'abadesses*, 103: 38r.

356. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 390.

357. J. HEERS, *Gènes au xve siècle*, p. 348.

ment entre 1456 i 1458, tal com ens indicaven les assegurances. També podem comprovar com, a partir de 1459, el paper dels grans mercaders esdevé encara més rellevant, cosa que també sembla que indicaven els manuals d'assegurances. Tot plegat fa que puguem donar per vàlides, en línies generals, les conclusions de la primera part abans de llançar-nos a fer el balanç final.

4. LA INTERVENCIÓ MUNICIPAL A LES VESPRES DE LA GUERRA CIVIL CATALANA

En aquesta part no presentem encara les conclusions definitives del nostre estudi, però gairebé. Ara que ja hem vist quines van ser, en línies generals, les característiques i les vicissituds del proveïment de la ciutat en el temps donat, és el moment d'avaluar l'actuació municipal sobre la qüestió. Per fer-ne el seguiment, hem emprat principalment tres fonts documentals: el registre de deliberacions, el registre d'ordinacions i el d'ordinacions especials, i el llibre de clavaria. La primera sèrie de llibres recull les deliberacions i conclusions del Consell de Trenta i del Consell de Cent; la segona són recopilacions de les ordinacions que aquests cossos ordenaven pregonar pels carrers de la ciutat; la darrera recull, any per any, els ingressos i les despeses del municipi.

Encreuant la informació que proporcionen totes tres damunt el llenç que hem teixit en les dues parts anteriors, pretenem construir ara una narració amb els moments de dificultat i de placidesa. L'objectiu és detallar al màxim possible, temporada per temporada, quins són aquests moments i quines les accions que executaren els governants de la ciutat en matèria annonària. Cal notar que les temporades les fem començar al maig i acabar a l'abril: ho fem així perquè és com divideixen els anys, des del punt de vista comptable, tant Sant Pere de les Puel·les com la Casa de Caritat. Al final de cada capítol hem indicat entre parèntesis la figura en què es contenen les sèries de preus corresponents a aquell període.

4.1. 1450 - abril de 1451

No sabem quines devien ser les perspectives després de la collita de 1449, però potser no eren excel·lents: l'única notícia que tenim és que, al mes de febrer de 1450, el Consell respon negativament a la demanda dels Jurats de Mallorca d'adquirir 1.000 quarteres de blat del comtat d'Empúries per aprovisionar l'illa.³⁵⁸ Els motius esgrimits, que els mallorquins poden prendre blat de qualsevol punt del país, però no del comtat d'Empúries, que Barcelona es reserva per a la seva provisió.

358. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-6 (1449-1450): 68v-69r.

A pesar que en el document no es fa cap referència directa a la fretura, és possible que, al mes de febrer, cinc mesos abans de l'inici de la nova collita, l'abastiment fins aleshores no estigués assegurat i els consellers barcelonins temessin una mica. Els primers preus que hem trobat corresponen a maig de 1450, és a dir, al moment en què haurien d'estar més inflats si hi hagués hagut algun problema amb les collites: els dies 18 i 22 de maig, el municipi està venent blat a 150 diners a Sant Pere de les Puel·les i a Joan Torralba.³⁵⁹ No es tracta de preus especialment alts, i, alhora, les monges de les Puel·les estan comprant, de Pere Figueres, xeixa d'Aragó i toSELLA (segurament) francesa a 162 i 186 diners la quartera.³⁶⁰

Sembla que ens trobem, per tant, davant el final d'una temporada que, al capdavall, fou tranquil·la. Amb tot, l'oposició del municipi que els Jurats mallorquins s'enduguin les 1.000 quarteres del comtat d'Empúries —una quantitat que tampoc és exagerada—, junt amb el fet que, de les quatre compres de blat que hem registrat abans de l'estiu de 1450, dues siguin de blat municipal, ens fa pensar que potser ens trobem davant un cas en què una possible intervenció del Consell impeding la fugida dels grans del país va tenir un efecte positiu per a la ciutat. A pesar que les proves són febles, és possible imaginar que en aquesta ocasió, malgrat que potser l'any no havia estat excel·lent, la bona gestió dels recursos de la ciutat sumada a un bon estat de les relacions comercials —hem vist que el gra que prové de França i Aragó es ven a un preu força bo, en la línia— va permetre mantenir la calma fins a la collita següent.

Més endavant, les fonts municipals ens mostren una situació aparentment contradictòria. El dia 26 de novembre, els consellers donen llicència d'extracció a un carregament de gra que el rei havia dut de Sicília a la ciutat. Els dirigents de la ciutat diuen que no el compraran perquè «ja ha prou fermances e que axí mateix no acostuma de comprar forments qui sien ja en la diuta ciutat», és a dir: ja han pactat amb prou mercaders la importació de cereal i no volen comprar blat que ja hagi estat descarregat.³⁶¹

Aquesta tranquil·litat concorda amb el moment que s'està vivint a la ciutat quant als preus: els 144 diners la quartera per forment que paga el monestir de les Puel·les al municipi el mes de juny³⁶² i els 138 per blat empordanès que encara paga Joan Torralba a Pere Batlle el mes d'octubre³⁶³ conviden a l'optimisme. En aquest mateix període, tenim pagaments de 180 i 162 diners per xeixa i toSELLA per part del monestir de Sant Pere.³⁶⁴ A pesar que al mes d'agost tenim una compra de

359. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103: 37r; Manual tretzè: 52v.

360. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103: 37r.

361. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-6: 180v-181r.

362. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103: 37r.

363. APR, Ms. 12: 55r.

364. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103: 37v.

forment per 172 diners —que podem atribuir al fet que es tracti d'un blat de qualitat superior—, la sensació general és d'estabilitat en els preus.

Si més no, fins al febrer de 1451. Deu ser aleshores quan, a pesar que els preus encara es mantenen perfectament estables, els dirigents municipals veuen que alguna cosa no acaba d'anar a l'hora. Potser el pallol municipal no té el nivell d'existències que hauria de tenir; així que envien diverses missions que coneixem per tres pagaments registrats al llibre de Clavaria. Els dos primers s'efectuen a Guillem Batlle, patró de llagut, que ha dut a terme una missió de 58 dies per les terres de França i després una d'11 per la costa de Roses. El seu objectiu era fer «manamens als patrons de sertes barques de forment que vinguessen en n'aquesta ciutat». El dia 29 d'abril, es paga a Pere Dalmau, també patró de llagut, per una missió de 66 dies en la qual ha hagut de dirigir-se «envers les parts del riu de Tortosa, per traure del dit riu algunes barques de forment». També en aquesta data es paga a un home, del qual no se'n diu el nom, que havia hagut d'anar «a Terragona, fort cuytat, per rahó d'una barcha de forment qui volia partir per tirar la via de Malorques».³⁶⁵

Si no és per temor a una propera carestia, no s'explica aquesta acumulació d'activitat ja des del mes de febrer —com podem deduir si calculem la duració de les missions cap enrere respecte a la data de pagament. Però és que el cert és que la carestia aparegué. El 4 d'abril, el monestir de Sant Pere de les Puel·les comprà forment de Pere Figuera a 192 diners la quartera, un preu força alt si tenim en compte que, només un mes abans, n'havien comprat a 168.³⁶⁶ I no ha estat per gust ni perquè la qualitat sigui excel·lent: ho han fet «per ço com Barchinona ere venguda a falta de gra e no se'n trobava fins ab affany». Una valuosíssima indicació enmig d'un desert de referències en les fonts no municipals (figura 24).

4.2. *Maig de 1451 - abril de 1452*

És una pujada de preus que es presenta tard, a prop de la collita següent, tal com en principi és el més habitual, però, no obstant això, deu fer-ho amb força. Les reaccions es fan sentir en l'àmbit de la política municipal. El 6 de maig, els consellers apugen el preu de la quartera per evitar la compra massiva de gra municipal i el consegüent desproveïment de la ciutat.³⁶⁷ També entre els consumidors

365. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Llibre de Clavaria, XI-67: 89v; 90r; 91r.

366. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103: 38r.

367. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-7: 37v-38r. El preu del blat municipal era fixat en 13 sous i mig (162 diners), preu amb què la ciutat hi perdia, mentre que el blat no municipal a la vila no valia menys de 15 sous i mig (186 diners). Això provocava que hi hagués tanta demanda de blat municipal que era «dupte que no s'i seguesca algun inconvenient e los formenters no venen res en tant que donarà causa que no cureran de procurar forments e és dupte que

sembla que hi trobem reaccions. Tant les Puel·les com la Casa de Caritat passen a consumir forment en lloc de tosella o blat candial. A més, Sant Pere de les Puel·les prefereix curar-se en salut i compra directament a França, a través d'Esteve Jover, 75 quarteres, això sí, de tosella, que rebrà el 12 de juny.³⁶⁸ Encara, el 28 de juny, també adquireix una petita quantitat de blat a Bernat Peixó, arrendatari de les seves terres penedenques,³⁶⁹ una acció que només es tornarà a repetir el 1457, enmig de la carestia més greu de la dècada. L'agricultor els vendrà el blat a 181 diners per quartera, un preu alt, però força per sota dels 198 que la Casa de Caritat ha pagat tan sols vint dies abans a En Salavia.³⁷⁰

Segurament, però, quan les monges de Sant Pere reben el blat francès, ja ha passat el perill. No tenim més preus de forment datats fins al mes de desembre, quan la Casa de Caritat realitza, probablement a la plaça del blat, una compra de 4 quarteres i mitja a 168 diners cadascuna,³⁷¹ prova que la situació ja és de nou normal. El més probable, però, és que cap al juliol la situació ja s'hagués refet, tot i que el forment encara es troba a 188 diners.³⁷² Ja aleshores, tant la Casa de Caritat com Sant Pere de les Puel·les tornen a comprar candial i tosella a preus que ja van per sota d'aquells a què, tan sols un mes abans, anava el forment.

És possible que ens trobem, més que no pas davant els efectes d'una mala collita, davant les conseqüències d'alguna incidència en el ritme comercial. Potser algunes de les fermances que asseguraven tenir els consellers fallaren a l'hora de la veritat. Com hem vist, les accions del municipi no anaren destinades a assegurar-se el proveïment d'una regió, sinó a fer venir més ràpid embarcacions que ja estaven disposades a salpar, potser en altres direccions que no eren la capital catalana —com, efectivament, semblava que estava a punt de fer aquella que carregava gra a Tarragona.

I després d'un any en què es vorejà el perill, un any en què els problemes vingueren per una altra banda. Al Registre de Deliberacions no hi ha rastre de converses al

la ciutat no trobàs buydade blats». És a dir, hi havia risc que el blat municipal rebotés els preus, s'acabés i, un cop exhaurit, el preu del blat dels mercaders, que seria escàs ja que no se n'haurien procurat més perquè la inversió semblaria massa arriscada amb un competidor com el municipi, es disparés. És possible que puguem atribuir a aquesta mesura el manteniment d'una certa regularitat en l'augment de preus? Per això, el Consell decidí apujar els preus fins a 15 sous (180 diners), tan sols una mica per sota del preu real.

368. AMSPP, Llibre d'abadesses, 105: 50v.

369. AMSPP, Llibre d'abadesses, 103: 38v.

370. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 48r.

371. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 49r.

372. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 48r.

voltant de la qüestió annonària en aquesta temporada, prova que potser estava ben resolta. Efectivament, els preus són estables. A les Puel·les, Pere Figueres ven tosella francesa a 180 diners entre octubre de 1451 i març de 1452.³⁷³ La Casa de Caritat, entre agost i desembre, compra tosella a 180 i 186 diners; entre gener i abril canvia a la xeixa, que va a 168 diners, preu gens inflat per a aquest blat de qualitat.³⁷⁴

I és que, en principi, no hi ha problemes i la feina del municipi ha estat bona. El febrer de 1452, una orgullosa crida informa els ciutadans que els consellers «fan saber a tothom [...] com per gran provisió de la dita ciutat sien estats comprats diverses forments prims e grossos e haien voluntat los dits consellers que los dits forments sien venuts mentre són bons». El blat es vendrà a un molt bon preu, 9 sous i mig (114 diners) per quartera.³⁷⁵ Recordem els preus que s'havien assolit només vuit mesos enrere.

El 15 de març, però, Joan Torralba ja ens fa parar atenció: al seu llibre de comptes apunta que ha comprat 10 quarteres de blat municipal a només 9 sous (108 diners).³⁷⁶ Podria tractar-se d'alguna altra varietat més barata que aquella a què feia referència l'anunci, però les circumstàncies semblen massa clares en contra d'aquesta possibilitat: sobra blat municipal i hi ha pressió per fer que els ciutadans el comprin. El 23 de març, es crida una nova ordinació, aquesta amb un missatge que ja no és oferent:

Ara hoiats què notifiquen los honorables consellers de la Ciutat de Barchinone [...]: que, per tot lo mes de març, quescuns, segons lo nombre de quarteres en lo passat per ells preses, haien pres del forment del Reialme venut pel rei lo qual los serà liurat al porxo del forment o defora en la plaça ab senyal de la ciutat. E que paguen per quesquina quartera *viii sous*, sertificants-los que, si per tot lo dit temps no hauran pres del dit forment, los en serà més per les cases quantitat competent a lurs messions e despeses e serà feta presta exequció axí per lo preu del dit forment com per les dites messions e despeses.³⁷⁷

Els consellers han comprat massa blat i ara els crema a les mans; si es fa malbé abans d'haver-se venut, representarà grans pèrdues.

Dos mesos més tard, el forment del Reialme encara no s'ha esgotat del tot; possiblement se n'hagin introduït algunes quantitats forçosament en alguns domicilis, però la qüestió no està resolta. Però és que ara, a més, s'hi afegeix un altre problema: el 15 d'abril, el municipi força els ciutadans a adquirir, a 12 sous (144

373. AMSP, Llibre d'abadesses, 105: 51r.

374. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1451-1453: 48v-49r.

375. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre d'Ordinacions, IV-7 (1445-1457): 80r.

376. APR, Ms. 12: 70r.

377. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre d'Ordinacions, IV-7 (1445-1457): 80r.

La cursiva és meua.

diners), blat d'Aragó i de França, amb les mateixes amenaces que en l'ordinació anterior (figura 25).³⁷⁸

4.3. *Maig de 1452 - abril de 1453*

El 6 de juliol es repeteix l'operació, aquest cop fent referència també, de nou, al blat del Reialme, que es continua venent al mateix preu de 8 sous.³⁷⁹ El problema s'arrossegarà encara fins al mes de febrer de 1453, quan el preu s'abaixarà fins a 6 sous la quartera (72 diners) i es retira qualsevol impost de tretze: en aquest moment els consellers reconeixen que tenen per vendre 10.000 quarteres i que són a punt de podrir-se!³⁸⁰ A això cal afegir que el gra de la nova collita ja està entrant al mercat. Tot plegat es nota en els preus de principi d'estiu. Mateu Çavall, per exemple, vendrà la seva tosella a 156 diners el juliol,³⁸¹ quan sis mesos abans l'havia pogut vendre a 180. Ja hem vist que Pere Figueres la venia a 150 diners a Sant Pere de les Puel·les. Els preus de la varietat forment també davallen: Lluís Gilabert ha de vendre, el 21 de juny, a 132 diners a l'Almoïna; el 4 de juliol, Antoni Masdéu el ven a 120.

Aquesta situació, que s'allargà durant tot el mes d'agost, era nefasta per als mercaders, que es veien obligats a rebaixar el preu dels seus productes i segurament a perdre-hi benefici, cosa que, a la llarga, anava en contra dels interessos d'una ciutat que basava el seu proveïment en la iniciativa dels comerciants. Per altra banda, era negativa per als ciutadans en general, que eren forçats a comprar més gra del que necessitaven, extrem evidentment molest. Però, a més, era molt negativa per a la mateixa economia municipal. Com ja s'ha dit, molt bona part del deute públic existent es devia exclusivament a les compres de blat i, si bé és veritat que el blat de la ciutat no es comprava perquè la institució municipal hi fes negoci, tampoc tenia cap sentit que s'hi perdessin diners d'aquella manera.

Aquell estiu de 1452, per exemple, el consistori havia tornat a caure en l'error de comprar massa forment reial. En un document de juny de 1453 s'exposa

com pochs dies ha passats, ab deliberació del Concell de xxx ordinari, [els consellers] han acceptades viii^m quarteres de forment que són de aquelles xii^m quarteres de forment de Sicília en l'any passat venudes a la dita ciutat per en Thomàs Roig, mercader, en nom de la Reyna, a raó de xi sous quartera, e los quals la dita ciutat fa vuy vendre a raó de ix sous la quartera e ven-se fort poch.³⁸²

378. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre d'Ordinacions, IV-7 (1445-1457): 84v.

379. AHCB, Fons municipal, 1B, Consell de Cent, Registre d'Ordinacions, IV-7 (1445-1457): 89r.

380. AHCB, Fons municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de Deliberacions, II-8 (1452-1454): 177r-v.

381. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 29v.

382. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-7: 102v-103r.

Conscients dels problemes que ocasionaven aquests errors, en un Consell de Trenta-dos celebrat entre el 17 i el 20 de novembre de 1452, els prohoms de la ciutat van treure la qüestió del proveïment de gra a debat. Una proposta que va sortir dels sectors buscaires —sorpren que tant Mateu Çavall com Lluís Gilabert formin part d'aquest partit?—,³⁸³ però que devia ser ben rebuda en general i no sembla que hagués de tenir massa oposició. La solució va ser crear una comissió de sis homes que havien d'investigar, junt amb els consellers, la tasca de l'Administració durant els darrers anys i, amb els resultats a la mà, pensar la manera com millorar-la en el futur.³⁸⁴

Els resultats de la investigació, que es conegueren el gener de 1453, indicarien que, entre 1447 i 1452, la ciutat havia pagat a la Taula de Canvi 4.978 lliures, i n'hi devia 97.000; al costat d'aquestes, s'alçava un deute imponent de 95.000 lliures més exclusivament de compres de forment i 12.000, encara, per antics deutes per aquest mateix concepte.³⁸⁵ Sens dubte, calia alguna reforma. Però, de fet, ja abans de saber el resultat, se n'havien començat a emprendre: el 24 de novembre s'establí el procediment a seguir en un futur per a l'adquisició de forment. Els punts bàsics d'aquest procediment eren els següents:³⁸⁶

— Un cop a l'any, el Consell de Trenta hauria de decidir les quantitats a adquirir.

— Aquestes quantitats serien mantingudes en secret tant pels consellers com pels prohoms.

— No es podrien comprar més de 4.000 quarteres a cada venedor.

— Un cop comprat un carregament, el Consell tindria tres dies per trobar, a la Llotja, algun carregament de les mateixes característiques, però més barat.

— Seria obligatori comprar sempre al preu més baix.

— Si, un cop adquirida certa quantitat, es resolvia que no seria suficient, el Consell es podia tornar a reunir i decidir la compra d'una nova remesa.

Evidentment, això no solucionà el problema a l'acte. El govern d'aquell any encara devia arrossegar els errors de l'Administració anterior. De fet, en el mes de desembre els consellers van haver d'ordenar al ciutadà que comprés blat francès que havia arribat aquell mateix mes,³⁸⁷ i ja hem parlat del blat reial que la ciutat acumulava i el preu del qual baixava des de l'estiu anterior. Segurament per aquestes grans existències de cereal, els preus es mantingueren baixos fins a l'estiu següent:

383. C. BATLLE, *La crisis social*, p. 604.

384. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8 (1452-1454): 9v-12r.

385. C. BATLLE, *La crisis social*, p. 226.

386. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8 (1452-1454): 15r-17r.

387. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-7: 101v.

el preu màxim que hem registrat per la toSELLA és de 174 diners, pel forment, 162 diners, per la xeixa, 174, i pel blat candial no disposem de dades.³⁸⁸ Cal dir que els 162 diners pel forment no són indicatius de la mitjana de preus de l'any, que fou molt inferior, al voltant dels 130. En qualsevol cas, preus molt moderats, especialment el de la toSELLA —és interessant, de fet, que els preus de la xeixa s'igualen amb els de la toSELLA en aquesta temporada.

Aquesta bonança facilita que s'apliquin les reformes del sistema que s'havien pactat: el març de 1453, els consellers desestimen una oferta de venda de blat de la reina apel·lant a la recent publicada ordinació, que estipulava que els consellers havien d'haver decidit abans la quantitat,³⁸⁹ és a dir, que havien de ser ells els qui anessin a buscar els contractes, més que no pas a la inversa (figura 26).

4.4. *Maig de 1453 - abril de 1454*

Finalment, però, acabaran acceptant l'oferta, encara que en dues ocasions, el juny i el juliol, hauran de negar-se, davant la insistència reial, a comprar-ne més de 4.000 quarteres.³⁹⁰ No obstant la conclusió de les negociacions entre la reina i el municipi, l'esposa del monarca voldrà transportar a Barcelona tot el cereal que havia intentat vendre al municipi (8.000 quarteres). Des d'allà, la seva idea és que la quantitat que no es vengui sigui transportada a un altre lloc, però que el municipi li afranqueixi els impostos de tretà. La resposta dels dirigents municipals és de nou negativa: la reina deurà pagar els 13 diners d'imposició com tothom.³⁹¹ I, amb tot, els preus, durant els mesos entre agost i desembre de 1453, continuen tan o més baixos que abans. El llibre de comptes de Joan Torralba ho demostra: el potentat compra forment a 114 diners el 22 d'agost, a 130 el 19 d'octubre i a 126 el 24 de desembre.³⁹² La Casa de Caritat compra blat candial a 150, la toSELLA a aquest mateix preu —i, fins i tot, a 141 diners— i la xeixa a 147.³⁹³

Però, alhora que els ciutadans fan les seves compres de gra i, segurament, excepte els mercaders, s'alegren de la caiguda dels preus, la ciutat es mou políticament. En el mes de novembre de 1453 canvia, com cada any, el govern. Aquest cop, però,

388. Les vendes les realitzaren Pere Major el 8 de novembre de 1452 (ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30r) i Bernat Solzina el 15 de març de 1453 (ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 30v).

389. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8 (1452-1454): 79v-80r.

390. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8 (1452-1454): 102v-103r; 107v-108r.

391. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8 (1452-1454): 120r-v.

392. APR, Ms. 12: 87r; 88v; 89r.

393. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 95r-95v.

la Busca pren per fi el poder mitjançant l'acció del lloctinent Galceran de Requesens. El partit buscaire, format sobretot per comerciants, volia imposar, de feia temps, una devaluació de la moneda; ara tindrà l'ocasió de dur a terme el seu projecte, que pretén l'estimulació del comerç i l'alleujament dels deutes de bona part de la població. Per descomptat, aquesta acció no tenia el vistiplau de l'oligarquia rendista, que veuria automàticament decreïxer el valor d'un dels seus actius principals i que era qui havia adquirit una bona part d'aquests deutes. No obstant això, durant el mes de gener, la provisió va ser aprovada pel rei i executada.³⁹⁴

L'important per a nosaltres és que, a partir d'aquest moment, es podria observar un augment del preu del cereal que seria, en realitat, únicament un augment del preu nominal, no pas del valor. O, en el cas que no poguéssim observar cap augment, ens trobaríem, de fet, davant d'una baixada efectiva del preu. I això sembla que sigui el que succeeix. El preu nominal del cereal en les compres que tenim registrades continua movent-se en les mateixes quantitats que abans, de manera que podem assumir que està experimentant una caiguda lenta. Entre gener i juliol, trobem vendes de xeixa a preus tan baixos com 132 diners (el 28 de gener) i vendes de tosella a 150 (als mesos de maig, juny i juliol).

I és que, per moltes normatives que s'emetin des del Govern, el blat dels pallols municipals sembla estar fent massa bé la seva feina de regular els preus: altre cop, la ciutat té massa cereal. El 6 de febrer, la ciutat encara té per vendre vora 10.000 quarteres de forment de Sicília. Segurament es tracta de romanents d'antics carregaments de la reina, però el cas és que aquest forment s'està venent a 96 diners (entre els seus compradors hi hagué Joan Gasull, que n'havia obtingut 3 quarteres a finals de desembre).³⁹⁵ Fins i tot així, el ritme de sortida és tan lent que els consellers decideixen rebaixar-ne el preu fins a 72 diners la quartera.³⁹⁶ Més endavant, al mes d'abril, encara hauran de rebaixar-lo fins a 54 diners, un preu rebentat, i, a més a més, alliberar la partida d'impostos per tal que es pugui treure gratuïtament de la ciutat.³⁹⁷

Amb aquestes dades i vist com estan els preus de la ciutat, és fàcil d'entendre per què el municipi es negarà a acceptar un carregament de blat sicilià dut per la reina quan aquest arribi l'abril de 1454. Segons els consellers, la reina ha dut el cereal més tard del que estava pactat, i per tant no tenen per què acceptar-lo.³⁹⁸ Evidentment, en situació de carestia el municipi hauria fet els ulls grossos, però, tenint en compte que el problema que arrossega la ciutat és just el contrari, s'entén la persistència dels dirigents urbans, que el mes de maig, quan el tresorer de la

394. C. BATLLE, *La crisis social*, p. 285-293.

395. ACB, Procures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 28r.

396. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8: 177r-v.

397. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8: 186r-v; Registre d'ordinacions, 7: 104v.

398. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8: 188r-189v.

reina protesta, es neguen de nou a rebre el carregament, resolució que aparentment és definitiva³⁹⁹ (figura 27).

4.5. *Maig de 1454 - abril de 1455*

I així, de nou, no notem cap pujada de preus en acostar-se l'estiu. Durant aquesta temporada la documentació municipal emprada no ens forneix pràcticament cap informació, però podem saber pels preus que, de problemes de proveïment, no se'n produí cap de greu. No obstant això, si observem les dades que forneix la documentació de la Casa de Caritat, sí que notem una pujada suau però constant dels preus. A principis d'agost, els caritaters compren toSELLA a 150; a mitjan mateix mes, l'adquireixen a 162; el 10 de setembre, el preu s'ha enfilat fins a 171; el 15 d'octubre, es ven a 186. A una velocitat similar a com s'ha produït l'ascens, es produeix la davallada: el 12 de novembre la toSELLA val 180; el 15 de gener ja val 163; a principis de febrer ja ha retornat als 150 diners d'origen, i encara caurà una mica més (148 diners per quartera el mes de maig).⁴⁰⁰

Una progressió similar la descobrim als llibres de negocis de Santa Maria de Jonqueres: al mes de desembre compren forment a 156; el 15 de gener, a 142; el 28 de març, a 135.⁴⁰¹ Desgraciadament, en la documentació municipal no tenim cap dada que ens permeti afirmar l'arribada de carregaments importants. En les assegurances no s'observa una aflluència especialment significativa a partir del mes d'octubre. En qualsevol cas, no es tracta pas de pujades massa significatives: el preu màxim assolit per la toSELLA el mes d'octubre és força més baix que el que assoleix el forment en èpoques de carestia. Més endavant, els preus es mantindran estables o, encara, prosseguiran una lleu davallada fins a l'estiu de 1455.

Un altre any tranquil i, veient les evolucions dels preus, bé pot ser que, altre cop, l'arribada de blat adquirit pel municipi en sigui la causa. De fet, que Joan Gasull faci tres compres de forment de la reina el 3 d'octubre, el 5 de novembre i el desembre, i una quarta de forment «del municipi» el 16 d'abril de 1455⁴⁰² pot fer-nos pensar que, de nou, aquest ha estat el cas (figura 28).

4.6. *Maig de 1455 - abril de 1456*

Amb la nova collita no canvia pas la situació. La ciutat no patirà tampoc pel proveïment aquesta temporada, si més no, no al principi. En la documentació

399. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-8: 193v-196r.

400. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Pastrim, Administració, 1452-1455: 97r-97v.

401. ACA, Monacals Universitat, 175, 1: 139r; 142v; 145r.

402. ACB, Procures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 37v; 38r; 38v; 44r.

municipal, això sí, hi podrem veure el reflex de les accions de la Busca per potenciar la marina barcelonina. Des que han ascendit al poder, els buscaires han procurat la construcció d'una flota adequada per protegir els vaixells mercants.⁴⁰³ En realitat, amb l'excusa de protegir els propis mariners, en bona mesura el que s'està intentant és construir una marina que pugui servir per imposar-se sobre els adversaris i rapinyar, si es pot, algun botí embarcat en altres vaixells. I un dels objectius principals d'aquesta iniciativa és contribuir a assegurar-se el proveïment per mar, ja no només defensant les embarcacions que van a Barcelona a descarregar, sinó desviant-ne d'altres.

El primer resultat d'aquesta actuació és, el desembre de 1455, una reclamació dels Jurats de Mallorca: es troben en situació de certa estretor i demanen que s'interrompin les accions de la galiota que la ciutat fa anar per la costa catalana i que obliga totes les barques carregades amb forment a dirigir-se a Barcelona. Els consellers responen que tenen dret a decidir quines embarcacions surten del país i quines no.⁴⁰⁴ El mes de gener es repetirà l'escena amb el mateix resultat.⁴⁰⁵ Les accions semiviolentes per assegurar-se el proveïment han pres força rellevància des de l'arribada dels buscaires al poder, i segurament no podem lligar aquests cops de mà amb la percepció de la proximitat d'una carestia, ja que el 18 de desembre de 1455 els consellers resolen rebutjar 500 quarteres dutes pel comte de Prades perquè han arribat amb retard.⁴⁰⁶

I no obstant això, aquesta temporada no acabarà amb la placidesa de les anteriors. Entre la collita de l'estiu de 1455 i el mes d'abril de 1456 els graners sembla que estan ben proveïts. De tota manera, a partir de gener o febrer ja es percep algun petit augment dels preus. Justament, la situació coincideix amb una reunió del Consell en què els consellers ordenen reparar la galera que utilitzen per protegir les costes. La causa principal és que «de Prohensa deuen exir algunes fustes de rems armades, qui porien fer gran dan a la dita costa e darien causa que no sien portades vitualles a la dita ciutat»,⁴⁰⁷ factor que ja hem posat en relació amb la davallada dels viatges provinents de França a partir de finals de 1455.

La caiguda de les importacions franceses es féu sentir a la ciutat. De fet, per exemple, Pere Figuera, que des d'octubre de l'any anterior havia tramès cada mes un carregament de 36 quarteres de tosella a Sant Pere de les Puel·les, es veu obligat, a partir de novembre de 1455, a vendre carregaments de 18 quarteres de tosella i 18 de xeixa, o de 10 de xeixa i 26 de tosella, cosa que, en aquest context, sembla una conseqüència evident de l'existència de dificultats d'importar cereal francès.

403. C. BATLLE, *La crisis social*, p. 297-301.

404. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-10: 23v-24v.

405. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-10: 42r-43r.

406. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-10: 30v-32v.

407. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-10: 60v-61r.

Aquesta manca de cereal francès la deuen notar sobretot aquells preocupats per comprar blat de qualitat: si al setembre la tosella val 162 diners per quartera, menys de dos mesos més tard ja en val 184; es mantindrà per valors similars entre aquesta data i el mes d'abril; la conjuntura arrossega cap amunt també els preus de la xeixa, que adopten valors idèntics als de la tosella.⁴⁰⁸

El preu del forment no sembla massa afectat de moment, però sí que experimenta lleugeres pujades respecte a l'any anterior per aquestes mateixes dates: Joan Gasull el compra a 138 (novembre), 146 (desembre) 132 i 138 (gener), encara que en una ocasió un pagès de defora li'n ven a 192 i 186, cosa que podríem atribuir al fet que fos forment de qualitat superior.⁴⁰⁹ D'altres, com Joan de Torralba, compren forment castellà durant el mes de gener a preus molt bons (126 diners la quartera);⁴¹⁰ segurament es tracta d'alguna relació de favor amb els mercaders que el venen (els Batlle), però, sigui com sigui, podem interpretar aquest recórrer als favors com la indicació que s'està produint una petita disfunció. Així, el tancament o la reducció de les relacions comercials amb el sud de França per causa de la ingerència de naus provençals provocà certament variacions considerables en el mercat barceloní (figura 29).

4.7. *Maig de 1456 - abril de 1457*

Però el pitjor encara ha d'arribar. Si l'impacte d'aquesta acció provençal (qui sap si no desfermada per la creixent arrogància barcelonina) ha estat notori, més ho serà la mala collita de l'estiu de 1456. I alguns efectes avançats ja els podem sentir al maig i al juny. Tal vegada ja es preveu que la collita serà dolenta i comencen els acaparaments a petita escala. Sigui com sigui, als llibres de Santa Maria de Jonqueres, el 22 de maig registrem una compra de forment a 184 diners i, el 23 de juny, una altra per 214, preu gairebé rècord.⁴¹¹ Sant Pere de les Puel·les compra forment a 198 diners el 4 de maig i a 204 el 3 de juny.⁴¹² El municipi, al mes de maig, està venent el seu forment a 168 diners,⁴¹³ un preu moderat que prova que de moment aguantava bé la pressió.

Al mes de juliol, la situació sembla que s'hagi de disparar, però a l'hora de la veritat es modera. A Santa Maria de Jonqueres, on, de fet, ja opten per realitzar

408. AMSPP, Llibre d'abadesses, 108: 52r-52v.

409. ACB, Proceures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 51r; 51v; 54r; 54v.

410. APR, Ms. 12: 113v; 114r.

411. ACA, Monacals Universitat, 176: 66r; 70r.

412. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56r.

413. ACB, Proceures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 58v; Manual tretzè: 116r.

petites compres a diferents proveïdors —una estratègia que havíem identificat com a habitual en temps de crisi—, els preus de les cinc compres de forment que realitzen el 8 de juliol oscil·len entre els 180 i els 194 diners per quartera; els de la xeixa mallorquina que compren aquest mateix dia, entre 186 i 192.⁴¹⁴ A Sant Pere de les Puel·les, aquell mes compren tosella a 210 diners, un preu alt, però, tenint en compte que en principi es tracta del millor gra del mercat junt amb el blat candial, encara acceptable.⁴¹⁵ El que sorprèn més, però, són els 204 i 210 diners la quartera que paga la Casa de Caritat per simple forment els dies 19, 24 i 31 de juliol.⁴¹⁶ Potser, com ja hem anunciat més amunt, la igualada dels preus és un dels primers efectes de les crisis de subsistència o les caresties: els habituals consumidors de cereal car l'abandonen per gra més pobre; el producte més car s'estabilitza en un preu alt, i el que puja és el producte més barat, que té com a sostre el preu del producte més car.

A partir del mes d'agost, Barcelona es precipita en la carestia, però la veritat és que la pujada dels preus tampoc és rapidíssima, si ho hem de jutjar a partir de les nostres fonts. Durant aquest primer mes, el preu del forment registra valors de 204 diners la quartera,⁴¹⁷ encara que Joan Gasull pot comprar-ne petites quantitats a 186 diners a la plaça del blat i a 180 d'un proveïdor desconegut.⁴¹⁸ Al setembre, Santa Maria de Jonqueres pot comprar encara quantitats de forment menors que les habituals a 190 i 172 diners per quartera, preus prou sostenibles,⁴¹⁹ i a l'octubre a 172 el dia 2; el dia 13, compra dues partides, una de 3 quarteres a 186 diners i una de 10 a 192.⁴²⁰ La Pia Almoina compra forment, el 20 d'octubre, a 198 diners.⁴²¹ Per aquests mateixos dies, la Casa de Caritat compra 89 quarteres de blat candial a 228 diners cadascuna:⁴²² la pujada ja es comença a notar amb força.

La mala collita que anem anunciant no va limitar-se al territori català. Va ser un mal generalitzat, segurament, per tot l'occident mediterrani.⁴²³ Justament, això féu que Barcelona tingués més problemes per recolzar-se en les importacions. La carestia dugué la zona a un estat de tensió més alt del que ja de per si era

414. ACA, Monacals Universitat, 176: 72r-73v.

415. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56r.

416. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 61r.

417. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 61r-61v.

418. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 60v.

419. ACA, Monacals Universitat, 176: 76r; 78v.

420. ACA, Monacals Universitat, 176: 2, 79r; 85r.

421. ACB, Pia Almoina, Administració, Majordomia, 1455-1457: 31r.

422. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 61v.

423. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 390; J. HEERS, *Gènes au xve siècle*, p. 348.

habitual: el veto a les exportacions cerealistes dels monarques francès i castellà i l'habitual precarietat del proveïment balear i genovès augmentaren els conflictes.

El dia 16 d'octubre de 1456, una reunió del Consell dóna fe d'aquest fet. Els consellers, a més de retribuir a Galceran de Requesens, governador de Catalunya, per una expedició que ha fet amb la seva galera a Sant Feliu de Guíxols per ordenar la vinguda a Barcelona de diverses embarcacions, l'envien amb aquesta mateixa galera a patrullar les costes catalanes. Diuen ells que, «per tant com les illes [Balears, cal suposar] e altres se perforcen de portar-se'n los forments qui vénen en aquesta ciutat e n'han armades certes fustes», és necessari que Galceran de Requesens vagi «per tota la costa e encara per les illes per fer venir totes les fustes que troberà qui porteran dels dits forments».

Evidentment, la posició de Barcelona, contràriament al que sembla que assumeixin els consellers, no és del tot la de la víctima. De fet, més aviat al contrari. Els buscaires utilitzen el governador de Catalunya, proper al seu partit, per legitimar el seu atac a altres ciutats del Principat, com Sant Feliu de Guíxols, segurament tan necessitada com Barcelona. I no només això: una acció que veritablement fos de defensa hauria de limitar-se a la zona propera a la ciutat, on els barcelonins podrien emprar correctament l'usatge *vi vel gratia*; la navegació de la galera de Galceran de Requesens prop de les illes per desviar-ne les embarcacions és, de tot punt, delictiva. Si bé és explicable en un context com el d'aquell moment, no es pot justificar com un acte de defensa, sinó que més aviat constitueix una invasió dels drets de les illes. En qualsevol cas, la política de potenciació de la navegació empresa pels buscaires i criticada per alguns sectors de l'oposició es manifesta aquí en la seva plenitud.

Amb tot, però, res no pot contenir l'alça dels preus. Entre novembre i gener arribaran els moments més difícils. El monestir de Sant Pere de les Puel·les compra per darrer cop, de Pere Figuera, 12 quarteres de forment a 240 diners cadascuna. Això succeeix el 17 de novembre i, en endavant, entre el 21 de novembre i el 20 de desembre, el monestir compra a la plaça del blat, en vuit vegades, un total de poc més de 42 quarteres: els preus oscil·len entre 204 i 228 diners per quartera. D'aquestes vuit compres, dues s'indica que provenen de Comalats i una d'Ivorra.⁴²⁴ Tenint en compte la situació que hem descrit al mar, és fàcil pensar que les altres també fossin del mateix país; si bé aquests carregaments també es transportaven sovint per mar, com a mínim les distàncies que havien de recórrer eren més curtes. En favor d'aquesta idea hi ha la deliberació que féu el Consell el dia 17 de desembre. Miquel de Manresa presenta als consellers la qüestió de si asseguraran els carrega-

424. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56r.

ments que vénen de Catalunya i l'Aragó, prova que en moments com aquest el mateix consistori girava la mirada cap a l'interior.⁴²⁵

Però no és només que el mercat es nodris de cereal del país en major mesura. També les institucions amb possibilitats de xuclar recursos directament de l'interior s'inclinaren per aquesta opció de manera més directa. No deu ser casualitat que l'Almoïna, justament el 1456, reculli directament en espècie sobre les seves rendes una quantitat molt més elevada que en qualsevol altre any.⁴²⁶ Ni tampoc, evidentment, que, tal com ja havien fet el 1451, les monges de Sant Pere de les Puel·les negociïn, al mes de gener, un pacte amb Bernat Peixó, arrendatari seu, per tal que aquest els serveixi un total de 40 quarteres sense garbellar a 210 diners cadascuna.⁴²⁷ Més problemes, segurament, devien tenir els qui no podien recórrer a aquestes estratègies. Joan Gasull, per exemple, durant el mes de gener, compra forment a 222, 225 i 240 diners per quartera.⁴²⁸ També la Casa de Caritat paga aquest mateix preu el dia 13 de gener per forment.

Cap al febrer els preus es comencen a moderar. El monestir de Santa Maria de Jonqueres compra, el dia 10, xeixa a 218 diners la quartera.⁴²⁹ A la Casa de Caritat, adquireixen blat candial a 228 diners la quartera el dia 13 de febrer.⁴³⁰ A Sant Pere de les Puel·les, el 23 de febrer, compren blat municipal de la mateixa mena a 216 diners per quartera.⁴³¹ El mateix Gasull, per exemple, podrà comprar un carregament de forment sard a només 180 diners per quartera —tot i que ja sabem que el forment sard és el de pitjor qualitat.⁴³² És possible, doncs, que al mes de febrer anessin arribant a la ciutat carregaments de cereal. Alguns d'aquests eren de xeixa o de blat candial, menes de blat que s'importaven sobretot de Catalunya i l'Aragó.⁴³³ Poc enrere teníem un document parlant d'importacions d'aquestes regions. Per tant, és probable que l'arribada d'aquests carregaments estigués dirigida principalment pel municipi.

Alhora, el municipi també havia emprès altres accions. Al mes de febrer, «vehents que la dita ciutat era en destret de forments e dupants no vengués en molt major per la extereïtat que era stada generalment en la anyada pus prop passada», enviaren Pere Balaguer a negociar amb el rei de França la treta de 30.000 sesters. Balaguer, en

425. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-11: 34r-34v. El Consell decidirà que, encara que hagin de venir per mar, com que la distància és curta, no fa falta.

426. ACB, Pia Almoïna, Administració, Majordomia, 1455-1457: 31r-31v.

427. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56r.

428. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 66r.

429. ACA, Monacals Universitat, 176: 89v.

430. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 62r.

431. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56v.

432. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 66r.

433. La xeixa també es produïa a França, però ja sabem que en aquest moment el monarca francès havia prohibit les exportacions.

un principi obtingué la treta, però després els oficials del rei de França li impediren dur-la a terme i demanà 500 escuts d'or al municipi per tirar endavant l'operació.⁴³⁴ Finalment, Balaguer incorregué en certes pràctiques irregulars que acabaren fent que el Consell es negués a comprar el forment i, encara, amenacés de castigar-lo si es demostrava que havia intentat defraudar la ciutat intencionadament.⁴³⁵ Encara que el resultat final d'aquesta operació fos infructuós, prova que la carestia era de prou entitat perquè els consellers barcelonins obrissin negociacions directes amb el rei de França. Per altra banda, però, també demostra l'obsessió rigorista dels dirigents barcelonins, sempre preocupats per evitar la caiguda de la ciutat «en servient perpetual», un aspecte que ja havia subratllat Del Treppo.⁴³⁶

Amb tot, la prohibició de treta de forments de França no devia ser ja tan impossible de trencar. Al març, els Viver paguen per tal que se'ls assegurí un carregament de 800 sesters (unes 600 quarteres) que duran en dues galeres des d'Aigües-mortes.⁴³⁷ Segurament, l'ús d'aquesta embarcació es deu a la inseguretat que encara es respira a la regió —recordem que la galera és considerat el vaixell més segur per al transport. Però, sigui com sigui, això no significa que s'hagi reobert el tràfic amb França.

Justament per això, i pel manteniment dels preus, el municipi es veia forçat, de vegades, a renunciar a les pretensions legalistes extremes a què fèiem referència més amunt. Al mes de març de 1457, els consellers accepten que el rei de Navarra lliuri el blat que havia assegurat que duria, a pesar que arribava amb retard. El monarca havia rebut un préstec de 2.000 lliures (480.000 diners) del mateix municipi, però per culpa de la prohibició de treta del rei de Castella no havia pogut fer venir el cereal a la ciutat. Com que la situació de la vila era una mica preocupant, els consellers decidiren en aquest cas permetre que el negoci tirés endavant: es lliuraren al rei 2.500 lliures més (600.000 diners) i se li donà de temps fins a finals de maig per dur el cereal i pagar el préstec.⁴³⁸

A tot això, els preus es mantingueren força alts. Al març registrem encara que la Casa de Caritat compra blat candial a 228 i forment a 216.⁴³⁹ Joan Gasull també paga 216 diners per forment del municipi, però també adquireix quantitats de forment sicilià de Pere Batlle per tan sols 168 diners.⁴⁴⁰ És possible que a partir

434. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-11: 73r-74r.

435. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-11: 91r-92r.

436. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 353 i seg.

437. AHPB, Antoni VILANOVA, *Quartus liber securitatum*: 2r-2v.

438. AHCB, Fons Municipal, 1B, Consell de Cent, Registre de deliberacions, II-11: 62v-65v.

439. ACB, Caritat o Mensa Capítular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 62r.

440. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 69r; 69v.

de principis d'any l'estratègia naval barcelonina comenci a fer efecte i ara les embarcacions arribin amb més facilitat?

Segons sembla, al mes d'abril les conseqüències de la mala collita encara eren presents,⁴⁴¹ però els preus que registrem són ja més acceptables. Dues compres de forment (1 i 4 d'abril), una d'aquestes de forment de Calaf, a 204 diners la quartera;⁴⁴² una de forment francès, el dia 7, a 198 diners la quartera;⁴⁴³ encara Joan Gasull n'ha comprat a 174 el 4 d'abril, però es tracta del baratíssim forment sicilià que ven Pere Batlle.⁴⁴⁴ El municipi, entretant, ven blat candial a 198 diners per quartera,⁴⁴⁵ encara que els privats que venen blat d'aquesta mateixa mena ho facin a 208⁴⁴⁶ o 216 diners.⁴⁴⁷ Això també afecta els pocs carregaments de tosella que encara arriben: el dia 8 d'abril, la Casa de Caritat en compra a 216 diners.

Hem vist, doncs, des de prop, de quina manera el municipi va protegir-se aquest cop contra els possibles efectes devastadors de la carestia. Fent ús dels recursos del rerepaís, opció que, per exemple, a Gènova li resultava més complicada,⁴⁴⁸ aconseguiren fer front a les pujades de preus i, segurament, evitar mals majors.⁴⁴⁹ L'obtenció dels recursos es feia de manera forçosa, com en el cas de les captures de vaixells, o a través de compres, però en qualsevol cas Barcelona utilitzava amb autoritat la seva posició de preeminència (figura 30).

4.8. *Maig de 1457 - abril de 1458*

La nova collita s'acostava i, en el moment de l'any en què tradicionalment les existències es trobaven al límit, l'actuació municipal i la iniciativa mercantil havi-

441. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 390.

442. ACA, Monacals Universitat, 176: 95v; ACB, Pia Almoina, Administració, Majordomia, 1457-1459: 42r.

443. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56v.

444. ACB, Procures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 69v.

445. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56v. El 7 d'abril.

446. AMSPP, Llibre d'abadesses, 109: 56v. El 28 d'abril.

447. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració General de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1455-1457: 62r. El 8 d'abril.

448. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 352.

449. Tenim encara dos documents més que corroboren l'activitat intensa de cerca de recursos en el propi territori i l'Aragó i que no hem indicat en el text principal per la dificultat de situar-los exactament en el temps. L'un (que fa referència possiblement al període entre l'estiu i el novembre de 1456) és la retribució a un mercader de Santpedor per haver portat a la ciutat el blat necessari «per la fractura qui lahors era en la dita ciutat dels dits forments» (AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, XI-71, 110r); l'altre, el pagament que es fa a Pere Busquets per haver anat, «axí en vegell com en Aragó e en moltes altres parts, per esmerçar forment per la dita ciutat en la anyada de la present conselleria [de novembre de 1456 a novembre de 1457]» (AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, XI-70, 93v).

en alterat aquest curs natural de tal manera que és fàcil pensar que, encara que no conservem cap dada respecte als preus, al mes de maig aquests es mantingueren estables. L'actuació del municipi va ser gairebé perfecta, però, com en anteriors ocasions, encara van haver de treure's de sobre quantitats de cereal. El 31 d'agost de 1457, van publicar una ordinació en què ordenaven l'adquisició per part dels ciutadans de blat candial a 15 sous la quartera (180 diners) i xeixa a 13 (156 diners), amb l'amenaça que, si no ho feien abans de final de setembre, se'ls en lliuraria igualment per força i pagant el preu de la distribució.⁴⁵⁰

Durant els mesos d'estiu, aquest excés de gra va contribuir segurament a mantenir i anar rebaixant els preus fins que arribés el de la nova collita, a pesar de la presència d'una flota bel·licosa genovesa a les costes catalanes. Així, el 3 de juny, Joan Gasull comprà forment del municipi a 192 diners i, el 21, vengué 2 quarteres de blat candial aragonès (que no sabem d'on havia obtingut) a aquest mateix preu.⁴⁵¹ El 14 de juliol, Santa Maria de Jonqueres compra blat candial una mica més car, a 216, però no podem desprendre d'aquesta dada una pujada general dels preus, sinó més aviat diferències de qualitat o diferents relacions entre comprador i venedor. Al mateix moment (dies 13 i 16), l'Almoina fa compres de forment que demostren clarament que la tendència ja és cap a la davallada: els preus són 156, 168 i 159 diners per quartera; en almenys un cas es tracta de vendes provinents de prop de la ciutat (Sant Andreu del Palomar), i potser no marquen massa objectivament l'estat dels preus. En qualsevol cas, però, que hi hagi tres compres per aquestes quantitats, ja és alguna cosa. Al mes d'agost, els preus sembla que continuen baixant. Joan Gasull compra forment a 120 diners per quartera d'en Morell i, després, fins i tot en compra a 144 diners per quartera d'un carregament que s'havia pres als genovesos,⁴⁵² preus que indiquen que la carestia ha estat del tot superada.

Per això segurament els ciutadans, a finals de mes, han abandonat la compra de blat municipal i han forçat els dirigents a publicar l'ordinació que citàvem més amunt. Justament Joan Gasull és un dels que acata l'ordre municipal i compra una

450. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de Deliberacions, II-8: 51r.

451. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 71r; 71v.

452. ACB, Proccures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 73r; 73v. Hem trobat dades sobre aquesta captura amb posterioritat a la redacció d'aquest treball: es tractava d'una nau que a mitjan juny, moment en què els catalans tenien vedada la treta de blat francès, es trobava a Agda carregant entre 20.000 i 25.000 sesters de cereal. Un mercader barceloní, Pere Andreu, havia advertit a les autoritats de la ciutat del fet (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-27 (1457): 136r). El 3 de juliol, una carta de Pere Santpol avisava que s'havia capturat una embarcació amb més de 20.000 sesters de forment i 35 teles, cuirs i ballestes i una altra de Miquel de Manresa urgia els consellers a preparar-se per descarregar una tan gran quantitat de cereal (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-27 (1457): 146r; 147r).

quartera de forment municipal a 180 diners.⁴⁵³ Evidentment, era normal que s'hagués deixat de comprar gra municipal. Al mes de setembre el forment es ven ja a 148 o 156 diners per quartera,⁴⁵⁴ i els consumidors habituals de forment (com Santa Maria o el mateix Gasull) no tenien interès especial per adquirir blats de qualitat superior, per més que estiguessin a preus baixos per la seva qualitat. De tota manera, no es repetí una situació com la de l'any 1452, amb contínues ordinations obligant els ciutadans a comprar gra.

Ja no detectarem cap altra oscil·lació pronunciada en els preus durant aquest any. Però això no vol dir que el Consell s'estigui de braços plegats. El novembre de 1457, per exemple, sabem que va enviar una embarcació a Palamós per carregar el blat que portava una nau castellana que havia estat capturada per dues galeres armades de la ciutat. La quantitat confiscada no devia ser poca, ja que el vaixell que s'envià per transportar-la estava menat per una dotzena d'homes.⁴⁵⁵ Així mateix, tenim altres informes d'importacions, com el pagament de 198 lliures als asseguradors de 6.000 quarteres venudes el 20 de febrer de 1458 per Simeon Sala a la ciutat al preu d'11 sous (132 diners) la quartera.⁴⁵⁶

Per tant, a pesar que l'any semblava haver estat bo o, si més no, cap senyal feia pensar que hi hagués d'haver carestia, veiem com el govern de la Busca prossegueix amb la seva política de cops de mà i potenciació de les importacions. I això, no obstant que el 9 de febrer s'ha de publicar una nova ordinació per intentar que els ciutadans adquireixin blat candial a 15 sous i xeixa a 12, amb les amenaces de sempre⁴⁵⁷ (figura 31).

4.9. *Maig de 1458 - abril de 1459*

Què hi havia darrere aquestes actuacions del municipi? Per què, a pesar que la carestia ja havia estat àmpliament superada, els consellers han prosseguit amb una política que produeix encara més documents de compra que no pas en el període de dificultats? I no només documents de compra, sinó també ordinations forçant el poble a adquirir el blat: el 28 de maig n'hi ha una de nova: ara, els consellers obliguen a comprar blat sicilià a 10 sous i mig (126 diners) la quartera.⁴⁵⁸

És possible, però, que la causa d'aquestes compres excessives no sigui només una mala mesura de les necessitats de la ciutat. Uns dies abans de l'ordinació esmentada, el 2 de maig, en un document els consellers negocien la rebaixa de la imposició sobre

453. ACB, Procures, Extravagants, Comptes de particulars, Manual de comptes de Joan Gasull: 73v.

454. ACA, Monacals Universitat, 176: 106r; 107v.

455. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, XI-71: 91r.

456. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, XI-71: 82v.

457. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 61r.

458. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 64r.

la treta de forment que s'hauria de cobrar a uns mercaders. Així mateix, en el mateix text accepten de vendre blat a Sant Andreu de la Barca i a Menorca.⁴⁵⁹ Només uns dies més tard, Santa Coloma, Martorell i Castelldefels demanen a la ciutat que els vengui una petita quantitat de blat, a la qual cosa responen els consellers que, «per quant los dits lochs són bon vehins d'aquesta ciutat e és rehonable secòrrer aquell en temps de necessitat», accediran a la petició.⁴⁶⁰ Per tant, i reprement la idea de començament de paràgraf, podria ser que aquesta política tingués com a objectiu intentar convertir la ciutat en un centre de redistribució.

Durant aquests mesos, els preus, com dèiem, són estables. Cal observar, això sí, que són més alts que no pas abans. Al maig, registrem forment municipal a 180 diners per quartera; al juny, Sant Pere de les Puel·les compra xeixa a 192 i blat candial al mateix preu.⁴⁶¹ Santa Maria de Jonqueres adquireix blat candial a 180, i forment a 180 i 168.⁴⁶² Hi ha varietat en els preus, segurament relacionada amb la qualitat i els avatars singulars de cada transacció, però en cap cas assoleixen cotes massa elevades.

Una estabilitat que segurament es perllongarà durant els mesos de juliol, agost, setembre i octubre: el forment el trobarem sempre entre els 180 i els 192. Val a dir que per a aquest període tenim molt poques referències en els llibres de comptes, però les accions del Consell fan pensar que, efectivament, hi havia tranquil·litat. No cal que interpretem la compra de blat sicilià que el Consell realitza a principis de juny⁴⁶³ com una mostra del contrari, ja que poc més d'un mes més tard s'afanquirà la treta de blat a un mercader, a Vilafranca.⁴⁶⁴ En principi, si hi hagués cap problema de proveïment, seria absurd que es permetés la fugida del cereal.

I de problemes no sembla que n'hi hagués fins al mes de setembre, quan un altre succés extraordinari, aquest cop d'una naturalesa molt diferent, tingué la seva influència sobre el decurs dels esdeveniments. Els consellers reberen notícia que el nou monarca, Joan II, preparava una visita a la ciutat i que els demanava que

fos donat orde que, del bescuyt d'aquesta ciutat, li'n fossen venuts sis-cents quintars a ops e per forments de les galeas del comte de Cossentayna e del magnífich Galceran de Requesens, governador de Cathalunya, e d'en Pere Pujades, ço és a quesquina de les dites galeas ·CC· quintars, les quals lo dit senyor trametrà ab sos missatgers al reyalme de Nàpols.

Aquestes quantitats les pagaria el rei immediatament.

459. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 15v-18r.

460. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 12, 20v-21r.

461. AMSPP, Llibre d'abadesses, 112: 54r.

462. ACA, Monacals Universitat, 176: 137r; 137v.

463. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 31r-33r.

464. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 45r-47r.

A aquesta despesa, de la qual s'hauria de fer càrrec en primera instància el municipi —i que implicava una minva de les reserves de cereal—, se n'hi hagué d'afegir una altra. Els consellers sabien, segurament per experiència, que, quan un monarca s'estava en una ciutat, aquesta s'omplia, no només amb el seguici del senyor, sinó amb tots aquells que s'hi acostaven per provar d'obtenir alguna feina o favor. I això podia fer insuficients les reserves de cereal. Per tant, ordenaren a Pere Botaller, mercader de Tortosa —que ja hem vist en la primera part—, que procurés, en secret, un total de 15.000 quarteres per a la vila.⁴⁶⁵

Pot sorprendre la magnitud d'aquesta compra —l'Almoina de Barcelona, per exemple, no consumia més de 1.000 quarteres l'any—, però és que més endavant, de fet, els consellers acceptarien, «vehent la venguda del senyor Rey», una nova compra, en aquest cas de 3.000 o 4.000 quarteres de toSELLA de Castella que havien de venir abans que finalitzés el mes d'octubre.⁴⁶⁶ I encara, uns dies més tard, donarien el vistiplau a una nova adquisició de gra: 10.000 quarteres de blat candial de Castella i Aragó i 1.500 de forment de Calàbria. Altre cop, la causa és que sense aquestes compres «no-s porà algú bonament sostenir per la gent qui-s spere, Déu volent, prest venir en la dita ciutat ab lo senyor Rey».⁴⁶⁷ En total, el municipi va comprar vora 30.000 quarteres de blat per a l'ocasió.

I el fet és que les seves prediccions no foren exagerades. Joan II féu arribada el dia 22 de novembre i s'estigué a la ciutat fins al 10 de gener.⁴⁶⁸ Una ullada a l'evolució dels preus del blat desfarà tots els dubtes. El dia 4 de novembre, Santa Maria de Jonqueres compra forment i el cost de cada quartera és de 198 diners; el 24 de novembre, tan sols dos dies més tard de l'entrada del monarca, torna a comprar forment: ara, el preu per quartera és de 208 diners.⁴⁶⁹ Sant Pere de les Puel·les havia comprat blat candial i xeixa el dia 15 de novembre a 198 diners la quartera. Fins al 29 de desembre, les monges no faran cap altra compra: aleshores es veuran obligades a fer-la a la plaça del blat «per tant com lo nostre formanter no tania forment»; a més, a part d'haver de comprar forment, l'hauran de pagar a 206 diners per quartera.⁴⁷⁰ Pel que fa a l'Almoina, se'n sortirà una mica millor. Com que els administradors no solen preocupar-se de la qualitat, poden concertar l'obtenció de 200 quarteres de forment sard, el més barat, a tan sols 132 diners per quartera el dia 11 de desembre.⁴⁷¹

465. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 48v-49v.

466. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 51r-51v.

467. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 12, 52r-52v.

468. J. M. SANS TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. 1, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 1994-2008, p. 147-148.

469. ACA, Monacals Universitat, 177: 7v; 10r.

470. AMSPP, Llibre d'abadesses, 112: 54r-54v.

471. ACB, Pia Almoina, Administració, Majordomia, 1457-1459: 43v.

A partir de gener, però, la baixada no sembla que es produeixi ràpidament. Joan Font, el formenter de Sant Pere de les Puel·les, anirà venent forment al monestir a 210 diners la quartera.⁴⁷² A Santa Maria de Jonqueres tenim tres compres, totes tres de forment. Les dues primeres, del 12 de gener i el 5 de març, a 204 diners per quartera; la darrera, del 13 d'abril, a 198.⁴⁷³ Per tant, en principi es podria pensar que, ni tan sols amb les mesures extraordinàries preses pels consellers, s'ha pogut evitar que la visita reial desproveís la ciutat, i les conseqüències s'arrosseguen encara uns mesos en forma de preus alts.

I no és que el municipi no hagi treballat per mantenir el proveïment durant tot el temps que el rei es troba a la ciutat. Al desembre i al gener, es duen a terme més accions per dur-hi gra: es pacten seguretats per al transport de 2.000 quarteres de blat aragonès,⁴⁷⁴ s'envien vaixells a Tortosa per assegurar l'arribada de nous carregaments⁴⁷⁵ i encara s'estableixen més seguretats per portar blat de Sicília.⁴⁷⁶ A finals de gener es facilita l'extracció d'una partida de cereal de la ciutat, però és perquè «se començava molt a guastar», i en la mateixa reunió del Consell s'accepta la importació de bones quantitats de blat sard.⁴⁷⁷

I entretant, durant febrer, març i abril, continuaran les tasques d'aprovisionament alhora que les sortides negociades de blat de Barcelona. El 8 de febrer, es pacten unes seguretats per importar blat sicilià mentre es negocia el preu que haurà de pagar un mercader per treure blat barbaresc que ha dut a Barcelona.⁴⁷⁸ El 3 de març s'aprova la venda de 500 quarteres a Girona, s'atorga un permís d'extracció de gra i se'n negocia un altre,⁴⁷⁹ però gairebé al mateix temps (16 de març) s'estan signant noves seguretats per importar blat d'Aragó, Castella i Roma.⁴⁸⁰ Les notícies en un i altre sentit es succeeixen en gran nombre: per un cantó, es concedeix a l'abat de Montserrat el dret d'extracció de 50 quarteres,⁴⁸¹ al mercader Gabriel Gili, per 1.000 quarteres⁴⁸² i a Francí Caselles per 4.000 quarteres de blat candial o xeixa d'Aragó o de Castella;⁴⁸³ per l'altre, en els mateixos documents, es contracten noves seguretats per importar més cereal.

472. AMSPP, Llibre d'abadesses, 112: 54r-54v.

473. ACA, Monacals Universitat, 177: 13r; 17v; 24r.

474. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 82v-83r.

475. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 83r-84v.

476. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 91v-92v.

477. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 93v-94r.

478. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 96r-96v.

479. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 105v-106v.

480. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 110r-110v.

481. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 12, 113v-114v.

482. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 118v-119v.

483. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 111v-112r.

Així que tot plegat ens deixa davant una situació complexa. Per una banda, tenim que els preus s'incrementen per un augment sobtat de la demanda, però que es mantenen inflats mesos més tard tot i que, per altra banda, des de fa vora un any hi ha una activitat intensíssima de compres i establiment de seguretats, tal com ja havíem advertit en la primera part. En molts casos, a més, aquestes compres ultrapassen el límit de 4.000 quarteres que s'havien imposat els consellers l'any 1452. Paral·lelament a això, a més, veiem que, aparentment de forma contradictòria, existeix tota una línia d'actuació municipal destinada a desfer-se del gra un cop és a la ciutat i que es manifesta per tres canals: la negociació i reducció dels impostos sobre l'extracció de cereal, la venda a altres ciutats i la venda forçosa als ciutadans de Barcelona. Com podem explicar aquesta situació tan peculiar? (figura 32).

4.10. *Maig de 1459 - abril de 1460*

De moment, deixem la pregunta sense respondre i avancem en la nostra anàlisi cronològica. Al maig de 1459 es van mantenir preus similars als dels mesos anteriors, de manera que les quantitats de blat que arribaven no es quedaven a la ciutat fent caure els preus. Així, si seguim les dades de Sant Pere de les Puel·les, trobem dues vendes de forment de Joan Font per 210 diners els dies 2 i 7 de maig, i una tercera a 180, en aquest cas de forment del municipi.⁴⁸⁴

Però mentre que a Barcelona no detectem massa problemes, a l'interior fa la sensació que s'han començat a acabar les existències. El municipi acorda rebre 6.000 quarteres de blat sicilià en els propers dies, pagant-lo a 150 o 144 diners, segons si arriba més o menys tard.⁴⁸⁵ I, per altra banda, resol vendre a les viles de Vic, Calonge i Palamós i als monestirs de Sant Cugat i de framenors de Barcelona fins a un total de 6.000 quarteres de forment sicilià.⁴⁸⁶ Uns dies més tard, Perpinyà també adquirirà 600 quarteres o 1.000 si arriba el carregament de blat que ha de dur el mercader Jaume Pasqual,⁴⁸⁷ cosa que ens indica que el municipi estava mercadejant amb el gra que importava fins i tot abans de tenir-lo al pallol.⁴⁸⁸

484. AMSPP, Llibre d'abadesses, 113: 54r.

485. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 120v-121r.

486. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 121v-122v.

487. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-12: 122v-123v.

488. Posteriorment a la redacció d'aquest treball, l'estudi de les lletres comunes originals de l'any 1459 ens ha permès consolidar aquesta hipòtesi. Al llarg d'aquest any, diverses poblacions van demanar als consellers de la ciutat, ja no només que se'ls permetés apropiari-se de carregaments destinats a Barcelona o que se'ls concedís el pas franc de cereal per la ciutat, sinó directament que se les proveís de blat. És el cas de Girona (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-29, 1459: 23r; 79r), Castelló d'Empúries (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-29, 1459: 43r; 44r; 45r), Vic (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-29, 1459: 74r) o Sant Climent (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-29, 1459: 170r). Poblacions com Girona pogueren finalment prove-

Una mirada als preus de l'anyada ens mostra que estem davant d'una de les temporades més plàcides pel que fa a l'evolució dels preus. Però el problema, altra vegada, fou l'excés. Els consellers tornen a tenir massa blat a les botigues de la ciutat, però aquest any és exagerat. Obligaran els ciutadans a comprar blat en cinc ocasions: al juliol, a l'agost, al novembre i al gener de l'any següent dues vegades.⁴⁸⁹

L'interessant, aquest cop, és que la política dels consellers sembla que comença a ser criticada. Si més no, cada cop hi deu haver més gent que no vol pagar les compres forçoses de blat, ja que, si no fos així, com s'entén que el 18 de juliol es cridí una ordinació per obligar tothom a pagar el que es deu pel blat que s'ha distribuït obligatòriament? Per què en aquesta crida s'intenta explicar al ciutadà que és molt necessari que pagui per compensar l'esforç que fa la ciutat per proveir-se?⁴⁹⁰ Des del nostre punt de vista, la política annonària de la Busca podia estar començant a desgastar seriosament l'economia domèstica d'alguns sectors o, com a mínim, a ser considerada motiu de reprovació. Cal reconèixer, no obstant això, que, en un any de carestia generalitzada arreu del país, és segurament aquesta dura política la que permet que la ciutat de Barcelona pugui mantenir uns preus tan estables (figura 33).

4.11. *Maig de 1460 - abril de 1461*

Hem vist, doncs, que el comerç estava plenament recuperat, amb les importacions franceses a un ritme més alt que mai i les sicilianes tres quarts del mateix. I que a aquestes importacions se'ls donava sortida com es podia, sovint de mala manera. El 2 de maig de 1460, s'ordena altre cop als ciutadans que prenguin el forment sicilià que ha dut el rei a la ciutat. El podran prendre «a rehó de x sous la quortera e, si no, serà-ls mès per lurs cases e pagaran xi sous la quartera».⁴⁹¹ El que no es comunica als ciutadans és que, contradient les pròpies ordinacions de la ciutat, els consellers havien comprat al rei 12.000 quarteres de blat quan, recordem-ho de nou, el màxim eren 4.000, justament per evitar aquestes situacions. Dos dies abans, el 30 d'abril, quan el blat havia arribat, els consellers s'havien reunit i havien trobat que «si-s metrà en botigues, se guastaria», de manera que havien optat per obligar els ciutadans a comprar-lo.⁴⁹² Tan sols uns dies després, el 12 de

ir-se'n per mitjans propis (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-29, 1459: 82r). Algunes altres la petició d'ajut de les quals no apareix als registres, com Perpinyà, que ja hem vist, o Santa Pau, enviaren missives en què agraïen que la ciutat els hagués venut quantitats rellevants de cereal en el moment en què les necessitaren (AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes originals, X-29, 1459: 85r; 94r).

489. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 95v; 101r-101v; 106r; 112r; 120v.

490. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 99r-100r.

491. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 120v.

492. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 69v-71r.

maig, una nova ordinació obliga els ciutadans a comprar també part del blat d'Aragó (xeixa i candial) que es conserva encara al pallol de la ciutat.⁴⁹³ Encara, el 4 de juny una deliberació del Consell confirma que aquestes mesures han fracassat i que encara queda blat per vendre, de manera que es decideix abaixar encara més el preu del forment sicilià i permetre'n la treta gratuïta.⁴⁹⁴

Probablement l'arribada de fortes quantitats de blat durant els mesos de maig i juny —també tenim un pagament realitzat a Nadal Jacomí per haver descarregat embarcacions carregades de forment a la ciutat—⁴⁹⁵ va ser la causa de la baixada de preus que sí que finalment es produeix a partir del maig i que s'allarga el que dura l'estiu. Si seguim les dades que proporciona la Casa de Caritat i Santa Maria de Jonqueres per a aquest any, podem veure, en primer lloc, que totes dues institucions han tornat per fi a comprar habitualment cereal de qualitat. La Casa de Caritat només adquirirà blat candial, toSELLa i, en tres ocasions, xeixa. Santa Maria de Jonqueres es proveirà igual de forment i de toSELLa. En segon lloc, que des de tots dos observatoris apreciem una evolució similar dels preus. De juny a agost, una davallada significativa: dels 180 diners que val la quartera de forment el juny, passem als 168 d'agost i octubre;⁴⁹⁶ dels 174 de la toSELLa al maig, als 162 de juny, juliol i agost; evolució paral·lela a la del blat candial, que de 186 caigué a 174.⁴⁹⁷ Curiosament, però, al mes de setembre, que en principi hauria de ser quan es produeix la gran entrada de gra al mercat, assistim a una nova pujada dels preus. Segons les dades que presenten els llibres de la Casa de Caritat, el dia 5 tenim el blat candial a 186 diners per quartera, el dia 11 a 198 i el 3 d'octubre es manté a 198; la toSELLa evoluciona similarment: és a 174 el dia 5, a 186 el dia 11 de setembre i el 3 d'octubre, i a 192 el 4 de novembre.⁴⁹⁸ Cada quartera de la toSELLa que Jonqueres compra el dia 11 de setembre val 178 diners; les del 24 de novembre, en canvi, ja en valen 190.⁴⁹⁹

Des d'octubre fins al febrer següent, els preus s'estabilitzaran. Es mantindran en la franja entre els 186 i els 204 pel que fa al blat candial, entre els 186 i els 192 la toSELLa i entre els 180 i els 198 la xeixa, tot segons les dades que ens forneix la Casa de Caritat —cal dir que els 198 diners pagats per la xeixa no estan en consonància amb el preu, inferior, que se'n pagava en aquell moment a la ciutat, tal com

493. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 120v.

494. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 84r-86r.

495. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, XI-73: 110v.

496. ACA, Monacals Universitat, 177: 73r; 88v; 98v.

497. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1460: 104v-105r.

498. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1460: 105r-105v.

499. ACA, Monacals Universitat, 177: 92v; 103r.

s'indica en el mateix llibre, on els responsables s'excusen dient que l'havien comprat a aquest preu inflat perquè feia un pa molt bo.⁵⁰⁰ Santa Maria de Jonqueres, que sempre compra més barat, presenta un patró similar: el preu del forment es manté entre 180 i 186 diners, mentre que el de la tosella, al gener, és de 186 diners,⁵⁰¹ per bé que amb només dues referències no podem assegurar que no es mantingui estable, en realitat. A partir de març, podem apreciar clarament una suau davallada. El 17 de març, la Casa de Caritat compra tosella, que ha caigut des dels 192 als 180 diners per quartera, junt amb el blat candial, que dels 204 ha passat als 194.⁵⁰² Aquests preus es mantenen estables durant el mes d'abril. També mirant els llibres de Santa Maria de Jonqueres veiem la baixada del preu de la tosella als 180 diners per quartera a l'abril.⁵⁰³

Altre cop, podríem explicar aquesta baixada a partir de les fonts municipals. Pel que sembla, la ciutat es trobava un xic desproveïda —si no, no podríem explicar que per la detenció, per part dels jurats de Sant Feliu de Guíxols, d'un simple carregament de blat, Barcelona executés l'amenaça de detenir tots els ciutadans de Girona i Sant Feliu de Guíxols establerts dintre les seves muralles.⁵⁰⁴ Així que a partir de finals de febrer decideixen fer algunes compres per evitar el desabastament. La causa que es facin aquestes compres, però, no és que els preus hagin pujat a partir de l'octubre: segons diuen els consellers, si tenen por de quedar desproveïts, és per causa del sometent convocat el 8 de febrer per anar a alliberar el Príncep de Viana.⁵⁰⁵ La solució que proposen és la compra de 15.000 quarteres de blat sicilià i 12.000 de blat provençal, amb la voluntat afegida de «fornir e socórrer los circumvehins».⁵⁰⁶ És interessant observar que, ara que la ciutat refreda les seves relacions amb el monarca, s'obre la possibilitat d'establir millors contactes amb la Provença angevina, enemiga declarada dels monarques aragonesos.

Després de la confirmació d'aquesta gran transacció, la ciutat no només no es mou, sinó que permet deixar-se perdre quantitats considerables de blat. El 3 de

500. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1460: 105v.

501. AHPB, Bartomeu COSTA, *Llibre de negoci de Santa Maria de Jonqueres*: 1461, gener, 2; 1461, febrer, 7; 1461, gener, 31 [preu de la tosella].

502. ACB, Caritat o Mensa Capitular, Administració general de la Caritat, Llibre general d'Administració, 1459-1460: 106r.

503. AHPB, Bartomeu COSTA, *Llibre de negoci de Santa Maria de Jonqueres*: 1461, abril, 13.

504. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 119v-120r. Després d'insistir en el manteniment d'aquest acte de pressió a finals d'octubre (AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 127v), els gironins accepten retornar el blat en les condicions que els imposa el govern municipal barceloní (AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 137r-137v).

505. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. 1, p. 159.

506. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 178r-179r.

març, potser ja estan convençuts que l'arribada de les compres que han fet solucionarà els possibles problemes, però el cas és que els consellers fins i tot permeten que els tortosins es quedin amb una partida de 2.000 quarteres que Barcelona havia assegurat a Francí Colunya i que aquells han capturat; semblen commoguts «per la necessitat en la qual és constituïda» la vila de l'Ebre. També ordenen descarregar part d'un carregament de 7.000 quarteres que està destinat a la ciutat i que es troba a Palamós. En el mateix document, admeten que queden 1.200 quarteres de blat als pallols municipals i que s'haurà de forçar tothom a comprar-ne: per cada tres quarteres de blat que adquireixin, els consumidors se'ls obligarà a prendre'n una de municipal.⁵⁰⁷ No creiem, però, que aquest sigui el motiu de deixar-se perdre aquests carregaments de gra: les 1.200 quarteres de sobres ja hi eren quan els consellers havien considerat necessari comprar-ne 27.000 més.

Uns dies més tard, es neguen a acceptar una compra de blat. Diuen que tan sols l'asseguraran.⁵⁰⁸ A què es deu aquesta actitud quan fa tan sols un mes s'estava parlant de la por que tenien que la ciutat i la seva rodalia quedessin desproveïdes? És tot per les compres que s'han realitzat? No ho sabem, però sí que sabem que els preus baixaren a l'abril i que poc més endavant la ciutat tornava a tenir problemes d'excés de cereal (figura 34).

4.12. *Maig de 1461 - abril de 1462*

I és que, efectivament, a partir del mes de juny tornen els esforços municipals per reduir les existències de cereal mitjançant l'abaratiment del blat i del bescuit⁵⁰⁹ i la reducció dels drets d'extracció.⁵¹⁰ Paral·lelament, però, els consellers comencen també a pactar les compres i seguretats amb els mercaders que hauran de dur cereal aquella temporada. S'asseguren 10.000 quarteres el 20 de juny,⁵¹¹ 2.000 més el 27 de juliol.⁵¹² El 6 d'agost se n'asseguren 4.000 més i se'n compren 2.000.⁵¹³ El 25 del mateix mes, se'n compren 12.000 del rei⁵¹⁴ i encara, el 24 d'octubre, se'n compraren i se n'asseguraren més.⁵¹⁵

Mentre això succeeix, observem que entre maig i setembre és possible que hi hagi una pujada de preus, encara que tan sols es fa sentir als llibres del monestir

507. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 180r-181r.

508. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 182r-182v.

509. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 197r-198r.

510. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-13: 198r-198v.

511. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-14: 2v-3r.

512. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-14: 5r-6r.

513. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-14: 6v.

514. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-14: 10v-11r.

515. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre de deliberacions, II-14: 17r.

de Santa Maria de Jonquieres, on la tosella passa d'anar a 178 diners la quartera el juny a valdre'n 190 el setembre.⁵¹⁶ En canvi, a l'Almoina, el preu del forment es mou entre valors màxims de 144 diners la quartera al juny i mínims de 132 al juliol, per després tornar a pujar als 138 a l'agost.⁵¹⁷ Per tant, és difícil saber si som davant un veritable augment dels preus a finals d'estiu de 1461.

Després, entre octubre i abril, l'estabilitat també és la nota dominant: a Santa Maria de Jonquieres registrem tres preus (gener, març i abril), i tots són entre 186 i 189 diners per quartera,⁵¹⁸ en la línia dels que ja teníem al setembre. L'Almoina només ens forneix dos preus per l'octubre i el novembre, i mostra valors més baixos que al setembre (126 i 132 diners per quartera).⁵¹⁹ Així, de la documentació no aflora cap problema en l'abastiment durant tot aquest període, sinó més aviat el contrari: al mes de març, els consellers publiquen el ban més dur dels que hem vist fins ara per fer que els ciutadans adquireixin gra. Ordenen que

totes e sengles persones de qualsevol stament, grau o condició sien, tenguen e observen lo bollatí per la dita ciutat statuhit e ordonat sobre la vende dels dits forments e la forma e manera ab les quals és stat ordonat e en aquelles en forma alguna no contrafacen, sots ban de quescun qui contrafarà, ço és, als qui tenen officis e beneficis de la ciutat, d'ésser privats d'aquells ipso facto; los altres qui no tenen officis incorreguen en ban de ·c· sous, dels quals gràcia e relaxació obtenir no pusquen sens exprés consentiment del concell de la ciutat (figura 35).⁵²⁰

4.13. *Cap a la Guerra Civil (estiu de 1462)*

Ens plantem, per tant, a les portes de la Guerra Civil amb la ciutat segurament encara ben proveïda. Al mes de maig comencen les represàlies contra els buscaires i al juny es produeix l'atac contra la Força de Girona, que marca el començament de la Guerra. Evidentment, el govern municipal emprèn accions ràpidament per prevenir els efectes negatius de les eventualitats que es produeixen durant els esclats bèl·lics. Barcelona no serà assetjada fins al mes d'octubre, però cal ser previsor, ja que l'amenaça existeix des del mateix moment que els barcelonins han desafiat el monarca.

Així, al mes de juliol els consellers fan una crida d'excepció: a qualsevol que porti blat a la ciutat, sempre que no sigui del Principat o del Regne d'Aragó, se li

516. AHPB, Bartomeu COSTA, *Llibre de negocis de Santa Maria de Jonquieres*: 1461, maig, 13; 1461, setembre, 24.

517. ACB, Pia Almoina, Administració, Majordomia, 1461-1463: 40r-41r.

518. ACA, Monacals Universitat, 178: 5v; 12v; 18v.

519. ACB, Pia Almoina, Administració, Majordomia, 1461-1463: 41r; 41v.

520. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 172r.

concedirà un ajut de 12 diners per quartera, si ho fan abans del desembre, o de 8 si ho fan entre desembre i març.⁵²¹ Aquesta ordinació, que indica una necessitat urgent de proveir-se, permet als consellers fins i tot passar per sobre el costum de pactar les importacions abans de realitzar-les. És el primer cop que veiem oferir ajudes per a la importació en tot el període que hem estudiat. Uns dies més tard, el 20 d'agost, es paguen 100 lliures a un mercader per tal que faci compres de blat al Penedès, encara que tan sols un mes més tard els diners es retornen al municipi perquè ha estat impossible realitzar-les.⁵²²

Les actuacions municipals es mostraran insuficients. En els comptes de Santa Maria de Jonqueres podem veure com la quartera de toSELLA passa de costar 186 diners el 9 de juny a valdre'n 204 el 28 d'agost. Però en aquest cas estem segurs de poder afirmar que la causa, a diferència del que havia succeït el 1451 o el 1457, és un augment sobtat de la demanda i no pas una minva en l'oferta. Ja hem explicat, en parlar del consum de cereal al monestir de Santa Maria de Jonqueres, que les administradores d'aquest cenobi, tan bon punt la Guerra començà, es llançaren a comprar grans carregaments de blat per tenir-lo en cas de necessitat. Ara aquí podem apreciar que en aquests casos és impossible que l'acció de govern arribi a temps; per fer-ho, el municipi hauria hagut de començar a oferir els ajuts abans de llançar l'acció bèl·lica.

Però l'únic que pogué fer el govern va ser emprendre mesures tardanes i no s'aconseguí deturar la natural alça dels preus. El 9 de setembre, com a mesura d'excepció, es permeté que tothom pogués pastar pa lliurement⁵²³ amb l'objectiu d'evitar les despeses suplementàries que això suposava a tot aquell que no era flequer —o que no tingués fleca pròpia. Res no podria evitar que els preus dels aliments pugessin durant els primers mesos de la Guerra i més endavant. Aleshores, però, les formes d'abastiment canviarien forçosament: les relacions de la ciutat amb el rerepaís es modificaren per la presència, en molts punts del territori, de tropes anant i venint; les de la ciutat amb els territoris de més enllà del mar, també, ja que la Guerra prengué dimensions internacionals. Serà, però, en un altre moment, que intentarem abordar amb profunditat aquesta nova conjuntura (figura 35).

4.14. *Hàbits, models i canvis de tendència en la política annonària municipal*

Una primera conclusió, sorprenent, que podem extreure d'aquesta anàlisi és l'augment progressiu de la quantitat de documentació referida a la política anno-

521. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 183r.

522. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Llibre de Clavaria, XI-75: 79v; 2r.

523. AHCB, Fons Municipal, Consell de Cent, 1B, Registre d'ordinacions, IV-8: 172r.

nària en el Registre de Deliberacions. Aquest augment pot explicar-se de dues maneres: pot ser que les fonts cada cop siguin més expressives i detallades, o pot ser que, certament, cada vegada passin més coses. La primera opció fa sentit, ja que abans de la pujada al poder de la Busca les decisions les prenen els cinc consellers pel seu compte, mentre que després, en general, havien de ser confirmades pel Consell de Trenta-dos o, fins i tot, el de Cent,⁵²⁴ i en conseqüència eren recollides als llibres de deliberacions.

La segona, però, també. No es pot negar que, des de la pujada al poder de la Busca, es va invertir en la defensa de la costa amb l'objectiu de facilitar el comerç de navegació —Batlle documenta més extensament els passos que es van seguir en aquesta direcció.⁵²⁵ I tampoc podem negar que aquest nou plantejament es va situar al centre del debat polític. L'escrivà de la Generalitat Jaume Safont, que n'era un dels detractors, relatà al *Dietari* la vergonya que li havia produït, amb motiu de l'arribada del rei, que els consellers de la ciutat duguessin les robes ratades per causa d'haver gastat massa «en armament de fustes e altres vanitats».⁵²⁶

Per tant, doncs, si tota la documentació que posseïm coincideix, creiem que no és excessiu afirmar que és vàlida la hipòtesi que, amb el canvi de govern, realment es va modificar la manera com el consell municipal gestionava l'abastiment de la ciutat. Els mercaders buscaires creien poder fer descansar tot el proveïment en les relacions marítimes i, encara més, en unes relacions marítimes dominades pel municipi. A més, sembla evident que van utilitzar els fons del municipi per convertir Barcelona en un centre de distribució de cereals que no només importava, sinó que també exportava. Fins a quin punt van encertar en les seves especulacions i què les va motivar, són dos aspectes que valorarem en les conclusions finals.

Altres qüestions que han tret el cap en aquest capítol tenen a veure amb les causes i la naturalesa dels moviments de preus, així com amb les mesures i reaccions habituals envers les caresties o la seva amenaça. En referència al primer aspecte, hem provat que en principi hi ha una relació molt estreta entre les accions municipals i les evolucions del mercat. Les compres municipals aconsegueixen alterar el ritme de les pujades i baixades del preu del blat de manera que aquest acabi tenint més a veure amb el moviment portuari que no pas amb les bones o males anyades.

No obstant això, sembla que els dirigents urbans no sàpiguen o més aviat no puguin planejar les compres per tal que l'arribada dels carregaments es produeixi de tal manera que eviti pujades o baixades importants dels preus. La incapacitat de predir les crisis fa que, quan es comença a comprar blat amb urgència per evitar la

524. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 344-345.

525. C. BATLLE, *La crisis social*, p. 297-301.

526. *Dietaris de la Generalitat*, vol. 1, p. 147.

fam o la remuntada excessiva dels preus, ja sigui massa tard. Així, quan el cereal arriba, sí que contribueix a baixar els preus, però els consumidors ja han buscat les seves alternatives per abastir-se i no el consumeixen tot. Quan l'alça de preus ha passat, el municipi acostuma a trobar-se amb un excés de blat als graners públics i se n'ha de desfer mitjançant vendes forçoses: succeeix en les petites crisis de 1451, 1456-1457 i després de la marxa del monarca el 1458.

5. CONCLUSIONS

Arriba, doncs, el moment de fer balanç. En primer lloc, pel que fa a la qüestió metodològica, podem dir que l'estudi ha estat un èxit. Sovint, quan treballem amb documentació antiga i pretenem extreure conclusions generals o estadístiques, ens assalta un dubte: i si estem fent feina sobre les restes documentals d'alguna activitat marginal entenent-la com a central? En canvi, les evolucions que mostren les assegurances han resultat encaixar amb força precisió amb les que mostraven les fonts de consum i, alhora, tot plegat coincideix força exactament amb les fonts municipals: així, quan a les assegurances hem descobert un esclat de les importacions de blat francès, a les fonts de consum ha coincidit amb un veritable *boom* de la varietat toSELLA alhora que a les fonts municipals hem trobat referències més sovintejades a les importacions de França.

Això vol dir que les conclusions que puguem treure d'aquest estudi no es deuen només a la conservació atzarosa d'unes dades en una documentació: el fet que les diferents sèries documentals es demostrin les unes a les altres permet avançar amb la tranquil·litat que no estem construint sobre un supòsit sorgit d'una casualitat, sinó que les línies documentals que hem estudiat permeten inferir sobre alguna cosa semblant a un veritable nucli narratiu i no pas sobre històries coincidents en el temps però circumstancials.

I quines són les conclusions? Algunes fan referència a aspectes generals, per exemple, pel que fa a la rellevància de les importacions marítimes. Si algun cop n'havíem dubtat, ara comprovem que tenien un paper primordial en l'abastiment barceloní. Quan falla el mercat francès, per exemple, Barcelona té problemes per substituir el producte. Així mateix, però, també hem donat relleu a la producció de blat a Catalunya. Sovint sembla que assumim que la producció bladera catalana era poc important i que les importacions servien per salvar la distància entre la poca capacitat generadora del territori i les necessitats d'una demografia voraç. Aquí hem matisat en dos sentits aquesta idea. En primer lloc, el camp català exporta, i segurament no pas en proporcions negligibles. Per exemple, a Mallorca. En segon lloc, contràriament al que farien pensar les fonts municipals, els moments en què el blat del país té més tirada són, justament, els de dificultat; i cal entendre que, si l'urbs es gira cap al camp quan té necessitat, és perquè el camp té prou re-

serveis per proveir-la en aquestes circumstàncies i que, per tant, no és que de forma natural el cereal del país s'encamini sempre cap a la capital. A més, aquesta relació entre el nucli urbà i el camp és permanent i es mou una mica al marge dels fluxos comercials que regeixen les relacions entre ciutats portuàries.

Així, el comerç d'importació de cereal d'indrets llunyans a Barcelona no s'explica per raons de manca del producte, sinó més aviat per causes estructurals relatives a l'economia i a la política. Potser hi ha un punt d'elecció d'un model; d'una manera possiblement inconscient, hi ha ciutats i territoris que s'arrenquen de la dependència directa de la terra i prefereixen sostenir-se en el vaivé del mercat internacional, encara que sigui tot intervenint-lo sovint. No és una mala elecció, segons com es miri. Heers exposa una comparació entre Tolosa de Llenguadoc i Gènova que ens anirà bé per veure-ho. Tolosa és un exemple perfecte de ciutat imbricada amb el seu medi rural; el seu proveïment depèn de forma gairebé exclusiva de la seva campanya, esclatant de cereal. Ara bé, la naturalesa de la producció rural fa que mai cap any sigui igual que l'anterior i que a vegades es produeixin anys dolents. Quan això succeeix, la ciutat té problemes: la variació entre els preus més baixos i els més alts a Tolosa al segle xv arriba a ser del 3.000 %. En canvi Gènova, mancada d'àmbit rural, ho juga tot a la carta del comerç marítim. Això suposa una gran inversió, però com que sempre hi ha algun lloc del Mediterrani on, amb diners, es pot comprar gra, el resultat és que la variació entre els preus més baixos i els més alts no supera el 177 %.⁵²⁷

Per descomptat, Barcelona és molt més a prop de Gènova que de Tolosa. És més, la posició que representa la Busca respecte al proveïment és una radicalització d'aquesta estratègia. Quan arribin al govern, els seus representants em prendran reformes, i algunes de les més importants seran amb relació al desenvolupament d'una actitud de gran potència al mar. Els homes de la Busca són mercaders, molts d'ells formenters —Mateu Çavall, Lluís Gilabert, per exemple—, i tenen una gran confiança en el que es pot obtenir del comerç. Per això, durant els anys de govern de la Busca es farà un esforç econòmic important per millorar les defenses navals i el resultat serà positiu en un sentit: durant la segona meitat de la dècada de 1450, els llibres d'assegurances s'engreixen, i és que la devaluació de la moneda i la potenciació de la flota permeten un renaixement del comerç, i això inclou el del cereal.

És un èxit. Però potser la pregunta no és si és un èxit o no, sinó què representa aquest èxit. I en aquest sentit, crec que l'anàlisi que hem fet sobre la política annòria de la Busca ens dóna alguna resposta. Autors com Batlle han defensat el re-fons social, humanitari, de les reformes que va emprendre la Busca.⁵²⁸ Des del

527. J. HEERS, *Gènes au xve siècle*, p. 347-348.

528. C. BATLLE, *La crisis social*.

nostre punt de vista, aquesta posició no se sosté en l'anàlisi que hem realitzat sobre la política bladera.

Des del moment que pugem al poder, els buscaires emprenen accions per millorar el tràfic d'importació de cereals, i ho aconsegueixen, tal com proven les dades que hem extret de les assegurances (figura 12). En principi, podria entendre's aquest moviment com una acció social, en el sentit que mantenir les línies de comunicació permet que els preus romanguin baixos i quiets, cosa que ajuda especialment els més desafavorits. I potser realment sigui entès com a tal per alguns. Però en tot això, qui més hi guanya, són els buscaires.

Com a prova, podem esmentar alguns noms de membres il·lustres d'aquest partit: Mateu Çavall, Gaspar Montmany, Bernat Viver, Martí i Bernat Solzina, Guillem Pere Comes, els germans Viastrosa, els germans Miró.⁵²⁹ Tots ells han aparegut nombroses vegades en les pàgines que precedeixen, sempre com a venedors de cereal aquí o allà. No són ells els principals beneficiats que el mar torni a ser segur? Els Viver no apareixien a la documentació des de 1447 i reapareixen, sobtadament, el 1457, després que la política de la Busca comenci a prendre cos. Montmany comença a assegurar importacions de blat sicilià i francès a partir d'aquest mateix any.

Això, en si, no és negatiu. Si es tractava de reactivar el comerç i que això arrossegés altres sectors, hauria d'haver estat benvingut. Però, en realitat, la impressió que fa és que els membres de la Busca, un cop al govern, aprofiten la disponibilitat de líquid que els confereix la possessió de l'erari municipal per reactivar els seus negocis amb diner públic i amb aparença d'estar realitzant un servei. Carrère havia insinuat que la Biga podia tenir tendència a comprar estocs grans «per tal de ploure als venedors de llurs amics»;⁵³⁰ el que és segur és que la Busca, que el 1452 havia impulsat una normativa per evitar aquests excessos tot prohibint comprar cada any més de 4.000 quarteres d'un mateix venedor, està comprant carregaments de 12.000 quarteres tan sols set anys més tard i sense cap excusa aparent.

Els mercaders de la Busca i altres comerciants reben, entre 1458 i 1462, una quantitat enorme de diners per fer viatges a comprar blat, i aquests diners que passen de mans públiques a privades després no són recuperats pel municipi si no és mitjançant la venda, bé a altres ciutats, bé als mateixos habitants de Barcelona, als quals, a força de coacció, se'ls fa pagar els errors de càlcul dels governants. Comerciar d'aquesta manera té un clar avantatge: els beneficis són per al mercader; els riscos, per a la ciutat. Des d'un punt de vista moral —i potser fins i tot legal—, podem coincidir fàcilment que és una pràctica reprovable.

529. C. BATLLE, *La crisis social*, p. 603-604.

530. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, p. 355.

Si hem de concloure, doncs, a manera de coda podem deixar clar que no creiem, sincerament, en les bones intencions del partit buscaire. L'aprofitament de recursos municipals d'aquesta manera tan desconsiderada fa pensar que, de fet, som en un moment o davant d'un col·lectiu que de manera natural entén les ciutats com a predis dels qui hi manen. Que nosaltres vegem els anys de govern de la Busca com anys de millora de la perspectiva econòmica és causat principalment pel fet que, per nosaltres, una de les maneres de judicar l'acceleració econòmica és mesurant el volum de transaccions comercials. Pel que es desprèn del nostre estudi, però, només uns pocs van sortir-ne beneficiats: potser les raons per les quals el 1462 la Busca ja no tenia el suport popular cal buscar-les més per aquí que no pas, tal com insinua Batlle, en la incapacitat del poble d'entendre que les reformes econòmiques haurien funcionat a la llarga; era difícil demanar que s'ho creguéss quan, per a uns quants, ja produïen beneficis des del primer moment.

6. BIBLIOGRAFIA

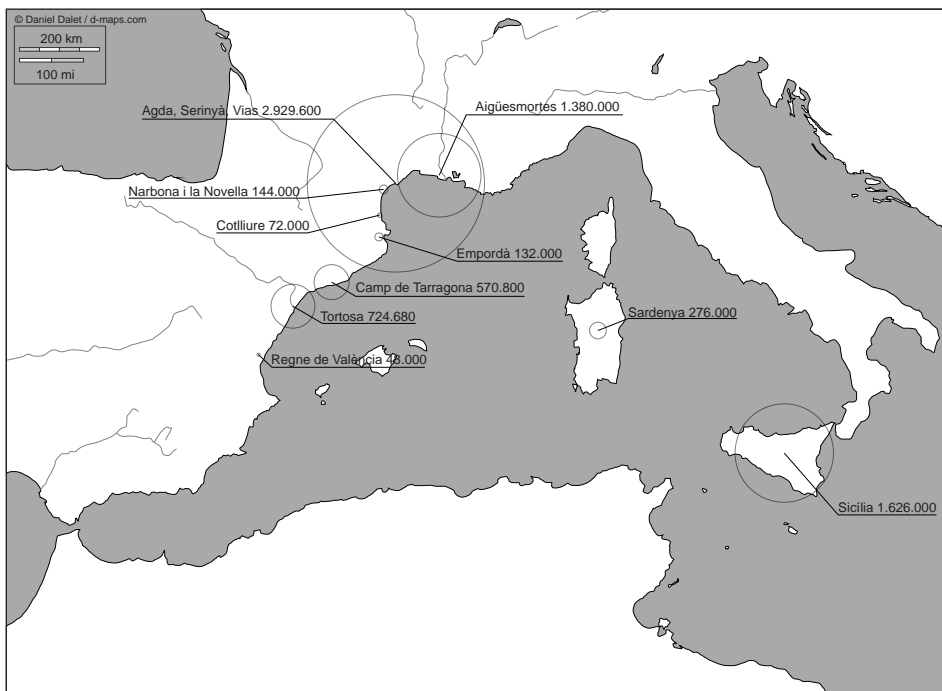
- ABBÉ, J. L. *À la conquête des étangs: L'aménagement de l'espace en Languedoc méditerranéen*. Tolosa de Llenguadoc: Presses Universitaires du Mirail, 2006.
- ALSINA, C.; FELIU, G.; MARQUET, L. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial, 1990.
- BATLLE, C. *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo xv*. Barcelona: CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1973.
- «Expansió i alternances de la població de Barcelona i el Pla», *L'Avenç* [Barcelona], 94 (1986), p. 22-34.
- BAUCELLS, J. «La Pia Almoina de la Seo de Barcelona. Origen y desarrollo». A: *A pobreza e a assistência aos pobres na Península Ibérica durante a Idade Média: Actas das 1as Jornadas luso-espanholas de história medieval. Lisboa 25-30 de setembro de 1972*. Lisboa, 1973, p. 73-135.
- BENITO JULIÀ, R. «La prostitución y la alcahuetería en la Barcelona bajomedieval (siglos XIV-XV)». *Miscelánea Medieval Murciana* [Múrcia], xxxii (2008), p. 9-21.
- BOURIN-DERRUAU, M.; LE BLÉVEC, D.; RAYNAUD, C.; SCHNEIDER, L. «Le littoral languedocien au Moyen Âge». *Castrum* [Roma], 7 (2001), p. 345-423.
- BRAUDEL, F. *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. París: Armand Colin, 2006. [1a ed., 1949]
- BRESC, H. «La draperie catalane au miroir sicilien, 1300-1460». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona], 4 (1981), p. 107-128.
- *Un monde méditerranéen: Économie et société en Sicile 1300-1450*. Palerm: École Française de Rome, 1986. 2 v.
- CÁCERES, J. *La participació del Consell Municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona. 1301-1430* [en línia]. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2006. <<http://www.tdx.cat/TDX-0912107-084318>>.
- CAPMANY Y DE MONTPALAU, A. *Memorias históricas sobre la marina, el comercio y arte de la antigua ciudad de Barcelona*. Barcelona: Cámara de Comercio y Navegación, 1961-1964. [1a ed. 1779-1792]

- CARRÈRE, C. *Barcelona 1380-1462: Un centre econòmic en època de crisi*. Traducció de H. Grau de Duran. Barcelona: Curial, 1977. [1a ed., 1967]
- CASTELLANO I TRASSERRA, A. *Pedralbes a l'edat mitjana: Història d'un monestir femení*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Institut de Cultura, 1998.
- CHARBONNIER, P. (dir.). *Les anciennes mesures locales du Midi méditerranéen d'après les tables de conversion*. Clermont-Ferrand: Publications de l'Institut d'Études du Massif Central: Université Blaise-Pascal, 1994.
- COMELLAS SOLÉ, J. «L'abastament d'una ciutat en temps de guerra: el setge de Barcelona de 1472». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona], 18 (1997), p. 451-471.
- CUADRADA, C. «Senyors i ciutadans: senyories catalanes a la baixa edat mitjana». *Revista d'Història Medieval* [València], 8 (1997), p. 57-77.
- CURTO I HOMEDES, A. *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1988.
- CUVILLIER, J.-P. «La noblesse catalane et le commerce des blés aragonais au début du xive siècle (1316-1318)». *Mélanges de la Casa de Velázquez* [París], 6, 6 (1970).
- DEL TREPPO, M. «Politica e commercio dei grani nei paesi della Corona d'Aragona nel secolo XV». *Atti della Accademia di Scienze Morali e Politiche di Napoli* [Nàpols], 70 (1959), p. 144-202.
- *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona nel secolo XV*. Nàpols: L'arte Tipografica, 1972.
- DURAN I SANPERE, A. *Barcelona i la seva història*. Barcelona: Curial, 1972-1975. 3 v.
- EPSTEIN, S. *An island for itself: Economic growth and social change in late medieval Sicily*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- FELIU, G. «La disputa por los libros contables en la quiebra de la *Taula de Canvi* de Pere Descaus y Andreu d'Olivella». *Revista Española de Financiación y Contabilidad* [Madrid], xxxii, 120 (gener-març 2004), p. 95-124.
- FERRER MALLOL, M. T. «Flix, un port fluvial blader per Barcelona: la compra de la baronia de Flix i La Palma l'any 1400». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona], 23-24 (2003), p. 465-507.
- GARCIA SANZ, A.; FERRER MALLOL, M. T. *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983.
- GUIRAL-HADZIIOSSIF, J. *Valence: Port méditerranéen au xve siècle*. París: Publications de la Sorbonne, 1986.
- HEERS, J. *Gènes au xve siècle: Activité économique et problèmes sociaux*. París: SEVPEN, 1961.
- «El Mediterráneo como área de tránsito». A: *El Renacimiento mediterráneo: Viajes de artistas e itinerarios de obras entre Italia, Francia y España en el siglo XV*. Madrid: Fundación Thyssen-Bornemisza, 2001, p. 133-146.
- LALIENA CORBERA, C. «Licencias para la exportación de cereal de Cataluña y Aragón en el siglo XIII». *Aragón en la Edad Media* [Saragossa], xx (2008), p. 445-456.
- LÓPEZ PIZCUETA, T. *La Pia Almoina de Barcelona (1161-1350): Estudi d'un patrimoni eclesiàstic català baixmedieval*. Barcelona: Fundació Noguera, 1998.
- MORALES ROCA, F. J. *Caballeros de la Espuela Dorada del Principado de Cataluña: Dinastía de Trastámara: 1412-1555*. Madrid: Ediciones Hidalguía, 1988.
- MUTGÉ I VIVES, J. «L'abastament de blat a la ciutat de Barcelona en temps d'Alfons el Benigne (1327-1336)». *Anuario de Estudios Medievales* [Madrid], 31, 2 (2001), p. 649-691.

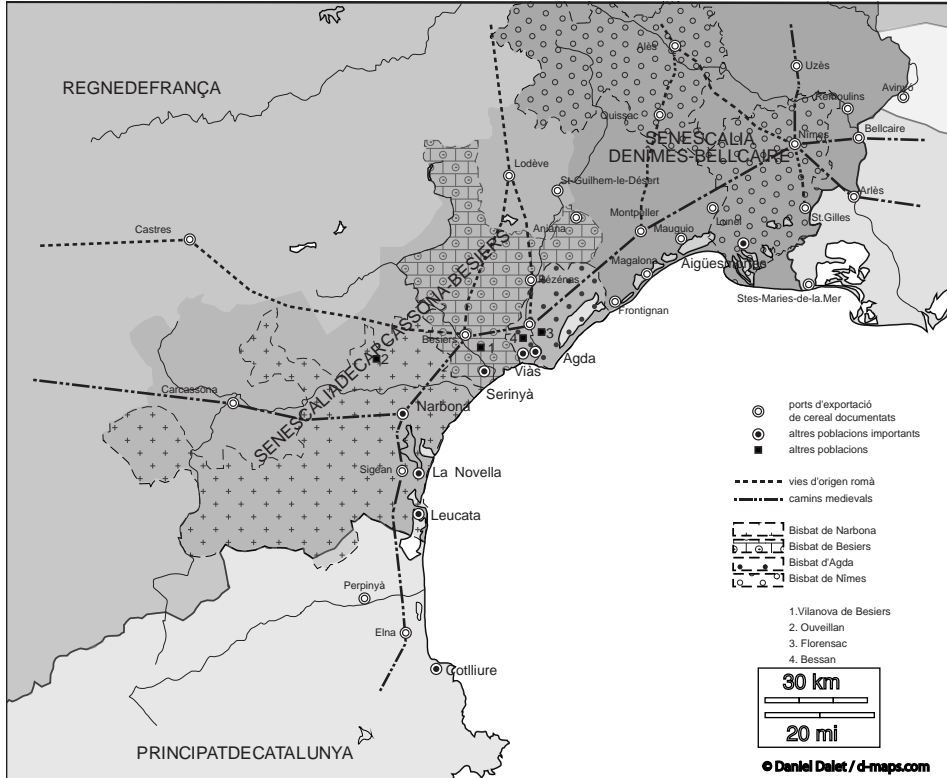
- NICHOLAS, D. «Structures de peuplement, fonctions urbaines et formation du capital dans la Flandre médiévale». *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* [París], 33, 3 (1978), p. 501-527.
- ORTÍ, P. «El forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1345)». *Anuario de Estudios Medievales* [Barcelona], 22 (1992), p. 377-432.
- PÉLAQUIER, E. (dir.). *Atlas historique de la province de Languedoc* [en línia]. Montpellier: CNRS, CRISES, 2009. <http://recherche.univ-montp3.fr/crises/index.php?option=com_content&task=view&id=309Itemid=1>.
- PUIGFERRAT I OLIVA, C. «Fam, guerra i pesta a la Plana de Vic. 1374-1376». *Ausa* [Vic], xix, 44 (2000), p. 73-106.
- RIERA I MELIS, A. «La construcció naval a Catalunya a les vespres dels grans descobriments geogràfics (1350-1450)». *Revista d'Història Medieval* [València], 3 (1992), p. 58-78.
- «Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento en las ciudades catalanas durante la Baja Edad Media». A: OLIVA, H. R.; BENITO, P. (ed.). *Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media*. Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad, 2007, p. 125-159.
- RIERA VIADER, S. «El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el Mal Any Primer (1333): la intervenció del Consell de Cent i de la Corona». A: *Història urbana del pla de Barcelona: Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*. Vol. I. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, 1989-1990, p. 315-326.
- SALVADÓ I MONTORIOL, J. *Història medieval d'un territori: Sant Fruitós de Bages (segles x-xvi)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Ajuntament de Sant Fruitós de Bages, 2003.
- SANS TRAVÉ, J. M. (dir.). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. 1. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 1994-2008, p. 147-148.
- SANTANDREU, M. D.; VIÑAS, J. «Castells del Berguedà anteriors al 1300». A: VIGUÉ, J. (dir.). *Catalunya Romànica*. xii: *El Berguedà*. Barcelona, 1985, p. 44-49.
- SERRA PUIG, E. «Els cereals a la Barcelona del segle xiv». A: *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*. Barcelona: Institució Milà i Fontanals. Unitat d'Investigació d'Estudis Medievalls, 1988, p. 71-107.
- TANGHERONI, M. *Aspetti del commercio dei cereali nei Paesi della Corona d'Aragona*. 1. *La Sardegna*. Pisa: Pacini Editore, 1981.
- USHER, A. P. *The Early History of Deposit Banking*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1943.
- VELA I AULESA, C. «Naves y marinos vascos en Barcelona a partir de los registros de cosas vedadas». *Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos del País Vasco* [Donostia - Sant Sebastià], 3 (2000), p. 629-648.
- WOLFF, P. *Commerces et marchands de Toulouse (vers 1350 - vers 1450)*. París: Libraire Plon, 1954.
- «Un grand commerce médiéval: les céréales dans le bassin de la Méditerranée occidentale». A: *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Cerdeña 1957*. Madrid, 1960, p. 147-164.

7. APÈNDIX

7.1. Mapes

MAPA 1. El Mediterrani, amb indicació de les zones d'extracció de cereal i la suma del total del valor de les embarcacions de cereal assegurades amb destinació a Barcelona. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

MAPA 2. El Llenguadoc marítim amb indicació dels principals ports bladers, les vies de comunicació i les fronteres politicoadministratives. A partir de diverses fonts i de M. BOURIN-DERRUAU, D. LE BLÉVEC, C. RAYNAUD i L. SCHNEIDER, «Le littoral languedocien au Moyen Âge», *Castrum* (Roma), 7 (2001), p. 404, i de E. PÉLAQUIER (dir.), *Atlas historique de la province de Languedoc*, Montpellier, CNRS, CRISES, 2009, <http://recherche.univ-montp3.fr/crises/index.php?option=com_content&task=view&id=309Itemid=1>.

MAPA 3. Catalunya, amb indicació dels ports bladers, les zones de producció esmentades a les fonts estudiades i altres ciutats i viles importants.

7.2. Figures

7.2.1. L'abastament marítim

<i>Embarcació</i>	<i>Nombre d'embarcacions</i>	<i>Nombre de patrons</i>	<i>Càrrega mitjana en quarteres</i>
llagut	1	1	120
barca	18	17	350
sagetia	3	3	450
lley	36	24	650
galera	2	2	787
caravel·la	20	7	1.006
nau	1	1	1.050

FIGURA 1. Nombre d'embarcacions de cada mena que fan el trajecte entre el Languedoc i Barcelona, amb indicació del nombre de patrons i la càrrega mitjana en quarteres per cada mena d'embarcació, entre 1450 i 1462. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

<i>Ports d'origen</i>	<i>Barcelona</i>	<i>Mallorca</i>	<i>Palamós</i>	<i>Sant Feliu de Guíxols</i>	<i>Total</i>
Aigüesmortes	14	0	0	1	15
Agda	11	0	0	0	11
Agda o Vias	2	0	0	0	2
Agda, Vias o Serinyà	1	0	0	0	1
Agda o qualsevol carregador de França	1	0	0	0	1
Serinyà	10	0	0	0	10
Serinyà o qualsevol carregador de França	3	0	0	0	3
Vias	9	0	1	0	10
Vias o Serinyà	8	0	0	0	8
Vias o qualsevol carregador de França	8	0	0	0	8
La Novella	4	0	0	0	4
Leucata	0	1	0	0	1
Narbona	1	0	0	0	1
Qualsevol carregador de França	8	0	0	0	8
Total general	80	1	1	1	83

FIGURA 2. Ports d'origen i destí de les embarcacions bladeres que transportaven cereals entre 1450 i 1462. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

<i>Ciutat</i>	<i>Sester d'Aigüesmortes</i>	<i>Sester de Besiers</i>	<i>Sester de Narbona</i>	<i>Sester</i>
Aigüesmortes	1	6	0	7
Agda	0	2	0	5
Agda o Vias	0	1	0	1
Agda, Vias o Serinyà	0	0	0	1
Agda o qualsevol carregador de França	0	0	0	1
Serinyà	0	4	0	6
Serinyà o qualsevol carregador de França	0	3	0	0
Vias	0	5	0	4
Vias o Serinyà	1	2	0	4
Vias o qualsevol carregador de França	0	8	0	0
Narbona	0	1	0	3
La Novella	0	1	0	0
Cotlliure*	0	2	1	1
Qualsevol carregador de França	0	1	0	5
Total	2	36	1	38

* A pesar que no és un port del Llenguadoc, en els tres contractes d'assegurances en què s'indica la mesura emprada, aquesta és francesa. La mesura pròpia de Cotlliure és l'aimina de Cotlliure.

FIGURA 3. Mesures emprades amb relació al port del qual ha de salpar la càrrega. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB. En gris s'indiquen les mesures que en teoria són les pròpies del port. Segons P. CHARBONNIER (dir.), *Les anciennes mesures locales...*

Ciutat	1450	1451	1452	1453	1454	1455	1456	1457	1458	1459	1460	1461	1462*	Total
Aigüesmortes	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	11	2	14
Agda	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	8	1	1	11
Agda o Vias	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
Agda, Vias o Serinyà	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Agda o qualsevol carregador de França	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Serinyà	0	0	0	1	2	0	0	2	0	1	4	0	0	10
Serinyà o qualsevol carregador de França	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
Vias	1	0	0	0	1	2	0	0	0	3	2	0	0	9
Vias o Serinyà	0	0	0	1	0	2	0	1	0	2	2	0	0	8
Vias o qualsevol carregador de França	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	8
Narbona	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
La Novella	0	1	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4
Qualsevol carregador de França	0	0	0	1	0	1	0	0	0	5	1	0	0	8
Total general	1	1	0	5	4	5	0	5	0	16	25	12	6	80

* Només comptem mig any de 1462.

FIGURA 4. Transports de cereal realitzats cada any, entre 1450 i 1462, des del Llenguadoc amb destinació a Barcelona segons el port d'origen. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

	<i>llagut</i>	<i>barca</i>	<i>sagetia</i>	<i>lley</i>	<i>galera</i>	<i>caravel·la</i>	<i>nau</i>
Aigüesmortes	0	0	0	0	1	0	0
Agda	0	0	0	1	0	0	0
Agda o Vias	0	0	0	0	0	0	0
Agda, Vias o Serinyà	0	0	0	0	0	0	0
Agda o qualsevol carregador de França	0	0	0	0	0	0	0
Serinyà	0	2	1	2	0	0	0
Serinyà o qualsevol carregador de França	0	0	0	0	0	0	0
Vias	0	0	0	3	0	0	0
Vias o Serinyà	0	2	0	1	0	0	0
Vias o qualsevol carregador de França	0	0	0	0	0	0	0
Narbona	0	0	0	0	0	0	0
La Novella	1	1	0	1	0	1	0
Qualsevol carregador de França	0	1	0	1	0	0	0
Total general	1	6	1	9	1	1	0

FIGURA 5. Embarcacions emprades entre 1450 i 1458 per al transport de cereals entre el Llenguadoc i Barcelona segons el port d'origen. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

	<i>llagut</i>	<i>barca</i>	<i>sagetia</i>	<i>lleny</i>	<i>galera</i>	<i>caravel·la</i>	<i>nau</i>
Aigüesmortes	0	1	0	1	1	10	0
Agda	0	3	0	5	0	2	0
Agda o Vias	0	0	0	1	0	0	1
Agda, Vias o Serinyà	0	0	0	1	0	0	0
Agda o qualsevol carregador de França	0	0	0	1	0	0	0
Serinyà	0	1	1	3	0	0	0
Serinyà o qualsevol carregador de França	0	0	0	6	0	1	0
Vias	0	0	0	4	0	1	0
Vias o Serinyà	0	0	0	0	0	1	0
Vias o qualsevol carregador de França	0	0	0	2	0	2	0
Narbona	0	1	0	0	0	0	0
La Novella	0	0	0	0	0	0	0
Qualsevol carregador de França	0	1	1	2	0	2	0
Total general	0	7	2	26	1	19	1

FIGURA 6. Embarcacions emprades entre 1459 i 1462 per al transport de cereals entre el Llenguadoc i Barcelona segons el port d'origen. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

	<i>Barcelona</i>	<i>Blanes</i>	<i>Blanes o Barcelona</i>	<i>Mallorca</i>	<i>Mataró</i>	<i>Sant Feliu de Guíxols</i>	<i>Sóller</i>	<i>Tarragona</i>	<i>Total</i>
<i>Codliure</i>	3	0	0	1	0	0	0	0	4
<i>Palamós</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>Roses</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	3
<i>Cambrils</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>Salou</i>	2	0	0	1	0	0	0	1	4
<i>Tamarit</i>	5	0	0	0	0	0	1	0	6
<i>Tarragona</i>	18	0	1	2	0	0	1	0	22
<i>Tarragona o Salou</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>Tortosa</i>	27	1	0	0	1	3	0	0	32
<i>Total</i>	61	1	1	4	1	3	2	1	74

FIGURA 7. Ports d'origen i de destí dels transports de cereal registrats amb punt de partença al Principat de Catalunya. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPPB.

<i>Embarcació</i>	<i>Nombre d'embarcacions</i>	<i>Nombre de patrons</i>	<i>Càrrega mitjana en quarteres*</i>
llagut	3	2	46
barca	27	18	58
sagetia	5	4	96
lleny	20	10	143,5
caravel·la	3	3	502

* Els càlculs s'han hagut de realitzar, en aquest cas, a partir de poques indicacions i són, en conseqüència, fiables només fins a cert punt.

FIGURA 8. Nombre d'embarcacions de cada mena que fan el trajecte entre ports catalans i Barcelona, amb indicació del nombre de patrons i la càrrega mitjana en quarteres per cada mena d'embarcació, entre 1450 i 1462. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

	<i>llagut</i>	<i>barca</i>	<i>sagetia</i>	<i>lleny</i>	<i>caravel·la</i>
Cotlliure	0	2	0	1	0
Empordà	0	2	0	2	0
Camp de Tarragona	3	16	0	7	1
Tortosa	0	9	5	11	2

FIGURA 9. Embarcacions emprades per al transport de cereals entre els ports catalans i Barcelona segons la zona d'embarcament de la càrrega. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

		<i>Barcelona</i>	<i>Mallorca</i>	<i>Rodes</i>	<i>Sant Feliu de Guíxols</i>	<i>Venècia</i>	<i>Total</i>
Sicília	caravel·la	0	0	0	0	2	2
	balener	4	0	0	0	0	4
	nau	5	2	2	1	1	11
Sardenya	lleny	2	0	0	0	0	2
	galera	1	0	0	0	0	1
	nau	3	1	0	0	0	4

FIGURA 10. Embarcacions emprades per al transport de cereals des de Sicília i Sardenya a d'altres ports del Mediterrani. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

	<i>Quarteres importades segons Carrère</i>	<i>Valor de les importacions segons Carrère (en diners)</i>	<i>Valor assegurat segons les dades dels manuals (en diners)</i>
1453	4.000	264.000	0
1458	8.000	527.760	420.000
1459	80.700	11.700.000	138.000
1460	14.000	184.800	546.000
1461	43.500	5.624.880	522.000
1462	3.000	825	0

FIGURA 11. Comparació entre les dades recollides per Claude Carrère i les nostres respecte de les quantitats de blat importades a Barcelona en diversos anys del període 1450-1462. A partir de C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462...*, p. 340-349, i manuals d'assegurances de l'AHPB.

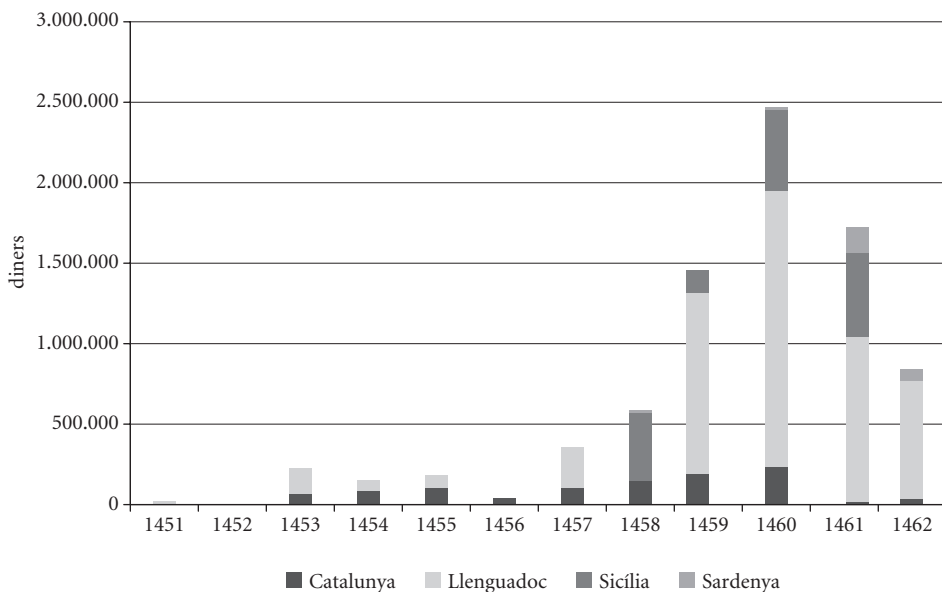

FIGURA 12. Ritme d'importacions bladeres a Barcelona segons la procedència, mesurat pel valor de les assegurances. A partir dels manuals d'assegurances de l'AHPB.

7.2.2. El consum i les altres formes d'abastament

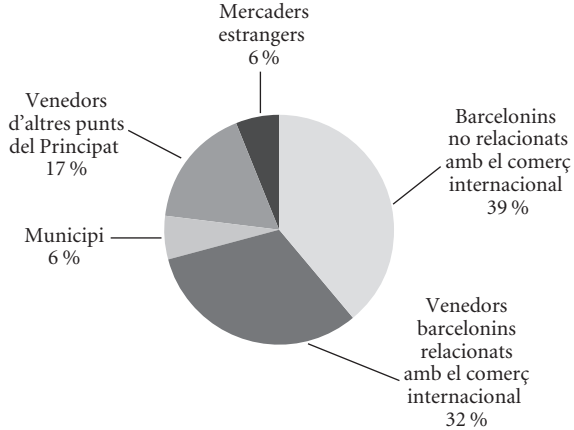

FIGURA 13. Proporció de blat aportada al monestir de Santa Maria de Jonqueres segons el proveïdor. A partir dels Llibres de Negocis de Santa Maria de Jonqueres.

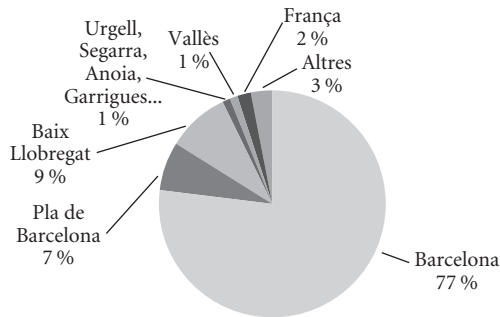

FIGURA 14. Proporció de blat aportada al monestir de Santa Maria de Jonqueres segons l'origen del proveïdor. A partir dels Llibres de Negocis de Santa Maria de Jonqueres.

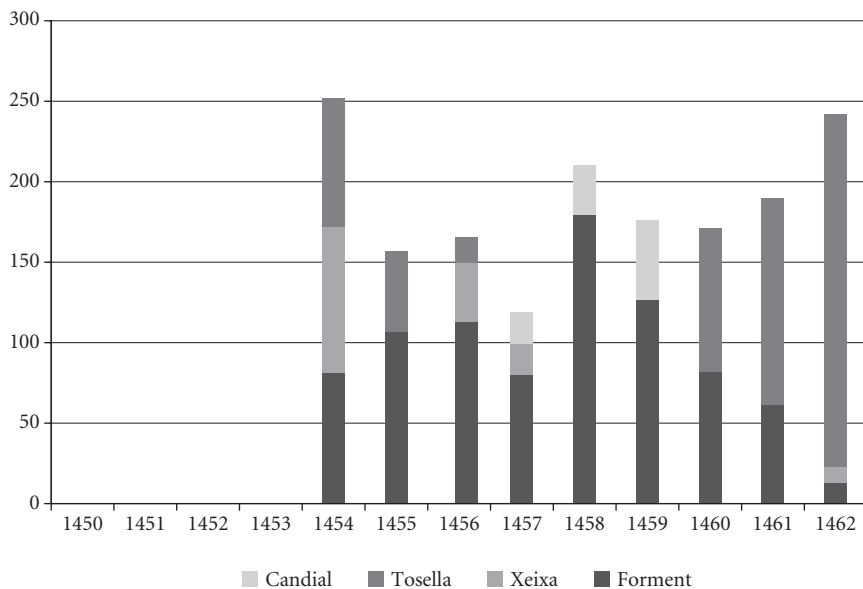

FIGURA 15. Adquisicions de blat anuals, en quarteres, segons la mena, per part del monestir de Santa Maria de Jonqueres. A partir dels Llibres de Negocis de Santa Maria de Jonqueres.

<i>Arrendataris/any</i>	<i>Deutes de 1447</i>	<i>Deutes de 1448</i>	<i>Deutes de 1449</i>	<i>1454</i>	<i>1456</i>	<i>1457</i>
Bernat Caplana	---	---	---	5 quarteres 2 quarteres	+++ 2 quarteres	+++ 2 quarteres
Joan de Lademosa	---	---	---	7 quartans 6 quartans	7 quartans 6 quartans	7 quartans 6 quartans
Berenguer Llull	---	---	---	5 quarteres 1 quartera	5 quarteres 1 quartera	5 quarteres 1 quartera
Hereus de madonna Isabel, muller de Joan Llull	1 quartera	1 quartera	1 quartera	3 quarteres	3 quarteres	3 quarteres
Jaume Lop, especier	---	---	---	4 quartans	+++	4 quartans
Bernat Calopa	2 quarteres	2 quarteres	2 quarteres	2 quarteres	2 quarteres	2 quarteres
Miquel de Montjuhic	+++	+++	---	2 quarteres	2 quarteres	2 quarteres
Hereus d'Arnau Esquerit	1 quartera	1 quartera	1 quartera	1 quartera	1 quartera	1 quartera
Pere Válanell	7 quartans	7 quartans	7,5 quartans	7 quartans	7 quartans	7 quartans
Joan Merquet	---	---	---	2 quarteres	+++	+++
Joan Mersal	+++	---	---	1 quartera	1 quartera	1 quartera
Felip Cafont	---	---	---	1 quartera	1 quartera	1 quartera
Hereus de Nicolau Despuig	5 quartans 18 quarteres	5 quartans 7 quartans	5 quartans 7 quartans	5 quartans 18 quarteres	5 quartans 18 quarteres	5 quartans 18 quarteres
Total	24 quarteres	24 quarteres	24 quarteres	46 quarteres	35 quarteres	39 quarteres

+++ apareix a la llista però no dona cap quantitat

--- no apareix a la llista

FIGURA 16. Pagaments dels arrendataris de Sant Pere de les Puel·les en la renda anomenada de Sant Pere i Sant Feliu. A partir dels quadernets adjunts als llibres d'abadeses.

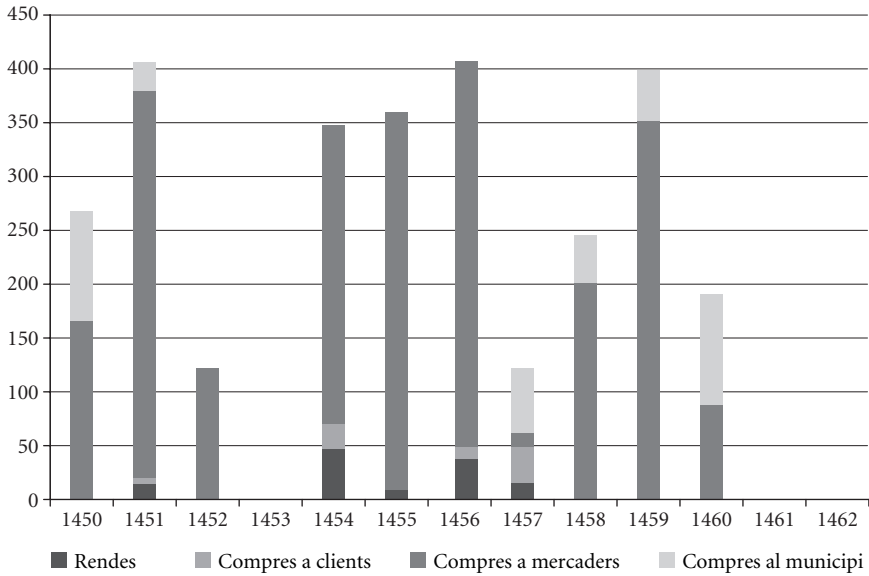

FIGURA 17. Adquisicions anuals, en quarteres, del monestir de Sant Pere de les Puel·les segons la forma de proveïment. A partir dels llibres d'abadesses.

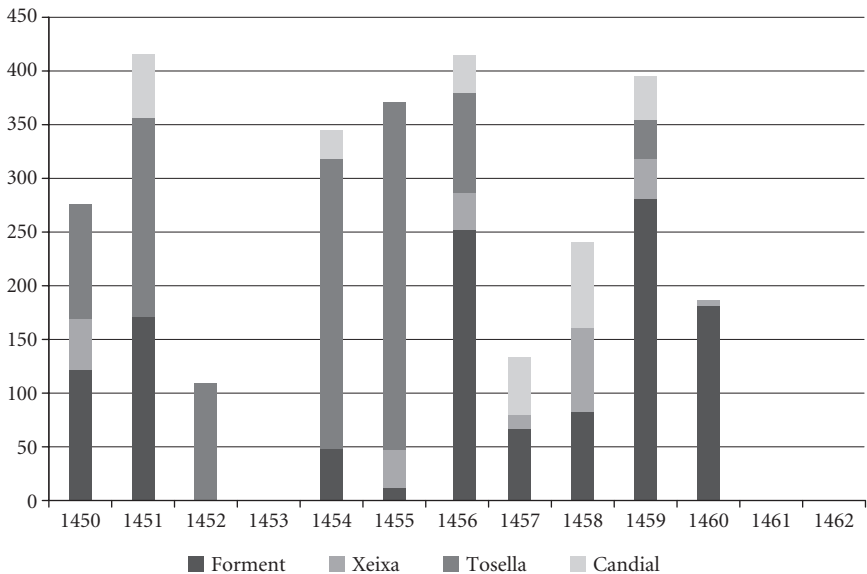

FIGURA 18. Adquisicions de blat anuals, en quarteres, segons la mena de gra, per part del monestir de Sant Pere de les Puel·les. A partir dels llibres d'abadesses.

Exercicis	Cereal comprat (volum en quarteres)	Cereal dut a moldre (volum en quarteres)	Cereal dut a moldre (pes aproximats en quilos)	Farina produïda per l'Almoïna (pes en quilos a partir d'una taxa d'extracció del 60%)	Farina comprada per l'Almoïna (pes en quilos)	Farina consumida cada exercici per l'Almoïna (pes en quilos)	Percentatge de farina comprada respecte al total consumit	Farina consumida cada any de cada exercici per l'Almoïna	Variació respecte a la mitjana anual
1451 maig - 1452 abril	1.298,00	1.076,00	59.834,21	35.900,52	462,30	36.362,82	1,27	36.362,82	2,31
1452 maig - 1453 abril	1.116,90	1.104,00	61.391,23	36.834,74	0,00	36.834,74	0,00	36.834,74	3,64
1453 maig - 1454 abril	877,25	928,00	51.604,22	30.962,53	9.635,00	40.597,53	23,73	40.597,53	14,23
1455 maig - 1457 abril	1.955,00	1.827,00	101.595,82	60.957,49	18.480,00	79.437,49	23,26	39.718,74	11,75
1457 maig - 1459 agost	1.639,70	1.580,00	87.860,64	52.716,38	14.236,00	66.952,38	21,26	33.476,19	-5,81
1461 maig - 1463 abril	1.862,50	1.789,00	99.482,71	59.689,63	0,00	59.689,63	0,00	29.844,81	-16,03
Mitjana anual	972,15	922,67	51.307,65	30.784,59	4.757,03	35.541,62		35.541,62	

FIGURA 19. Proporció entre la farina comprada molta i la farina portada a moldre cada exercici per l'Almoïna de Barcelona. A partir dels llibres de Majordomia.

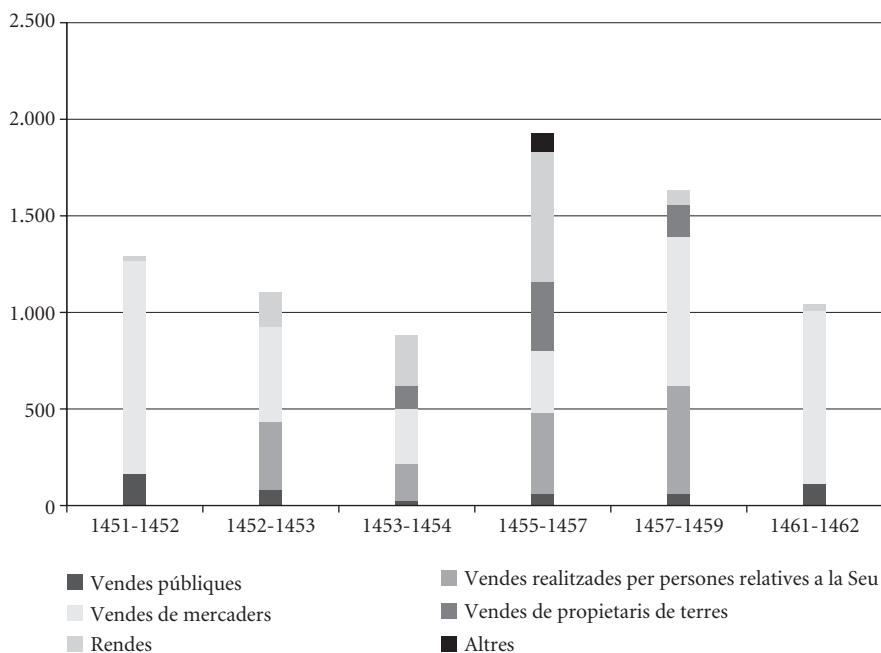

FIGURA 20. Adquisicions de blat a l'Almoina per exercici, en quarteres, segons la forma de proveïment. A partir dels llibres de Majordomia.

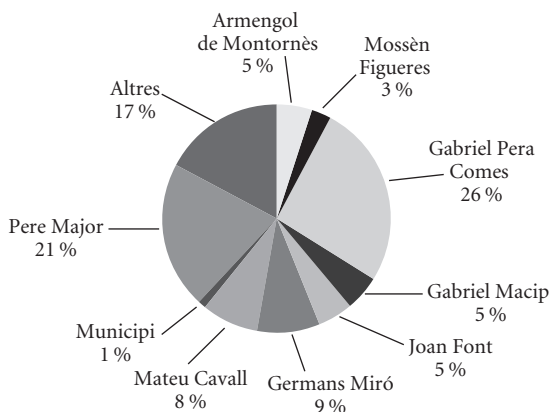

FIGURA 21. Principals proveïdors de la Casa de Caritat. A partir dels llibres generals d'administració i dels llibres d'administració del patrimoni.

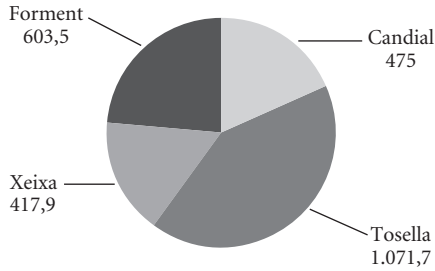

FIGURA 22. Menes de blat adquirides per la Casa de Caritat en quarteres. A partir dels llibres generals d'administració i dels llibres d'administració del patrimoni.

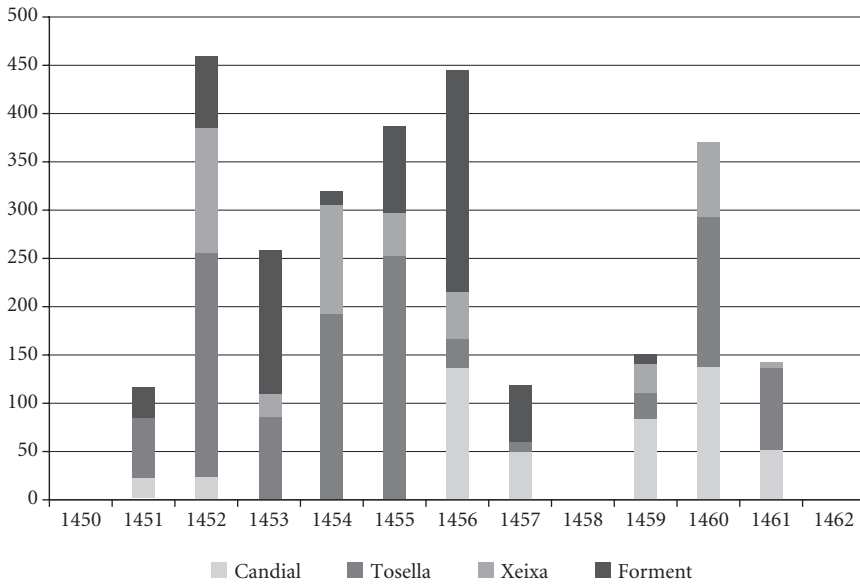

FIGURA 23. Menes de blat adquirides per la Casa de Caritat en quarteres per anys. A partir dels llibres generals d'administració i dels llibres d'administració del patrimoni (en els anys de 1451, 1457, 1459 i 1462, només posseïm notícies de sis mesos).

7.2.3. La intervenció municipal entre 1450 i 1462 (sèries de preus)

La sèrie de preus següent aglutina dades procedents de totes les fonts emprades per estudiar el consum de blat a la ciutat, incloent-hi aquelles a les quals no hem dedicat un capítol específic en aquest treball (els llibres de comptes dels mercaders Joan Torralba i Joan Gasull). En acumular les dades procedents de diferents fonts en una mateixa sèrie de gràfics hem sacrificat una mica de claredat en favor d'un major rigor en voler mostrar, alhora, en cadascuna de les dades registrades, tant la varietat de blat com el comprador. Així, en aquests gràfics s'observa que el preu del blat no és mai una dada única, sinó que varia, no només segons la data, sinó també segons els dos criteris esmentats. A pesar d'això, creiem que les tendències a l'alça i a la baixa es poden apreciar igualment i que les mostres de preus guanyen en valor explicatiu d'aquesta manera.

Llegenda per a les figures 24-35

	Sant Pere de les Puel·les	Santa Maria de Jonqueres	Almoïna	Casa de Caritat	Joan Gasull	Joan Torralba
Forment	◆	◆	◆	◇	◐	◑
Xeixa	■	■	■	□	◐	◑
Tosella	▲	▲	▲	△	◐	◑
Blat candial	●	●	●	○	◐	◑

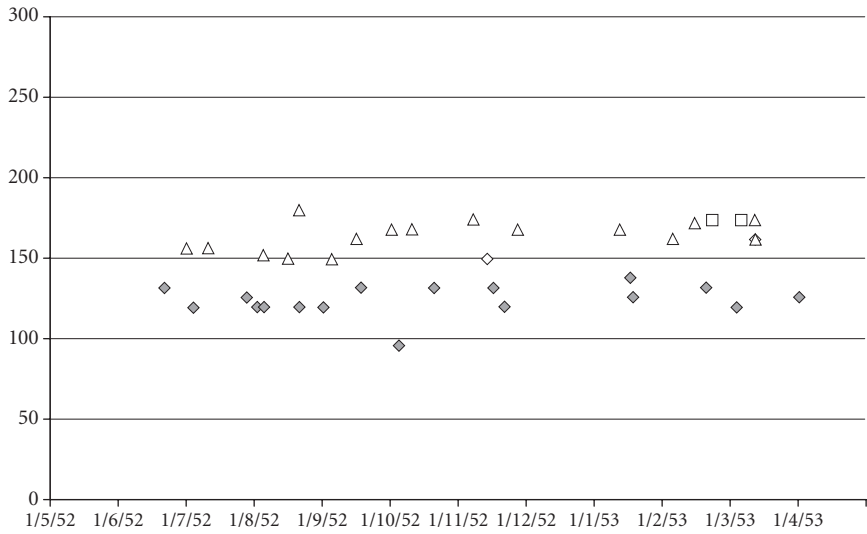

FIGURA 26. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1452 i el 30 d'abril de 1453.

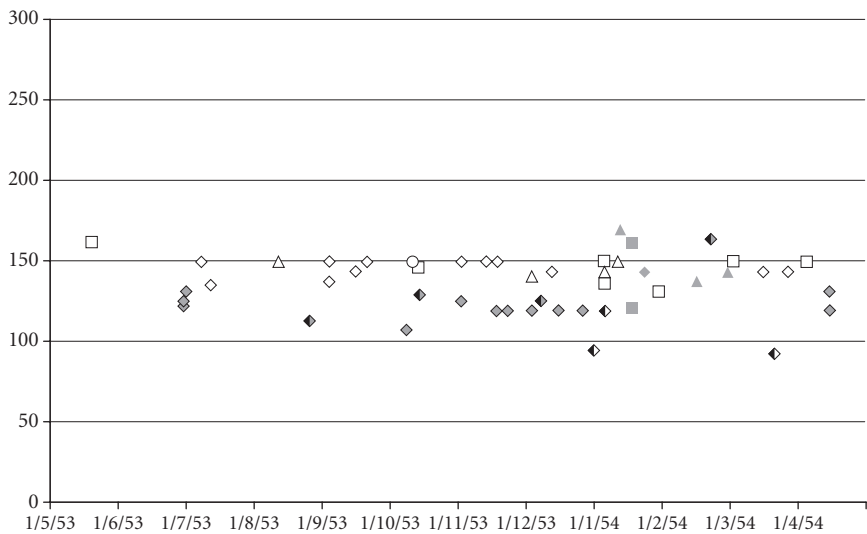

FIGURA 27. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1453 i el 30 d'abril de 1454.

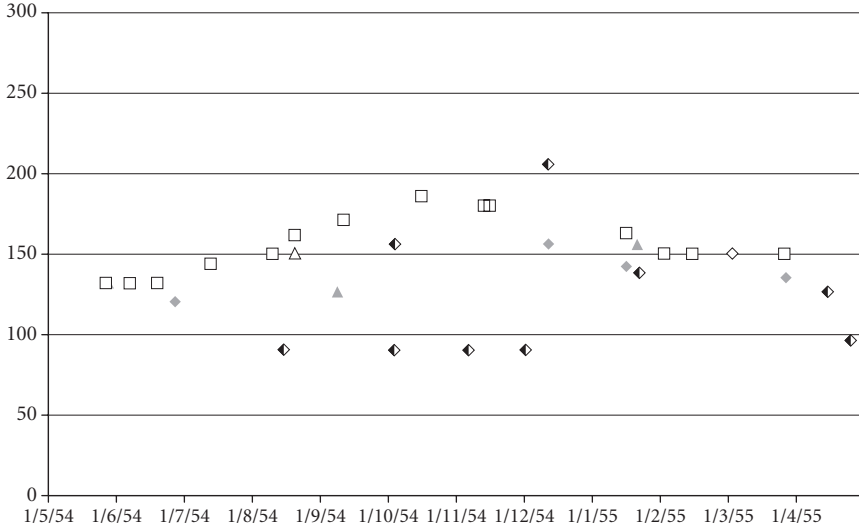

FIGURA 28. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1454 i el 30 d'abril de 1455.

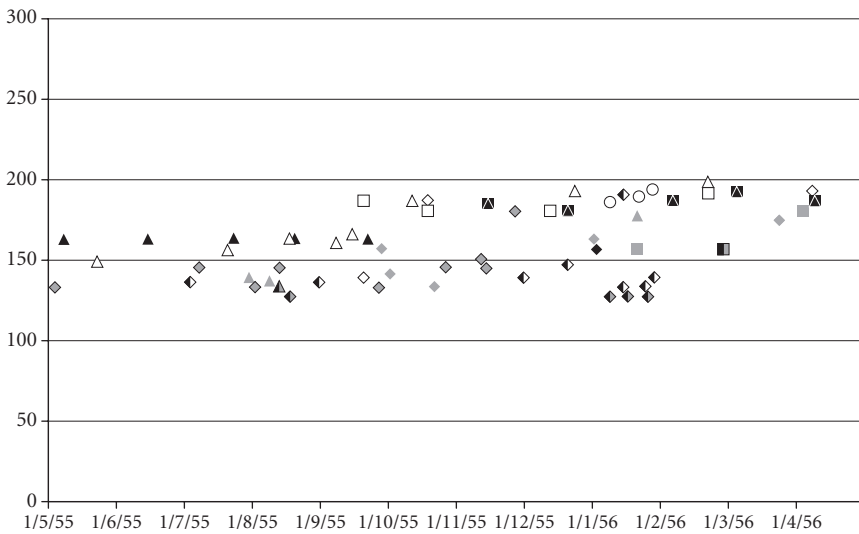

FIGURA 29. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1455 i el 30 d'abril de 1456.

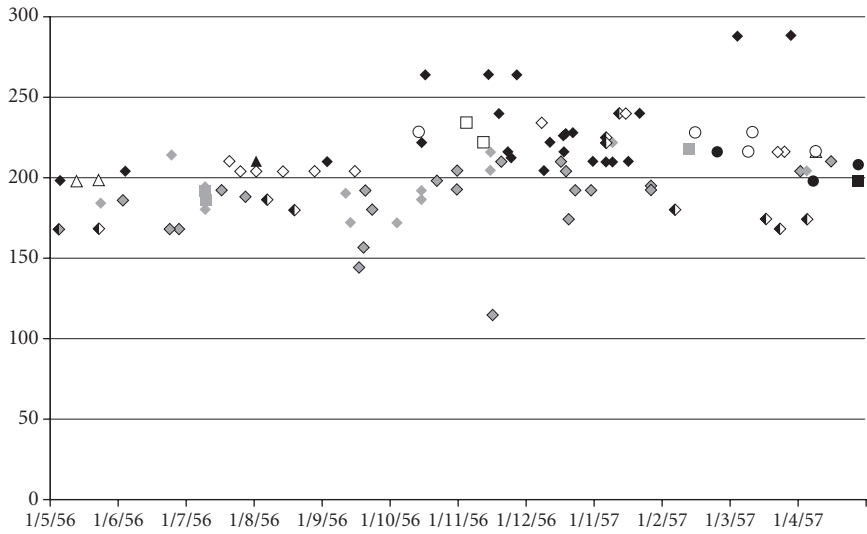

FIGURA 30. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1456 i el 30 d'abril de 1457.

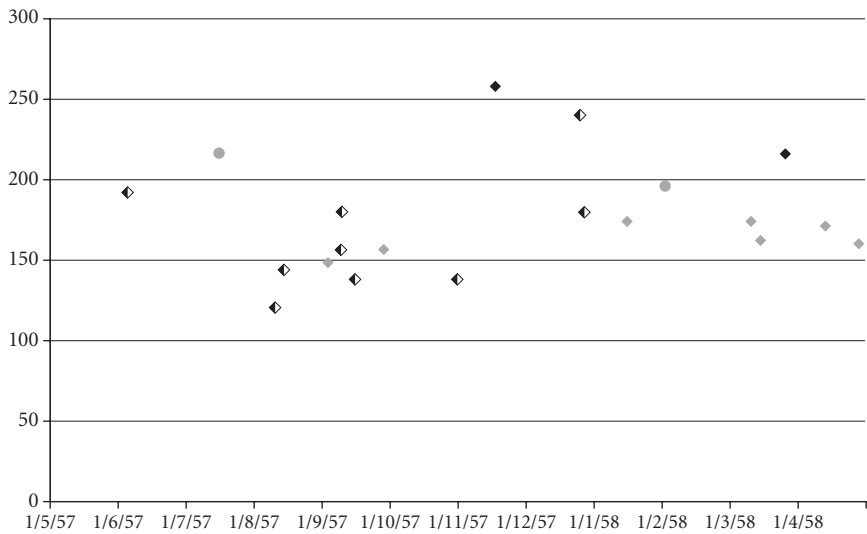

FIGURA 31. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1457 i el 30 d'abril de 1458.

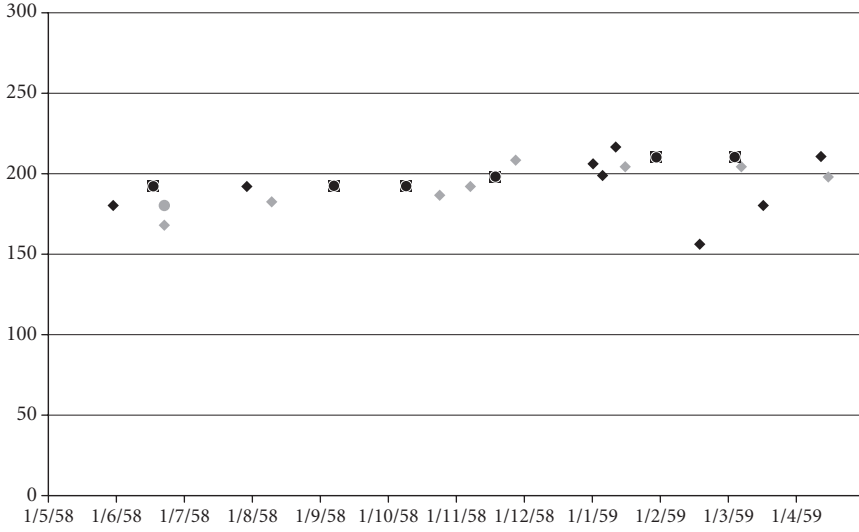

FIGURA 32. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1458 i el 30 d'abril de 1459.

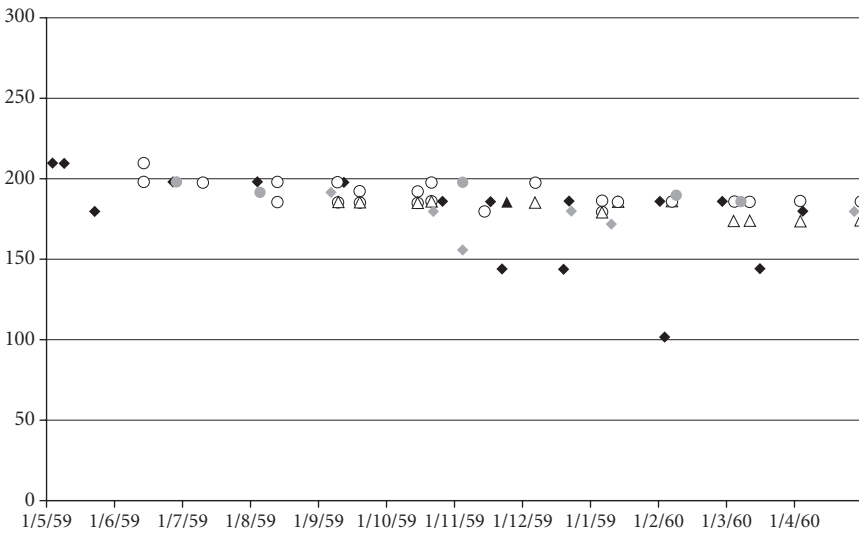

FIGURA 33. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1459 i el 30 d'abril de 1460.

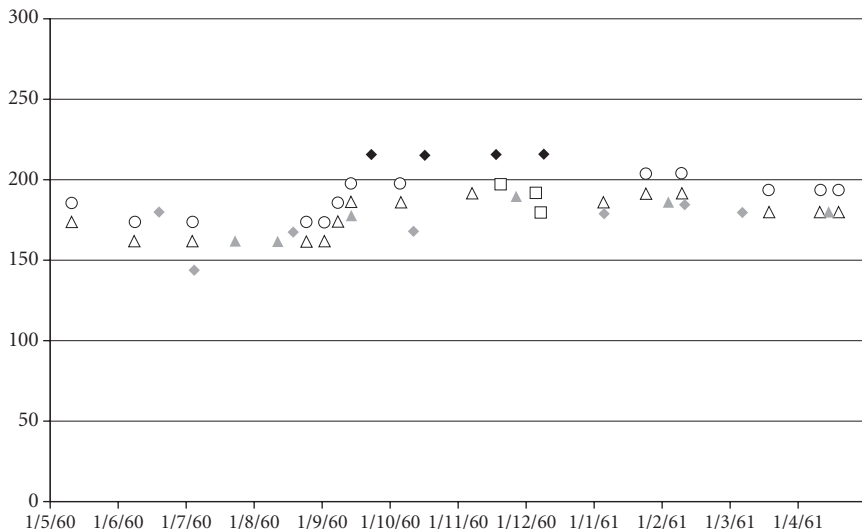

FIGURA 34. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1460 i el 30 d'abril de 1461.

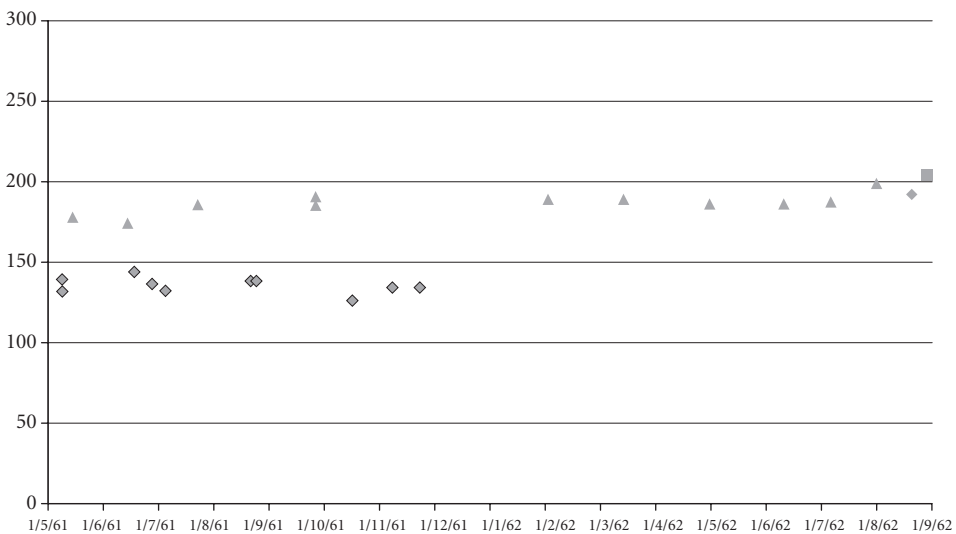

FIGURA 35. Preus de blat registrats entre l'1 de maig de 1461 i el 30 de setembre de 1462.